

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

TÜRK DÜNYASI AKADEMİK BAKIŞ

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Turkic World Academic Perspective

"DİLDE, FİKİRDE VE İŞTE BİRLİK"

İSMAİL GASPRALI

CİLT 5 • SAYI 10 • YIL 2025

E-ISSN: 2791-8270

TÜRK DÜNYASI AKADEMİK BAKIŞ
(TDAB)

Journal of Turkic World Academic Perspective
(TWAP)

YAYIN DÖNEMİ
PUBLICATION PERIOD
Bahar / Spring

YIL YEAR	CİLT VOLUME	SAYI ISSUE
2025	5	10

E-ISSN: 2791- 8270
DOI: 10.52703/ay

YAYINCI / PUBLISHER

Akademik Yorum
<https://www.akademikyorum.com/>

SAHİBİ/ OWNER

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
profdrmehtemyuce@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Görükle/Bursa

EDİTÖR/EDITOR

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
profdrmehtemyuce@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Görükle/Bursa

EDİTÖR YARDIMCISILARI/ DEPUTY EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇELİK
celikmuhammedd@gmail.com
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü 16059
Bursa/TÜRKİYE

Dr. Cholpon KAMBAROVA
Bağımsız Araştırmacı
Manas /KIRGIZİSTAN

ALAN EDİTÖRLERİ/SECTION EDITORS

Prof. Dr. Makhsat ALPYSBES
Avrasya Milli Üniversitesi- Kazakistan
Prof. Dr. Satay SYZDYKOV
Avrasya Milli Üniversitesi- Kazakistan

YABANCI DİL EDİTÖRÜ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Prof. Dr. Muhtarhan OROZBAY
BM Kültür Çeşitliliği Örgütü Genel Sekreteri- Kazakistan
Doç. Dr. Shurubu KAYHAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi- Türkiye
Dr. Cholpon KAMBAROVA
Bağımsız Araştırmacı- Kırgızistan

PUBLICATION BOARD / YAZI KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇELİK
Proje Asistanı Nilay AKBULUT

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Bolat MİRZALİYEV	Miras Üniversitesi- Kazakistan
Prof. Dr. Halim KAZAN	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Veysel BOZKURT	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR	İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Hüsametdin İNANÇ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Serkan DİLEK	Kastamonu Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN	Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU	Karabük Üniversitesi - Türkiye
Prof. Dr. Aysel ERCİŞ	Erzurum Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Erol KUTLU	Eskişehir Anadolu Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU	Eskişehir Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Sakarya Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Abdulmecit NUREDDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Doç. Dr. Erdal ŞEN	Fenerbahçe Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Süleyman ÖZMEN	İstanbul Rumeli Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Kürşad GÜLBAYAZ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Davran YOLDAŞEV	Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi- Kırgızistan
Doç. Dr. Geray MUSAYEV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Oktay KULİYEV	Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Doç. Dr. Erdem ÖZDEMİR	Bursa Uludağ Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. M. Hanifi ERCOŞKUN	Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Çağrı ERGEZER	Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi- Kırgızistan
Dr. Muzaffarkhon JONİEV	İmam Tirmizi U. Bilimsel Araştırma Merkezi- Özbekistan

DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Fadıl HOCA	Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
----------------------	---

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
Prof. Dr. Veysel BOZKURT
Prof. Dr. Mensur NUREDDİN
Prof. Dr. Recai COŞKUN
Prof. Dr. Elmira HURİBAEVA
Prof. Dr. Muhtarhan OROZBAY
Doç. Dr. Fariz AHMEDOV
Doç. Dr. Maria KOÇKORBAEVA
Doç. Dr. Atilla JORMA
Doç. Dr. Raqif KASIMOV
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ZÜGÜL
Öğr. Gör. Yusif ALİYEV
Közhan YAZGAN
Abdirimov Bekzod MURATOVİÇ

Bursa Uludağ Üniversitesi- Türkiye
İstanbul Üniversitesi- Türkiye
Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
İzmir Bakırçay Üniversitesi-Türkiye
Uluslararası K. Ş. Toktomamatov Üniversitesi Kırgızistan
BM Dünya Kültür Çeşitliliği Örgütü Gen. Sek.-Kazakistan
Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Kyrgyz Economic University- Kırgızistan
Uluslararası Vizyon Üniversitesi- Makedonya
Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi- Türkiye
Devlet İktisat Üniversitesi- Azerbaycan
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı -Türkiye
Özbekistan Cumhuriyeti Maneviyat ve Marifet Merkezi
Harezm Bölgesi Başkanı- Özbekistan

BU SAYININ HAKEMLERİ/ REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Ali Servet ÖNCÜ	Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Özlem BARIŞ	Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Esra KARAKUŞ UMAR	Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Doç. Dr. Simla GÜZEL	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Utku ÇAKIR	Bursa Uludağ Üniversitesi - Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Cansu SEVİNÇ CEYHAN	Pamukkale Üniversitesi - Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Betül İNAM	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi - Türkiye
Dr. Elsevar İBADOV	Azerbaijan State University of Economics - Azerbaijan
Dr. Nurkhodzha AKBULAEV	Azerbaijan State University of Economics - Azerbaijan
Dr. Öğr. Gör. Ebru CANIKALP	Çukurova Üniversitesi- Türkiye
Dr. Öğr. Gör. Hüseyin AKKAYA	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi- Türkiye

İNDEKSLER ve DİZİNLER / INDEXES and PLATFORMS

Dergi adresinden ulaşılabilecektir.

YAYIN HAKLARI/ PUBLICATION RIGHTS

Bu dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir. Articles published in this journal represent only the views of the contributors.

Copyright © 2020.

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, Akademik Yorum platformu'nun yazılı izni olmadan, fotokopi yoluyla veya elektronik, mekanik ve sair suretlerle kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz, kayda alınamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be copied, reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by means, without the prior expressed permission in writing of the Akademik Yorum platform.

Copyright © 2020.

Dergi açık erişimlidir (CC BY-NC)./ The journal is open access (CC BY-NC).
Derginin hiçbir aşamasında yazarlardan hiçbir ad altında ücret talep edilmemektedir./
No fee is charged to the authors under any name at any stage of the journal.
Dergi tamamen ücretsizdir./ The journal is completely free.

İLETİŞİM / CONTACT

Akademik Yorum
info@akademikyorum.com
<https://www.akademikyorum.com/>

TABLE OF CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi/Research article

DO GREEN BONDS INFLUENCE STOCK PRICES? AN EMERGING MARKET PERSPECTIVE

DO GREEN BONDS INFLUENCE STOCK PRICES? AN EMERGING MARKET PERSPECTIVE (1- 26)

[Tural AHMADLI](#)

Araştırma Makalesi/Research article

AR&GE FAALİYETLERİNDE VERGİ TEŞVİKLERİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRMELER

TAX INCENTIVES FOR R&D ACTIVITIES IN TURKEY: COMPARISON WITH SOME OECD COUNTRY PRACTICES (27- 51)

[Filiz GİRAY](#)

[Behiye YAŞAR](#)

Araştırma Makalesi/Research article

DEMOGRAFİK GÜVENLİK PARADOKSU VE KAPSAYICI SOYDAŞLIK YAKLAŞIMI İŞİĞINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA VİZYONUNA KÜRESEL BAKIŞ

A GLOBAL PERSPECTIVE ON TÜRKİYE'S FOREIGN POLICY VISION IN THE LIGHT OF THE DEMOGRAPHIC SECURITY PARADOX AND THE INCLUSIVE KINSHIP APPROACH (52- 106)

[Sıddık ARSLAN](#)

Araştırma Makalesi/Research article

MAL VE HİZMETLER ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER GRUBUNDA PANDEMİDEN SONRA YAPILAN REFORMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

REFORMS MADE AFTER THE PANDEMIC IN THE GROUP OF TAXES ON GOODS AND SERVICES..... (107- 123)

[Ali ÇELİKKAYA](#)

Araştırma Makalesi/Research article

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ'NDE CUMHURBAŞKANI KARARLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN VERGİ UYGULAMALARININ ANALİZİ (2018- 2024)

ANALYSIS OF TAX PRACTICES IMPLEMENTED BY PRESIDENT DECISIONS IN THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM (2018- 2024) (124- 151)

[Recep TEMEL](#)

[İrem SÖKMEN](#)

DO GREEN BONDS INFLUENCE STOCK PRICES? AN EMERGING MARKET PERSPECTIVE

Tural AHMADLI ^{©1}

Research Article	ABSTRACT
<i>Article Process:</i> Submitted: 12/06/2025 Revised: 18/06/2025 Accepted: 20/06/2025 Available: 07/07/2025 <i>This article checked by</i> iThenticate score: 13% <i>JEL Codes:</i> G11, G12, G14, G15. 	Although the green-labeled debt instrument was first introduced to financial markets in 2007, frequent issuance is associated with the Paris Agreement in which € 20 billion worth of green bonds were announced in 2014 and behavioral changes of investors due to worsening environmental conditions. Furthermore, topics related to green bonds are well-documented in academic literature. However, concerning the impact of green bond issuance on stock price movements of corporations listed in emerging markets, there is a gap in the scholarly literature which is why the findings of this study may provide vital information to investors and issuing companies. Employing the positivist worldview and quantitative approach, STATA software is utilized for statistical analysis of the research model in which a sample is established by gathering 2591 observations from 77 corporations across three exchange markets which are Bolsa De Valores (Brazil), Shanghai Stock Exchange (China), and National Stock Exchange of India (India) from 2014 to 2024 through the Bloomberg database. Although the coefficient of - 0.019 indicates the negative influence of green bond issuance on stock returns, the findings of regression analysis did not find any significant correlation between independent and dependent variables (p-value of 0.295) which is suggesting that green bond issuance has no long-term significant effect on the stock return of firms listed in emerging markets. Although the results indicate that investors do not reward corporations for sustainability, chosen methodology, low R-square, and lack of information regarding green bond issuance might generate biases. Keywords: Green bonds, sustainable finance, stock returns, emerging markets, ESG, panel data analysis.

© Corresponding author.

¹ Instructor, Khazar University, School of Economics and Management, tural.ahmadli@khazar.org, Baku, Azerbaijan.

Makale/Article Doi:
10.52703/ay.230

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to provide crucial findings in regard to the influence of green bonds on the stock performance of corporations listed in the BRICS in order to close the gap between sustainable investing and long-term stock value which in return will assist investors in whether to invest in green bonds. Additionally, implementing a reference point for forthcoming studies intending to research complementary topics to mitigate the gap in academic literature is another purpose of this study. Therefore, this paper will try to answer the following research questions to discover the relationship between green bonds and stock price movement: Is there a correlation between green bonds and the stock price movement of corporations listed in the BRICS stock market? How significant is the correlation among them (if there is any)? What are the determinants that influence this relationship? Furthermore, the paper will discuss three theories related to the research area: overinvestment, signaling, and stakeholder theory, which are used to direct the research to explain the research questions as signaling and stakeholder theories suggest that actions of the company that have been taken for the greater good of the society and its stakeholders will be compensated by the market and overinvestment theory will discuss whether green bonds issuance may not affect stock price movements as a result of information asymmetry.

This study believes that the positivist worldview is the most appropriate philosophical approach for the paper as the secondary data will be gathered to measure the correlation between green bond issuance and stock price movements in emerging markets (Creswell et al. 2018). Additionally, the nature of the positivist approach tends to drive research to discover the causality relationship, meaning that it is the most suitable philosophical approach for understanding the influence of one variable on another. As a result, this paper employs the positivist worldview to measure the impact of green bond issuance on the stock value of corporations listed in BRICS nations.

Since the purpose of this research is to investigate the relationship between green bonds and firm value by collecting necessary information from secondary data sources, employing a quantitative method might be more appropriate than a qualitative research design, which focuses on primary data that might be gathered from interviews, questionnaires, etc. According to Creswell et al. (2018), quantitative research design and positivist philosophical approach are directly associated with academic literature, meaning that papers that adopt a positivist worldview tend to collect data by conducting quantitative data analyses.

According to the sample acquired from the Bloomberg database which consists of 77 corporations listed in emerging markets such as Bolsa De Valores (Brazil), Shanghai Stock Exchange (China), and National Stock Exchange of India (India) over the period of 2014 to 2024 with a total observation of 2591 while collecting data in regard to stock return (dependent variable), green bond issuance

as a dummy variable (independent variable), and control variables (size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and inflation). However, the remaining BRICS markets which are the Moscow Exchange (Russia) and Johannesburg Stock Exchange (South Africa) have been eliminated from the sample due to the lack of data which is linked to the conflict between Russia and Ukraine as it creates a barrier for data collection from Russian corporations and gaps in data concerning variables of the research model.

The proportion of 77 firms is as follows: 1) 9 companies from Brazil (11.6%); 2) 61 firms from China (79.2%); 3) 7 corporations from India (9.2%). In addition, one of the main reasons behind establishing the analysis from 2014 is that green bonds became popular in emerging markets in 2014 and a year after it the Paris Agreement considerably influenced the sustainable bond markets which is vital for this paper to enhance the findings of the correlation between green bond issuance and stock price movements. Furthermore, the reason behind ending the period of panel data in 2024 is that this study was done in the summer of 2025, whereas corporations have not published the annual reports for 2025. Therefore, panel data for this paper covers the periods between 2014 and 2024 to investigate the impact of green bond issuance on stock returns in emerging markets. Moreover, analyzing the influence of the COVID-19 pandemic on the firm value separately is crucial in this study as the panel data covers the years of the pandemic, affecting the findings of the research, which is why this study has analyzed COVID-19 separately from January 2021 to June 2023. Finally, while establishing a sample for the research model through the Bloomberg database, this study filtered the required data by choosing listed BRICS corporations, filtering firms that issued green bonds in the 11 years period, and removing data that had missing variables.

The findings of the paper suggest that although sustainable investment illustrates growth in size, the regression analysis results have not discovered any long-term impact of green bond issuance on the stock value of companies listed in emerging markets which might indicate the behaviour of investors in those markets has not yet shifted on sustainability. On the other hand, larger and overvalued corporations experience higher stock returns as the regression analysis discovered a positive statistically significant impact of the variables on stock price movements. Similarly, while analyzing the influence of the COVID-19 pandemic on the research findings, issuing green bonds still had no significant effect on the stock returns of firms listed in emerging markets. However, the growing influence of firm-specific factors such as size and leverage and the macroeconomic effect of inflation during the pandemic suggests that in times of adverse conditions emerging markets tend to be more risk-averse by investing in bigger firms with low debt in their capital structure while inflation deteriorates the firm value.

It is important to conclude that this study has limitations such as the scarcity of corporations issuing green bonds in BRICS as firms listed in Russia and South Africa have been excluded from the sample for a particular reason and the research model only explains 8.4% of

<i>License:</i> This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License	the dependent variable, hinting at adding other variables for better interpretation the link. Furthermore, investigating the long-term influence of green bonds by analyzing the sample quarterly might be the cause of not detecting any causality relationship between green bond issuance and stock returns. For future studies, investigating other stock markets with more frequent green bond issuance, including other variables to enhance the R-square of the research model, sorting corporations by industries to understand the effect of sustainable investment on stock returns of different sectors, and adopting other methods for measuring the impact of green bond issuance on stock returns such as event study is advised by this paper.
<i>Atıf Nasıl Yapılır?</i>	Ahmadli T. (2025). "Do Green Bonds Influence Stock Prices? An Emerging Market Perspective", <i>Akademik Bakış Dergisi</i>, 5(10): 1-26, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.230.
<i>How to Cite?</i>	Ahmadli T. (2025). "Do Green Bonds Influence Stock Prices? An Emerging Market Perspective", <i>Journal of Academic Perspective</i>, 5(10): 1- 26, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.230.

INTRODUCTION

Environmental problems are the most concerning topic in recent years. To minimize environmental damage, the financial sector has introduced green bonds. Green bonds are financial debt instruments that capitalize on environmentally friendly projects, which were first introduced in 2007 by the World Bank (World Bank, 2019). While green bonds did not attract attention for some time, the Paris Agreement was a turning point for green bonds as there was a significant increase in the number of green bonds issued which was € 20 billion in 2014 and € 93 billion in 2018 (Fatica, Panzica and Rancan 2021). Furthermore, the priority of shareholders to invest in sustainable projects lowers the yields of green bonds which in return increases the incentive for firms to issue more. However, the particular incentive creates a risk of greenwashing for companies as lack of regulation forms information asymmetry that complicates the situation for investors and academics to determine the real green bonds. To solve this problem third-party agencies, analyze and give certificates to the firms that increase the cost of green bonds. However, Ehlers and Packer (2017) claim that to gain enough funds for environmentally friendly projects it's necessary to convince both demand and supply. Moreover, it is believed that green bonds cannot manage to meet the expectations of issuers and investors (Nanayakkara and Colombage 2019). Overall, due to the high price of green bonds with lower yields and being in the high-risk investment category, investors are cautious about investing in green bonds even though they are supporting environmentally sustainable projects.

Although the green bond is a relatively new concept as it became popular after 2014 and the academic literature concerning bonds with a green label is not well-documented, it can be a key financial instrument for achieving environmental goals by generating a considerable amount of funds to invest in green projects. Currently, most of the research that has been done in terms of green bonds mainly focuses on the short-term impact on stock price movement and lacks sufficient data which creates biases in their interpretation of them. Furthermore, the increase in the number of green bonds issued globally without any regulatory body to control them decreases trustworthiness against investors. On the other hand, a significant amount of demand for green bonds creates a necessity for evaluating them to understand if they are accomplishing the objectives that are set. One of the main reasons for this paper to investigate the green bonds – stock price relationship in Brazil, Russia, India, China, and South Africa (hereinafter) BRICS is that developing countries with greater economic growth tend to have higher incentive to invest in sustainable finance to mitigate long-term Environmental, Social, and Governance (hereinafter ESG) costs than developed countries as Garcia, Mendes-Da-Silva, and Orsato (2017) suggested. Furthermore, as a result of maintaining a considerable amount of the world's population, financial markets, and natural resources, BRICS countries' inclusion in the research is essential. Therefore, analyzing the long-term effect of green bond issuance on stock prices, particularly in emerging markets may contribute significantly to understanding the relationship between green bonds and stock prices. While considering the discussions above, there is a gap in the literature concerning the impact of green bonds on the firm's environmental and financial performance, particularly in emerging markets such as BRICS.

The aim of this study is to provide crucial findings in regard to the influence of green bonds on the stock performance of corporations listed in the BRICS in order to close the gap between sustainable investing and long-term stock value which in return will assist investors in whether to invest in green bonds. Additionally, implementing a reference point for forthcoming studies intending to research complementary topics to mitigate the gap in academic literature is another purpose of this study. Therefore, this paper will try to answer the following research questions to discover the relationship between green bonds and stock price movement: Is there a correlation between green bonds and the stock price movement of corporations listed in the BRICS stock market? How significant is the correlation among them (if there is any)? What are the determinants that influence this relationship? Furthermore, the paper will discuss three theories related to the research area: overinvestment, signaling, and stakeholder theory, which are used to direct the research to explain the research questions as signaling and stakeholder theories suggest that actions of the company that have been taken

for the greater good of the society and its stakeholders will be compensated by the market and overinvestment theory will discuss whether green bonds issuance may not affect stock price movements as a result of information asymmetry.

The remaining part of the study is organized as follows. The second section of this paper is a literature review which consists of five main subsections. First and foremost, the role of green bonds and how it may impact companies will be explained by providing background information related to the theoretical framework through stakeholder, signaling, and overinvestment theories that will contribute to academic literature concerning whether issuing green bonds changes corporations' stock value. Secondly, academic literature will be investigated to analyze empirical evidence regarding green-labeled bonds and their influence on stock price whereas stock price change to green bonds issuance, the efficiency of green bonds in terms of environmental performance, and green bonds-financial performance will be covered. Thirdly, the correlation between sustainable finance and the financial performance of corporations listed in emerging markets will be investigated to understand the impact of green financing in countries where the development of the economy, particularly stock markets is thriving. Fourthly, possible limitations and challenges concerning green bond evaluation such as doubts of investors regarding greenwashing, gathering enough data to perform meaningful statistical analyses, and possible future research opportunities will be discussed. Finally, the hypothesis of the paper will be provided as a last subsection of the literature review. The third section will cover research methodology in which philosophical approach and research design will be discussed. Afterward, this study will examine the approach in which data will be gathered by using third-party databases to establish a sample regarding green bond issuance and stock price movements, introduce a research model, and provide a brief explanation concerning dependent, independent, and control variables. While the fifth section will discuss statistics analysis of the sample that was selected, section six involves the examination of discussion and interpretation, illustrating the findings of this study. Lastly, a conclusion and recommendations for future research will be provided in section seven.

1. LITERATURE REVIEW

1.1 Theoretical Foundations of Green Bonds

1.1.1 Green Bonds and Sustainable Finance

The increasing necessity to overcome climate change problems and gather financial capital for environmental sustainability, green bonds, and financial instruments that are employed to accumulate capital for environmentally friendly projects have been introduced to financial markets. According to the World Bank (2023), a total of 955 million dollars have been invested in green projects with the help of green bonds, illustrating the rapid popularization in

a considerably short period of time. This paper believes that the main reason behind the fast growth of green bonds is the efficiency of the particular instrument to overcome environmental challenges while returning profit to investors as stakeholder theory suggests. Considering the attractiveness and trend of green bonds in financial markets, the lack of regulation, and a mixed view of academic literature concerning it urges this study to analyze possible gains, complications, and risks associated with green bonds.

While analyzing the informational efficiency of green bond markets, Gronwald and Wadud (2025) discovered that the majority of factors stimulating the price of green bonds are the same as traditional bonds. However, the findings of the paper also suggested that the main difference between traditional and green bonds is the degree of inefficiency as green bonds perform better than their peers which might be another reason for the increasing popularity of the climate finance market. Moreover, during the analysis of the bond market in unfavorable events such as COVID in 2020 and inflations in 2022 and 2023, Gronwald et al. (2025) observed lesser impact on green bonds whereas traditional bond market suffered from these exogenous events implying that green bonds are less risky but influenced by monetary policies and expectations of inflation. Interestingly, the findings of Tufail, Alvi, Hoang, and Wilson (2024) are complementary to the arguments of Gronwald et al. (2025) in regard to the impact of monetary policies on green bonds. According to Tufail et al. (2024), conventional and unconventional monetary policies influence green investments whereas the monetary policies of the US and China have a positive and the EU's monetary policy has a negative influence on green bonds.

Although disclosures regarding green bonds are voluntary, the International Capital Market Association (hereinafter ICMA) encourages corporations to transparency and disclosure in which the organization covers these factors with four main components: (1) Use of proceeds, (2) Process for evaluation and selection of project, (3) Management of proceeds, (4) Reporting (ICMA, 2022). While investigating the transparency of green bonds by analyzing the issuance of 217 bonds from 2019 to 2021, Yang, Shi, Zhang, and Hu (2023) suggested that there is a significant positive correlation between environmental information transparency and credit ratings which in return attracts more investors. Similarly, Jankovic, Vasic, and Kovacevic (2022) discovered that transparency of green bonds decreases the yield, meaning adequate disclosures of green bonds improve credit ratings which in return lowers the risk and yield of a bond while analyzing the green bond transparency in EU whereas transparency measured by identifying whether the green bond finances a specific project (transparent) or multiple projects (non-transparent).

One of the main discussions in academic literature in regard to green bonds is whether the bond promotes greenness as the findings in literature are mixed. According to Tuhkanen and Vulturius (2022) which has investigated the relationship between climate goals and green debt financing of corporations, green bond issuing firms generally do not link the bond with their climate targets as there is little to no pressure from investors which in return decrease the incentive for issuer to mitigate the information asymmetry. Interestingly, the findings of Tuhkanen et al. (2022) contradict the argument of Jankovic et al. (2022) regarding the incentive to raise transparency as the market rewards companies attempting to reduce information asymmetry through voluntary disclosures concerning green bonds by attracting more investors. The environmental performance–green bond relationship will be discussed in details later on by analysing academic papers which have investigated the particular connection.

On the other hand, information asymmetry and agency problems which are derived from overinvestment theory indicate the possibility of greenwashing which is a major risk that is associated with green bonds in academic literature. Although Gronwald et al. (2025) believe that funds gathered from green bonds are allocated efficiently, indicating that there is no evidence concerning overinvestment theory, papers such as Ehlers et al. (2017), Simeth (2022), and Tuhkanen et al. (2022) assume information asymmetry and voluntary disclosures generate a risk for greenwashing. Furthermore, Ehlers et al. (2017) and Simeth (2022) suggest that reports of third-party agencies are the key to mitigating greenwashing risk and their findings indicate that third-party verifications are positively correlated with investor satisfaction, establishing positive signaling tools for green bonds issuers as signaling theory suggest. Greenwashing risk and third-party verifications will be discussed in more detail in the subsequent section.

1.1.2 Theories

1.1.2.1 Stakeholder theory

Stakeholder theory was introduced to the academic literature by R. Edward Freeman in 1984 who argued that business should also consider its all stakeholders and their goals while maximizing shareholders' value in order to avoid bankruptcy (Carrol and Näsi 1997). Therefore, it is argued that while satisfying the goals of shareholders is crucial for the firm's success, considering the needs of stakeholders adds value to the corporation which is the reason many companies around the world invest in environmentally friendly projects with the help of financial instruments such as green bonds. Furthermore, the primary reason for green bond issuance is the pressure of stakeholders and society over the corporations to invest capital in environmentally friendly projects. While this paper will evaluate the impact of green bonds on stock price movement in order to determine if there is a connection with stakeholder

theory, green bonds-financial performance, and green bonds–environmental performance relationships that may be more relevant to the stakeholder theory.

1.1.2.2 Signalling theory

Another theory that is relevant to the topic is the signalling theory which was proposed by Michael Spence in 1973. Signalling theory claims that there is an information asymmetry between the parties and there are implications concerning this particular problem. According to Yasar, Martin, and Kiessling (2020), the impact of negative signaling influences the market more than positive signaling as investors are not risk-seekers. Although this theory suggests that green bond issuance will increase the value of a firm as a result of positive signaling to investors, cases such as greenwashing will decrease the corporation's value significantly more. Signaling theory will be used to determine if green bond issuance increases the stock market reaction as Yasar et al. (2020) suggests. Additionally, the relationship between green bonds and stock price movement may be better understood with signaling theory as there is a discussion if certification of green bonds attracts more investors and increases sustainability.

1.1.2.3 Overinvestment theory

One of the main theories that explain green bond issuance is overinvestment theory which has been introduced to the academic literature by two academics which are Friedrich Hayek who suggested that regulation of capital is directly correlated with fluctuations in investment and Knut Wickshell who argued that the frequency of investment depends on innovation whereas market with increasing innovation volume tend to attract more investment. While analyzing underinvestment and overinvestment hypothesis, Arthur Morgado and Julio Pindado (2003) discovered that information asymmetry is the fundamental cause for overinvestment as managers tend to exploit information asymmetry between them and investors after exhausting projects with positive Net Present Value (hereinafter NPV) for their personal gain, generating an agency problem. In regard to this paper, overinvestment theory suggests that green bond issuance may damage the stock price of corporations as managers might manipulate the information gap between them and stakeholders to overinvest green-labeled projects or greenwash for their own benefits. Furthermore, the shortage of regulations and information asymmetry regarding green bonds urge this paper to consider the overinvestment hypothesis while examining the relationship between green bond issuance and stock price movements to test whether the correlation is negative as suggested.

1.2 Empirical Evidence on Green Bonds

1.2.1 Impact of Green Bond Issuance on Stock Prices

While analyzing green bonds' impact on financial performance is one of the efficient ways of measuring its effectiveness over corporate performance, the stock market reaction to the announcement of green bond issuance is the best way to determine if it is actually increasing the market value of a firm and attracting investors' attention. This paper believes that in comparison to traditional bonds, green-labelled bonds attract more attention as sustainability is the major problem of the world which in turn increases the demand for a company's share that issued green bonds. Flammer (2021) supported this argument by measuring the cumulative abnormal return (CAR) of green bonds when it is announced in the stock market and discovered a positive correlation between market reaction and green bond issuance. Similarly, by evaluating stock reaction with the capital asset pricing model (CAPM) to measure abnormal returns, Tang and Zhang (2020) discovered that issuing green bonds improves stock prices considerably. Additionally, the article claimed that market reaction is more effective when a firm issues green-labeled bonds for the first time. Furthermore, Tang et al. (2020) suggests that green bonds are not issued with lower interest rates which contradicts Taghizadeh-Hesary and Yoshino (2020) who believe one of the main barriers against green bonds is a lower rate of return. However, bonds with green labels increase the number of investors as the firm's reputation improves, which is one of the positive impacts of green bonds. Interestingly, those articles evaluated the stock reaction by measuring all green bonds in the market. This paper believes that it may be effective to investigate the impact of green-labelled bonds on the stock market individually as investors' opinions about them may vary geographically.

While analyzing the Chinese stock market, Zhou et al. (2019) and Wang, Chen, Li, Yu, and Zhong (2020) discovered a positive correlation between stock reactions and green bonds. Although Zhou et al. (2019) only managed to evaluate the data starting from 2016 as the green bond market arose at that time, the findings illustrate the growth of stock prices in the announcement date of green bonds. Wang et al. (2020) came to the same conclusion and make a further comment that compared with traditional bonds, stock reaction to green bonds is significantly more positive than traditional bonds. Moreover, considering the lack of faith in green bonds and a lower rate of returns with comparatively higher risk than traditional bonds (Taghizadeh-Hesary et al. 2020), positive market reactions to bonds with green labels prove that the particular type of bonds are required and believed to be a key financial debt instrument for solving sustainability issues while maximizing corporation's value.

1.2.1 Green bonds and environmental performance

To understand the effectiveness of green-labeled bonds, it is necessary to evaluate the impact of particular bonds on the environmental performance of corporations. Although there is an argument that green bonds are just instruments for greenwashing and have no positive impact on environmental performance, the majority of literature believes that there is a positive correlation between green bonds and sustainability (Ehlers et al. 2017; Nanayakkara et al. 2019; Agliardi E. et al. 2019; Weber and Saravade 2019; Zhou et al. 2019; Tu, Rasoulinezhad, and Sarker 2020; Flammer 2020; Flammer 2021; Yeow et al. 2021). While the general outcome of these articles is green bonds are improving the ESG ratings of firms in the long term, greenwashing is the main barrier to maximizing the efficiency of green bonds as greenwashing prevents lowering the risk (Nanayakkara et, al 2019). Furthermore, to gain investors' trust by lowering the risk of greenwashing, certification is a crucial step as Yeow et al. (2021) discovered that only certified bonds with green labels increase the environmental performance of companies. Although certification may improve the sustainability of firms and attract more investors, the cost of capital to issue green bonds will increase, which will negatively affect the company. On the one hand, Flammer (2021) discovers a positive correlation between green bonds and environmental performance, while measuring its effect on both ESG ratings and the ratio of carbon dioxide emission to minimize the biases in the result. Similarly, while analyzing the CSR and green bond relationship in China, Zhou et al. (2019) claimed that bonds with green labels improve the corporation's CSR activity.

On the other hand, Jones, Baker, Huet, Murphy, and Lewis 2020; Tuhkanen and Vulturius 2022 claim that there is no evidence to support the argument that green bonds increase the environmental performance of firms. According to Tuhkanen et al. (2022), the structure of green bonds does not meet carbon neutrality targets, and the priority of green bond issuing firms is not maximizing sustainability. Considering the lack of demand from investors to disclose green bonds' impact on environmental performance and having no regulation to minimize information asymmetry supports the argument of Tuhkanen et al. (2022). Moreover, Jones et al. (2020) supported Tuhkanen et al. (2022) by claiming that there is no strong evidence that green bonds can overcome the environmental crisis. Overall, academic literature concerning the effects of green bonds on environmental performance is mixed and while the majority of articles believe that green-labeled bonds are increasing sustainability, other papers claim that there is not enough evidence to support that green bonds alone are enough to overcome the environmental problems.

1.2.2 Green Bonds and Financial Performance of Issuing Firms

Shifting from a belief system that prioritizes maximizing only a firm's wealth to considering moral values is a growing trend. Green bonds are claimed to be the financial debt instrument that provides a solution for corporations to earn profit while achieving the goals of the Paris Agreement which was believed to be impossible as investing in sustainability would increase the cost of capital leading to a reduction of profit. Although some research (Maltais and Nykvist 2020; Yeow and Ng 2021) claims that there is no correlation between green bonds and financial performance, the majority of literature (Ley 2017; Zhou and Cui 2019; Barua and Chiesa 2019; Agliardi E. and Agliardi R. 2019; Flammer 2020; Sartzetakis 2020; Tan, Dong, Liu, Su, and Li 2022) suggests that green bonds positively impact the firm's financial performance. To the knowledge of the author, none of the academic literature claimed that there is a negative correlation between them.

According to Ley (2017) which analyzed the financial performance of firms by comparing the effectiveness of green and other bonds determined better performance when it is labeled green. Similarly, while investigating companies from Standard & Poor Compustat, Flammer (2020) discovered that in the long-term green bonds bring financial advantage to the corporation. One reason for this may be gaining an environmental reputation, attracting more investors, and lowering the firm's future sustainability risk. Interestingly, in comparison to Europe, the green bond concept is well documented in China as Zhou et al. (2019) and Tan et al. (2022) analyzed green-labeled bonds' impact on the financial performance of companies listed in China. While both papers indicate a positive correlation between green bonds and average company profitability, the lack of data in the paper of Zhou et al. (2019) as it only took the time duration of three years increases the chance of biases in the interpretation of results. However, Tan et al. (2022) investigated the green bond-financial performance relationship from 2010 to 2020 and discovered the improvement in the profitability of firms by measuring the return on equity (ROE).

On the other hand, after analyzing the whole of Eurasia and North America, Yeow et al. (2021) claimed that there is no correlation between green bonds and a firm's financial performance. While using DiD and PSM methods to interpret data collected from 2015 to 2019, the lack of data may be the reason for finding no relationship between them. Similarly, Maltais et al. (2020) compared green and traditional bonds while measuring their return on the financial performance of Sweden corporations and discovered no difference between the two bonds. Moreover, the additional costs of green bonds make them less desirable from the issuer's perspective.

2. METHODOLOGY

2.1 Sample Description

According to the sample acquired from the Bloomberg database which consists of 77 corporations listed in emerging markets such as Bolsa De Valores (Brazil), Shanghai Stock Exchange (China), and National Stock Exchange of India (India) over the period of 2014 to 2024 with a total observation of 2591 while collecting data in regard to stock return (dependent variable), green bond issuance as a dummy variable (independent variable), and control variables (size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and inflation). However, the remaining BRICS markets which are the Moscow Exchange (Russia) and Johannesburg Stock Exchange (South Africa) have been eliminated from the sample by the author as there is no information in the Bloomberg database regarding corporations which is linked to the conflict between Russia and Ukraine as it creates a barrier for data collection from Russian corporations and gaps in data concerning variables of the research model. Although the sample has a limited number of corporations from emerging markets as a result of data constraints, the sample size of this paper is significant for meaningful research as the gathered data for analysis for other researchers were similar such as Febi et al. (2018) with 236 observations, Tang et al. (2020) with 1510 observations, and Fatica et al. (2021) with 1397 unique observations. The proportion of 77 firms is as follows: 1) 9 companies from Brazil (11.6%); 2) 61 firms from China (79.2%); 3) 7 corporations from India (9.2%).

To understand the influence of green bond issuance on the stock price movements of corporations listed in the BRICS stock market, this dissertation employs stock return as a dependent variable which measures the total return of a company in a given period of time. Although many researchers such as Febi et al. (2018); Barua et al. (2019); Tang et al. (2020); Wang et al. (2020); Fatica et al. (2021); Ge et al. (2024); Singh et al. (2025) have employed various dependent variables such as yield spread or cumulative abnormal return, this paper believes that analyzing yield spread of green bonds might be effective for identifying the pricing and investors' riskiness perception of green bonds rather than its effect on stock price of a firm. Cumulative abnormal return, on the other hand, is a widely adopted dependent variable to measure the influences on stock price as it is the difference between the actual return and expected return in which it provides insights concerning additional returns which was not anticipated such as green bond issuance. However, it is important to note that measuring abnormal returns is effective during the event studies rather than establishing panel data for analyzing long-term influences on stock performance. Therefore, total stock return has been employed to examine the long-term effect of green bond issuance on BRICS corporations' stock price which is calculated by adding any given dividends on the price of the stock at the

end of the period and then deducted from the stock price at the start of the period and finally, divided by the price at the start of the period, according to the Bloomberg database.

This study adopts the panel data method whereas green bond-issued corporations listed in BRICS stock markets are reviewed quarterly from 2014 to 2024 through the Bloomberg database and established a dummy variable whereas if the company issued a green bond in a quarter it is labeled as 1 and if not 0 which then analyzed to evaluate the proportion of a change in stock returns that is influenced by green bond issuance. According to Bloomberg (2024), a methodology called MSCI Green Bond and Green Loan Assessment was introduced in 2014 to evaluate the index eligibility of green bonds in which the database excludes corporations with a “Red” MSCI ESG Controversy Flag, meaning that Bloomberg actively screens firms for possible greenwashing and does not include them in their indexes. Furthermore, the Bloomberg database gathers data as a third-party agency from the stock markets where it has a real-time data collection agreement with the majority of stock exchanges, financial reports, press releases, government statistic offices, and central banks.

2.2 Research Model and Validity

One of the critical parts of quantitative research is its research model which illustrates the link between variables, establishing a structure that helps through constructing the research. Through the demonstrated research theories such as stakeholder, signaling, and overinvestment, this study formulates a causality relationship where the impact of an independent variable (green bond issuance) on a dependent variable (stock returns) is analyzed. While data analysis has been done through STATA 17 software which is mainly employed by researchers, this paper establishes a panel data for analyzing the influence of green bond issuance on the stock performance of corporations in emerging markets for the period of 11 years as the most effective method for long-term analysis is panel data. Additionally, to evaluate the regression results of the research model, two types of panel data methods might be chosen which are the random effect method and the fixed effect method. Thereafter, the Hausman test will be employed through Stata software to ascertain which method would be more appropriate for the regression analysis whereas the test result below 5% significance ($p < 0.05$) indicates the fixed effect method should be adopted and the test result above 5% significance ($p > 0.05$) implies that the regression analysis should be executed with the random effect method. According to the results of the Hausman test, if the fixed effect method is employed, this study will adopt the Modified Wald test for groupwise heteroskedasticity to investigate whether the research model has any heteroskedasticity and the regression analysis will be robustified if it is discovered. On the other hand, the Breusch and Pagan Lagrangian multiplier test will be adopted to evaluate the probability of

heteroskedasticity in the model, and regression analysis might be robustified for the random effect method. Afterward, multicollinearity among variables within the research model will be investigated by analyzing the correlation matrix through Stata software. Finally, regression analysis between green bond issuance and stock returns will be investigated with the help of Stata software through the following research model:

$$(1) \quad Stock_{Return} = \beta_0 + \beta_1 GreenBond_{Issued} + \beta_2 Firm_{Size} + \beta_3 Leverage + \beta_4 ROA + \beta_5 PricetoBook_{Ratio} + \beta_6 MarketReturn_{Index} + \beta_7 Inflation + \varepsilon_{it}$$

Where the change in the stock price of firms is evaluated by a dependent variable which is stock return; β_0 identifies the intercept term; green bond issuance is a dummy variable that is employed as an independent variable; firm size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and inflation are control variables to mitigate the influence of external events on the stock price of corporations; error term of the research model is labelled as ε_{it} .

On the other hand, as a result of employing a quantitative approach for the investigation of research questions, this study encounter limitations such as the accuracy, relevance, and the missing years in the panel data tend to enhance biases of the research findings.

3. FINDINGS

3.1 Regression Analyses

3.1.1 Stock Return – Green Bond Issuance Fixed Effect Method

In this section, the regression analysis will be employed to examine the causality relationship between dependent variable, stock return, independent variable, green bond issuance, and control variables, size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and Inflation to understand the influence of green bond issuance on the stock price movements of corporations listed in emerging markets. The purpose of regression analysis is to quantify the correlation between share value and green bond issuance, present findings to the hypothesis and to the questions of the study, and control other firm-specific and macroeconomic factors to isolate the effects of dependent and independent variables. According to the significance of regression analysis results, this study will provide findings in regard to the significance of the impact of green bond issuance on the stock performance of corporations listed in BRICS.

The sample of 2591 observation regarding the selected variables has been gathered from three exchange markets such as Bolsa De Valores (Brazil), Shanghai Stock Exchange (China), and National Stock Exchange of India (India) over the period of 2014 to 2024 through the Bloomberg database, additional variables “ID” which is adapted to identify each corporation and “TQ” (Time-Quarter) for merging years and quarters of the panel data to establish a year variable for STATA to recognize have been enlisted in the research model. Afterward, constructed Excel data is imported into the STATA software and declared as panel data where

the panel variable is the ID (unbalanced), the time variable is TQ (2014, Q2 – 2024, Q4), and delta is one quarter in which unbalanced panel data is a common statistical result, indicating that there is an inconsistency within the years and some years are missing from the sample. In addition, using both the random effects model and fixed effects model, regression analyses are required to determine which model is the most appropriate for examining the impact of green bond issuance on the stock price movements of corporations listed in emerging markets. Therefore, the Hausman test is adopted in which a p-value less than 0.5 significance indicates employing the fixed effect method and a p-value higher than 0.5 significance suggests adopting the random effects method through STATA software following the conduction of regression analysis using both models which is illustrated in Table 1.

Table 1: Hausman (1978) specification test

	Coef.
Chi-square test value	12
P-value	0.081
	0

According to Table 1, the p-value of the Hausman test is less than 0.05 significance, suggesting that the result of the test is statistically significant and the null hypothesis should be rejected. The null hypothesis ($p > 0.05$) examines whether firm-specific effects such as stock return, size, leverage, ROA, and P/B ratio are uncorrelated with the independent variable (green bond issuance) in which the random effects method is more appropriate. However, if the null hypothesis is rejected ($p < 0.05$) as the Hausman test of this study indicates, the result suggests that there is a correlation between explanatory and firm-specific variables and a fixed effect model should be employed. Therefore, this paper will regress the causality relationship of the influence of green bond issuance on the stock price movement of companies listed in emerging markets using the fixed effect method. Furthermore, the Modified Wald test for groupwise heteroskedasticity in the fixed effect regression model is employed to examine whether the regression has any heteroskedasticity which measures the distribution of error terms and how wide is the variance. According to the test results, the null hypothesis of homoscedasticity is rejected and groupwise heteroskedasticity is discovered as the p-value is less than 0.5 significance. To mitigate the problem as heteroskedasticity undermines the findings of the fixed effect regression analysis, this paper robustified the regression analysis which adjusts the heteroskedasticity within the research model.

Table 2: Stock Return – Green Bond Issuance Regression results

StockReturn	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
green_bond_issuance	-.019	.018	-1.05	.295	-.054	.017	
Size	.086	.022	3.98	0	.043	.129	***
Leverage	0	.001	-0.17	.864	-.001	.001	
ROA	-.001	.001	-0.99	.326	-.003	.001	
PB	.016	.005	2.93	.004	.005	.027	***
Market_return_index	.143	.037	3.87	0	.069	.217	***
Inflation	-.003	.003	-0.87	.386	-.009	.004	
Constant	-1.663	.234	-7.12	0	-2.128	-1.197	***
Mean dependent var		0.019	SD dependent var		0.197		
R-squared		0.084	Number of obs		2591		
F-test		9.161	Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)		-1425.624	Bayesian crit. (BIC)		-1384.605		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Table 2 demonstrates the regression analysis of stock return (dependent variable), green bond issuance (independent variable), size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and inflation (control variables). Overall, the findings of regression results are statistically significant as the F-test is 9.161 and Prob>F is 0, indicating that the research model is valid and meaningful. On the other hand, the R-squared of 8.4% suggests that the research model explains only the 8.4% of stock return variance which is very low and might be one of the limitations of the study, but similar results are observed in academic literature (Febi et al. 2018), indicating that the findings of the regression is meaningful nonetheless. While analyzing the regression results concerning the relationship between green bond issuance and stock returns of firms, the negative impact of issuing green debt instruments on stock returns of corporations listed in emerging markets is detected as a one-unit increase in green bond issuance depreciates the stock value by 0.019. However, a p-value of 0.295 suggests that the impact is not statistically significant ($p > 0.05$) which might be due to investigating the long-term influence of green bond issuance whereas short-term analysis with even study methods might provide more significant results. Contrarily, the size of a company has a statistically significant

impact on stock return at 1% ($p=0.00$), indicating that larger corporations tend to gain more stock returns in emerging markets (0.086). Interestingly, the regression results suggest that during the period of 2014 to 2024, the capital structure of a corporation had no impact on stock returns which is statistically insignificant ($p=0.864$). Similarly, the profitability of a firm has a p-value of 0.326 which is higher than the threshold of 0.10 significance, indicating that the operating performance of a company has no direct influence on firm valuation. Additionally, a one-unit increase in the P/B ratio of corporations listed in BRICS increases the stock return by 0.016 which is statistically significant at 1%, suggesting that overvalued companies with high expectations from investors tend to gain more stock returns than their peers. While the most influential variable on stock returns of firms listed in emerging markets is the Market Return Index which has a significant effect at 1%, a coefficient of 0.143 illustrates the change in stock return as the Market Return Index increases one unit. Lastly, although inflation negatively influences the stock prices of organizations, a significance level of 0.386 is higher than the conventional statistical level of 10%, indicating that the control variable has no explanatory weight in the research model.

6.3 Regression Analyses

This study separately investigates the pandemic period to discover the impact of COVID-19 on the stock markets of emerging markets, mainly to determine whether green bond issuing corporations react differently in adverse financial situations. The main reason for analyzing the sub-period is to understand how the volatile market conditions, investor behaviors, and robustness of the original data are influenced by the pandemic. Therefore, Bolsa De Valores (Brazil), Shanghai Stock Exchange (China), and National Stock Exchange of India (India) stock markets have been observed from January 2021 to June 2023 through the Bloomberg database and analyzed with the help of STATA software.

Table 3: Variance Inflation Factor (COVID-19)

	VIF	1/VIF
Market_return_index	2.089	.479
Inflation	1.746	.573
ROA	1.253	.798
Size	1.1	.909
Leverage	1.068	.936
PB	1.031	.97
Green_bond_issuance	1.008	.992
Mean VIF	1.328	.

Table 4: Hausman (1978) specification test (COVID-19)

	Coef.
Chi-square test value	128.408
P-value	0

While Table 3 indicates that the research model has no multicollinearity as the VIF results are lower than 5/10 significance, the sample is regressed in both the fixed effect method and random effect method to check for which model is more appropriate through the Hausman test. The test result rejects the null hypothesis of discovering no link between independent variables and individual variables as the p-value is less than 0.05 significance, suggesting that the green bond issuance is significantly correlated with other variables, according to Table 4. Therefore, the fixed effect method is employed to regress the impact of green bond issuance on the stock price movements of corporations listed in emerging markets. Thereafter, to check whether the research model has heteroskedasticity the Modified Wald test for groupwise heteroskedasticity in the fixed effect regression model has run in which heteroskedasticity is discovered as the null hypothesis is rejected.

Table 5: Stock Return – Green Bond Issuance Regression results (COVID-19)

StockReturn	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
Green_bond_issuance	.001	.017	0.05	.964	-.033	.035	
Size	.221	.039	5.61	0	.142	.299	***
Leverage	-.003	.001	-2.40	.019	-.005	0	**
ROA	-.003	.004	-0.74	.46	-.01	.004	
PB	.001	.006	0.15	.882	-.012	.014	
Market_return_index	-.128	.065	-1.98	.052	-.257	.001	*
Inflation	-.008	.004	-2.24	.028	-.015	-.001	**
Constant	-.849	.447	-1.90	.061	-1.739	.041	*
Mean dependent var	0.030	SD dependent var			0.159		
R-squared	0.183	Number of obs			982		
F-test	8.490	Prob > F			0.000		
Akaike crit. (AIC)	-1149.229	Bayesian crit. (BIC)			-1115.002		

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

Table 5 illustrates causality analysis between dependent variable, independent variable, and control variables (size, leverage, ROA, P/B ratio, Market Return Index, and inflation) to understand the impact of green bond issuance on stock returns of corporations listed in emerging markets. While the Prob>F result of 0.000 suggests that the regression analysis is statistically significant, the model explains 18.3% of stock returns which is substantially more than the full-period research model, suggesting that variables of the model were more involved in the changes of stock price in the pandemic. Similar to the findings of Table 2, green bond issuance has no significant impact on the stock returns of corporations listed in emerging markets ($p=0.964$) which might be the result of the risk-averse behavior of investors to prioritize mitigating possible financial loss. Size, on the other hand, is statistically significant at 1%, indicating that due to the reputation and safety of larger corporations attracting investors, a one-unit increase in the size of a company enhanced the stock return by 0.221 times during the COVID-19 pandemic. Interestingly, the leverage of a firm which was not a significant variable in the original data sample has a p-value less than 0.05 significance during the pandemic, suggesting that having a high debt ratio in the capital structure while experiencing volatile market conditions damages the stock price (-0.003). While explaining the possible implications of the COVID-19 pandemic, this study discussed whether the influence of the pandemic might impact each industry differently which is statistically provided in the regression analysis as the Market Return Index has a coefficient of -0.128 and a significance level of 10%. Additionally, inflation which is statistically significant at 5% deteriorates the stock return of corporations listed in emerging markets by 0.008 per unit. However, this study has not detected any significant influence of firm-specific variables such as ROA and P/B ratio on the stock return of companies listed in emerging markets.

CONCLUSION

The purpose of this study was to investigate the influence of green bond issuance on the stock returns of corporations listed in emerging markets. While green-labeled debt instruments were first introduced in 2007, the Paris Agreement was a turning point for sustainable investments in which nearly € 20 billion green bonds were issued, indicating the rising significance of sustainability, this study tried to reveal the impact of sustainable investment on stock returns. In addition, this paper is the first research in the academic literature that focuses on the effect of green bond issuance on stock returns of BRICS corporations while analyzing long-term changes in stock prices, according to the knowledge of the author.

While investigating the research questions and hypothesis concerning the relationship between green bond issuance – stock price movements, the sample is established by

gathering data from Bolsa De Valores (Brazil), the Shanghai Stock Exchange (China), and the National Stock Exchange of India (India) stock markets. Furthermore, this study discovered 77 corporations and 2591 observations over the period of 2014 to 2024 with the appropriate requirements to organize panel data through the Bloomberg database. Afterward, the research model was constructed for quantitative analysis in which the dependent variable was a stock return, the independent variable was green bond issuance, and the control variables were divided into two focuses such as firm-specific factors – size, leverage, ROA, and P/B ratio; macroeconomic influences – Market Return Index and inflation. The findings of the paper suggest that although sustainable investment illustrates growth in size, the regression analysis results have not discovered any long-term impact of green bond issuance on the stock value of companies listed in emerging markets which might indicate the behaviour of investors in those markets has not yet shifted on sustainability. Therefore, findings rejects the signalling theory in terms of increase in the stock returns as a result of positive signalling. On the other hand, larger and overvalued corporations experience higher stock returns as the regression analysis discovered a positive statistically significant impact of the variables on stock price movements. Similarly, while analyzing the influence of the COVID-19 pandemic on the research findings, issuing green bonds still had no significant effect on the stock returns of firms listed in emerging markets. However, the growing influence of firm-specific factors such as size and leverage and the macroeconomic effect of inflation during the pandemic suggests that in times of adverse conditions emerging markets tend to be more risk-averse by investing in bigger firms with low debt in their capital structure while inflation deteriorates the firm value.

It is important to conclude that this study has limitations such as the scarcity of corporations issuing green bonds in BRICS as firms listed in Russia and South Africa have been excluded from the sample for a particular reason and the research model only explains 8.4% of the dependent variable, hinting at adding other variables for better interpretation the link. Furthermore, investigating the long-term influence of green bonds by analyzing the sample quarterly might be the cause of not detecting any causality relationship between green bond issuance and stock returns. For future studies, investigating other stock markets with more frequent green bond issuance, including other variables to enhance the R-square of the research model, sorting corporations by industries to understand the effect of sustainable investment on stock returns of different sectors, and adopting other methods for measuring the impact of green bond issuance on stock returns such as event study is advised by this paper. Additionally, although the findings suggest that issuing green bonds does not necessarily enhances the profitability in terms of firm's policy, the results may deviate in different countries which should be considered while issuing environmental bonds.

REFERENCES

- Agliardi, E., & Agliardi, R. (2019). Financing environmentally-sustainable projects with green bonds. *Environment and development economics*, 24(6), 608-623.
- Bahadori, N. (2019). The Impact of ESG Factors on Financial Performance in BRICS (Master's thesis, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
- Baker, M., Bergstresser, D., Serafeim, G., & Wurgler, J. (2018). Financing the response to climate change: The pricing and ownership of US green bonds (No. w25194). National Bureau of Economic Research.
- Barua, S., & Chiesa, M. (2019). Sustainable financing practices through green bonds: What affects the funding size?. *Business Strategy and the Environment*, 28(6), 1131-1147.
- Bhutta, U. S., Tariq, A., Farrukh, M., Raza, A., & Iqbal, M. K. (2022). Green bonds for sustainable development: Review of literature on development and impact of green bonds. *Technological Forecasting and Social Change*, 175, 121378.
- Broadstock, D. C., & Cheng, L. T. (2019). Time-varying relation between black and green bond price benchmarks: Macroeconomic determinants for the first decade. *Finance research letters*, 29, 17-22.
- Carroll, A. B., & Näsi, J. (1997). Understanding stakeholder thinking: Themes from a Finnish conference. *Business Ethics: A European Review*, 6(1), 46-51.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Dörny, S., & Schulz, C. (2018). Green financing, interrupted. Potential directions for sustainable finance in Luxembourg. *Local Environment*, 23(7), 717-733.
- Ehlers, T., & Packer, F. (2017). Green bond finance and certification.
- Engle, R. F., Giglio, S., Kelly, B., Lee, H., & Stroebe, J. (2020). Hedging climate change news. *The Review of Financial Studies*, 33(3), 1184-1216.
- Fandella, P., Sergi, B. S., & Sironi, E. (2023). Corporate social responsibility performance and the cost of capital in BRICS countries. The problem of selectivity using environmental, social and governance scores. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 30(4), 1712-1722.
- Fatica, S., Panzica, R., & Rancan, M. (2021). The pricing of green bonds: are financial institutions special?. *Journal of Financial Stability*, 54, 100873.
- Febi, W., Schäfer, D., Stephan, A., & Sun, C. (2018). The impact of liquidity risk on the yield spread of green bonds. *Finance Research Letters*, 27, 53-59.
- Flammer, C. (2020). Green bonds: effectiveness and implications for public policy. *Environmental and energy policy and the economy*, 1(1), 95-128.

- Flammer, C. (2021). Corporate green bonds. *Journal of financial economics*, 142(2), 499-516.
- Friedman, A. L., & Miles, S. (2002). Developing stakeholder theory. *Journal of management studies*, 39(1), 1-21.
- Garcia, A. S., Mendes-Da-Silva, W., & Orsato, R. J. (2017). Sensitive industries produce better ESG performance: Evidence from emerging markets. *Journal of cleaner production*, 150, 135-147.
- Garcia, A. S., & Orsato, R. J. (2020). Testing the institutional difference hypothesis: A study about environmental, social, governance, and financial performance. *Business Strategy and the Environment*, 29(8), 3261-3272.
- Ge, P., Yue, W., Tang, C., & Zhu, R. (2024). How does the issuance of green bonds impact stock price crash risk: An analysis utilizing the NCSKEW and DUVOL. *Journal of Environmental Management*, 367, 121999.
- Gianfrate, G., & Peri, M. (2019). The green advantage: Exploring the convenience of issuing green bonds. *Journal of cleaner production*, 219, 127-135.
- Glavas, D. (2018). How do stock prices react to green bond issuance announcements?.
- Glavas, D.(2020). Green Regulation and Stock Price Reaction to Green Bond Issuance. *Finance*, 1(1), 7-51.
- Glavas, D. (2020). Green regulation and stock price reaction to green bond issuance. *Finance*, 41(1), 7-51.
- Gronwald, M., & Wadud, S. (2025). "My name is bond. Green bond." Informational efficiency of climate finance markets. *Journal of Environmental Management*, 373, 123697.
- ICMA. (2021). Green Bond Principles Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds.
- Ingemansson, M., & Stjernfeldt, E. (2022). The stock market reaction due to green bond issuance announcements on the European Market: An empirical investigation of abnormal returns when corporate green bond issuances are announced.
- Jankovic, I., Vasic, V., & Kovacevic, V. (2022). Does transparency matter? Evidence from panel analysis of the EU government green bonds. *Energy Economics*, 114, 106325.
- Jakobsen, T. G., & Mehmetoglu, M. (2022). Applied statistics using Stata: a guide for the social sciences. *Applied Statistics Using Stata*, 1-100.
- Järvinen, J. (2022). ESG performance in emerging markets: Evidence from the BRICS countries.
- Joel, T. N., Zheng, H., & Liu, B. Y. (2025). Cross-Region Analysis of the Environmental Performance of Green Bond Issuers. *Finance Research Letters*, 106926.
- Jones, R., Baker, T., Huet, K., Murphy, L., & Lewis, N. (2020). Treating ecological deficit with debt: The practical and political concerns with green bonds. *Geoforum*, 114, 49-58.

- Yang, J., Shi, Y., Zhang, L., & Hu, S. (2023). The influence of environmental information transparency of green bond on credit rating. *Finance Research Letters*, 58, 104410.
- Khiari, W., Ben Flah, I., Lajmi, A., & Bouhleli, F. (2024). The Stock Market Reaction to Green Bond Issuance: A Study Based on a Multidimensional Scaling Approach. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(9), 408.
- Ley, L. (2017). A comparative study on the financial performance of Green bonds and their conventional peers. Erasmus School of Economics, Rotterdam.
- Lublóy, Á., Keresztúri, J. L., & Berlinger, E. (2025). Quantifying firm-level greenwashing: A systematic literature review. *Journal of Environmental Management*, 373, 123399.
- Maltais, A., & Nykvist, B. (2020). Understanding the role of green bonds in advancing sustainability. *Journal of sustainable finance & investment*, 1-20.
- Morgado, A., & Pindado, J. (2003). The underinvestment and overinvestment hypotheses: An analysis using panel data. *European Financial Management*, 9(2), 163-177.
- Nanayakkara, M., & Colombage, S. (2019). Do investors in green bond market pay a premium? Global evidence. *Applied Economics*, 51(40), 4425-4437.
- Ng, A. W. (2018). From sustainability accounting to a green financing system: Institutional legitimacy and market heterogeneity in a global financial centre. *Journal of cleaner production*, 195, 585-592.
- Sartzetakis, E. S. (2021). Green bonds as an instrument to finance low carbon transition. *Economic Change and Restructuring*, 54(3), 755-779.
- Simeth, N. (2022). The value of external reviews in the secondary green bond market. *Finance Research Letters*, 46, 102306.
- Singh, V., Jain, S., & Singh, S. (2025). Identification and pricing of labelled green bonds. *Finance Research Letters*, 73, 106691.
- Shah, S. S., Nakouwo, S. N., Sobirjonovna, G. M., & Khan, A. (2025). Exploring the Sustainability Impact of Green Bonds on Ecological and Resource Capacities. *Renewable Energy*, 122590.
- Taghizadeh-Hesary, F., & Yoshino, N. (2020). Sustainable solutions for green financing and investment in renewable energy projects. *Energies*, 13(4), 788.
- Tan, X., Dong, H., Liu, Y., Su, X., & Li, Z. (2022). Green bonds and corporate performance: a potential way to achieve green recovery. *Renewable Energy*, 200, 59-68.
- Tang, D. Y., & Zhang, Y. (2020). Do shareholders benefit from green bonds?. *Journal of Corporate Finance*, 61, 101427.
- Tang, D. Y., & Zhang, Y. (2020). Do shareholders benefit from green bonds?. *Journal of Corporate Finance*, 61, 101427.

- Tit̃an, A.G., (2015). The efficient market hypothesis: Review of specialized literature and empirical research. *Procedia Economics and Finance*, 32, pp.442-449.
- Tolliver, C., Keeley, A. R., & Managi, S. (2020). Drivers of green bond market growth: The importance of Nationally Determined Contributions to the Paris Agreement and implications for sustainability. *Journal of cleaner production*, 244, 118643.
- Tu, C. A., Rasoulinezhad, E., & Sarker, T. (2020). Investigating solutions for the development of a green bond market: Evidence from analytic hierarchy process. *Finance Research Letters*, 34, 101457.
- Tufail, S., Alvi, S., Hoang, V. N., & Wilson, C. (2024). The effects of conventional and unconventional monetary policies of the US, EU, and China on global green investment. *Energy Economics*, 134, 107549.
- Tuhkanen, H., & Vulturius, G. (2022). Are green bonds funding the transition? Investigating the link between companies' climate targets and green debt financing. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 12(4), 1194-1216.
- Fernandez, V. (2025). Corporate greenwashing and green management indicators. *Environmental and Sustainability Indicators*, 100599.
- Wang, J., Chen, X., Li, X., Yu, J., & Zhong, R. (2020). The market reaction to green bond issuance: Evidence from China. *Pacific-Basin Finance Journal*, 60, 101294.
- Wang, S., & Wang, D. (2022). Exploring the relationship between ESG performance and green bond issuance. *Frontiers in public health*, 10, 897577.
- Weber, O., & Saravade, V. (2019). Green bonds: current development and their future.
- World Bank. (2019). 10 Years of Green Bonds: Creating The Blueprint for Sustainability Across Capital Markets.
- World Bank Impact Report. (2023). Sustainable Development Bonds & Green Bonds
- Xu, M., Tse, Y. K., Geng, R., Liu, Z., & Potter, A. (2025). Greenwashing and market value of firms: An empirical study. *International Journal of Production Economics*, 284, 109606.
- Yasar, B., Martin, T., & Kiessling, T. (2020). An empirical test of signalling theory. *Management Research Review*, 43(11), 1309-1335.
- Yeow, K. E., & Ng, S. H. (2021). The impact of green bonds on corporate environmental and financial performance. *Managerial Finance*, 47(10), 1486-1510.
- Zerbib, O. D. (2019). The effect of pro-environmental preferences on bond prices: Evidence from green bonds. *Journal of banking & finance*, 98, 39-60.
- Zhou, X., & Cui, Y. (2019). Green bonds, corporate performance, and corporate social responsibility. *Sustainability*, 11(23), 6881.

CONTRIBUTION RATES AND CONFLICTS OF INTEREST

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	<i>Çalışmanın Tasarlanması:</i> TA (%100) <i>Veri Toplanması:</i> TA (%100) <i>Veri Analizi:</i> TA (%100) <i>Makalenin Yazımı:</i> TA (%100) <i>Makale Gönderimi ve Revizyonu:</i> TA (%100) <i>Sorumlu Yazar:</i>	Author Contributions	<i>Research Design:</i> TA (%100) <i>Data Collection:</i> TA (%100) <i>Data Analysis:</i> TA (%100) <i>Writing the Article:</i> TA (%100) <i>Article Submission and Revision:</i> TA (%100)
Etik Bildirim	info@akademikyorum.com	Complaints	info@akademikyorum.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

AR&GE FAALİYETLERİNDE VERGİ TEŞVİKLERİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRMELER

Filiz GİRAY¹ Behiye YAŞAR³

Araştırma Makalesi	ÖZET
Makale Süreci: Gönderme: 12/06/2025 Düzeltilme: 26/06/2025 Kabul: 27/06/2025 Yayın: 17/07/2025 Bu makale control edildi orani: 16% JEL Kodları: H20, O32, O50 	Günümüz teknoloji çağında araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Teknoloji çağına ayak uydurmak isteyen ülkeler Ar-Ge etkinliklerine ağırlık vermektedir. Yapılan Ar-Ge etkinlikleri ile uluslararası rekabet üstünlüğü elde edilmekte ve ekonomik büyüme ve kalkınma sağlanmaktadır. Yeni teknolojilerin üretim sürecine eklenmesiyle verimlilik artışı sağlanmakta, zaman ve maliyet kaybı yaşanmamaktadır. Ar-Ge etkinlikleri mevcut eserler yerine yeni eser, yöntem ve bilimlerin elde edilmesine, bilimde ve teknolojiye gelişmelerin yaşanmasına, üretim artışıyla da gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH)'nın artmasına yardımcı olmaktadır. Bu işlevlerine istinaden Ar-Ge faaliyetlerinin özellikle özel kesimde gelişimini sağlamak üzere kullanılan teşvik araçlarından biri vergi teşvikleridir. Vergi teşvikleri, mali, ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesi için kullanılan argümanlardır. Ayrıca işletmelere daha az vergi ödeme fırsatı sunmaktadır. Vergi teşvikleri, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, işsizlik, göç ve çevre gibi sorunların çözümü için sunulmaktadır. Uygulanan vergisel teşviklerde başarının sağlanması etkin vergi politikaları ile mümkün olmaktadır. Ülkeler; sosyoekonomik yapısındaki değişimleri dikkate alarak ve uluslararası gelişmeleri takip ederek kalkınma planlarına uygun teşvik sistemlerini tercih etmelidir. Teşvik sistemleri, ekonomiye katma değer katacak ve ekonomik sorunları çözecek nitelikte olmalıdır. Bu çalışmada Türkiye ve diğer gelişmiş Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerindeki Ar-Ge'ye yönelik teşviklerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. İnceleme sonucunda Türkiye ve diğer OECD ülkelerindeki Ar-Ge vergi teşviklerinin ortak ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Türkiye de diğer OECD ülkeleri gibi Ar-Ge faaliyetlerini arttırmak amacıyla Ar-Ge vergi teşviklerinin kapsamını arttırmalıdır. Ar-Ge harcamaları için vergi kredileri ve indirimleri ile patentli yeniliklerden elde edilen gelir için daha düşük vergi oranları uygulamalıdır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülmesinde Ar-Ge yatırımlarının artırılması önem arz etmektedir. Anahtar Kelimeler: Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri, Vergisel Teşvikler, Türkiye ve OECD Ülkeleri.

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding author.

² Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, giray@uludag.edu.tr Bursa, Türkiye.

³ Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 711912006@ogr.uludag.edu.tr Bursa, Türkiye.

Tax Incentives for R&D Activities in Turkey: Comparison with Some OECD Country Practices	
Research Article	ABSTRACT
<i>Article Process:</i> Submitted: 12/06/2025 Revised: 26/06/2025 Accepted: 27/06/2025 Available: 17/07/2025 <i>This article checked by</i> iThenticate score: 16.6% <i>JEL Codes:</i> H20, O32, O50	<i>In today's technological age, research and development (R&D) activities are becoming a necessity. Countries seeking to keep pace with the technological age prioritize R&D activities. R&D activities achieve international competitive advantage and foster economic growth and development. The incorporation of new technologies into the production process increases efficiency, eliminating time and cost losses.</i> <i>R&D activities contribute to the development of new products, methods, and sciences, replacing existing ones, fostering advancements in science and technology, and ultimately increasing gross domestic product (GDP) through increased production. Based on these functions, tax incentives are one of the incentive tools used to foster the development of R&D activities, particularly in the private sector. Tax incentives are arguments used to achieve financial, economic, and social goals. They also offer businesses the opportunity to pay less tax. Tax incentives are offered to address regional imbalances and address problems such as unemployment, migration, and the environment. Success in implemented tax incentives is made possible through effective tax policies. Countries; Incentive systems should be chosen that align with development plans, taking into account changes in their socioeconomic structure and following international developments. Incentive systems should add value to the economy and solve economic problems.</i> <i>This study aims to comparatively examine the incentives for R&D in Turkey nad other develop Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) countries. As a result of the examination, the common and different aspects of R&D tax incentives in Turkey and other OECD countries have been revealed. Turkey, like other OECD countries, should increase the scope of R&D tax incentives in order to increase R&D activities. Tax credits and deductions for R&D expenditures and lower tax rates for income from patented innovations should be implemented. Increasing R&D investments is important for sustaining economic growth and development.</i> Keywords: Search and Development Activities, Tax Incentives, Turkey and OECD Countries
 <i>Makale/Article Doi:</i> 10.52703/ay.229	EXTENDED ABSTRACT Research and development consist of three basic activities. These are; basic research, applied research and experimental development. Basic research; activities related to the production of new information about the elements underlying the observable facts and realities with studies that require theoretical study or application. Applied research; original studies carried out to produce new information about a certain target. Experimental development; regular activities carried out to create systems, processes and services or to produce products, tools and materials for the development of existing systems by using the information obtained from research and experience. R&D is a process that starts with the development of an idea and continues with the development of the processes, systems and technologies to be carried out. For this reason, R&D requires an institutional structure of its own, just like businesses. When businesses develop a new idea, product and process, they try to produce it at the lowest cost and gain competitive advantage. They can also support their competitive advantage with developing and changing technological innovations. For this reason, a business includes R&D studies within its structure. Today, the reasons why businesses give importance to R&D studies are; institutional, social, employee and market related. Institutional reasons; to create environments where innovation can be made, to gain fame by making innovations in the existing sector, to produce alternative products, to provide profitability increase, to increase the motivation of partners and investors. Social reasons; to prove the benefits of businesses to the authorities of the public sector, to leave a positive perception in the public opinion that is concerned about most of the existing large businesses, to create

	a productive and creative business style. Reasons related to employees; to be able to recruit willing, qualified and talented researchers to businesses, to maintain the permanence of these individuals in businesses, to create a desire to work in all employees in the business and to ensure cooperation in solving possible problems. Reasons related to the market; to be the sole producer of a product that will provide superiority in the market, to gain and maintain competitive advantage in the market, to be able to compete with other rival businesses and to be able to take precautions against possible changes in products. Research and development activities create added value in the economy by contributing to science and obtaining new products and systems. R&D activities contribute to economic growth and increase the level of welfare. Many countries in the world, including our country, are increasing their R&D investments to encourage R&D activities. Producing new products for consumers who expect innovation ensuring that the products produced are presented to individuals and leaving a good and positive impression in front of the public shows the social importance of R&D activities. R&D studies in the economy are carried out with technological innovations. Technological innovations enable the opening of new business divisions and the development of new products and production systems. R&D activities play a role in increasing the welfare and income levels of individuals and in fulfilling the social, cultural and economic goals of countries. With technological innovations, a level of competition with other countries is reached and external dependency is reduced. Element affecting R&D in terms of competitiveness is the desire to dominate the market and to lead the market. Having competitive power provides many advantages. With competitive advantage, it is possible for companies to gain flexibility according to possible and impossible conditions by opposing technical developments. This positive development shows the importance of R&D in terms of the market. Thanks to R&D activities, companies apply developments and innovations to their own activities and continuously reflect these innovations and developments to their profitability. Thus, a highly motivated study is carried out in the company environment. This study increases the production and efficiency of the company. This development is also of great importance for the company. R&D expenditures for R&D activities are among the variables used to define the innovation capabilities of firms and countries. Processes such as developing new products and production methods, effective use, adaptation or modification of existing or imported technology are of great importance at all stages of R&D expenditures. Countries science and innovation infrastructure, development levels, financial situations, ability to open up to foreign markets, expenses for research and qualification level of personnel are the factors affecting the level of R&D expenditures. Tax incentives are frequently used to encourage R&D activities. Some of these are; credit and grant, tax reduction and discount, patent support. Most countries, R&D tax incentives are included in the corporate tax and operate together with tax reduction, tax deferral and tax credit systems. Extended incentives, called tax regulations made for R&D personnel, can also be added to R&D tax incentives. Developed countries apply tax incentives for R&D activities in order to ensure efficiency and productivity in production, reduce unemployment and increase employment, increase capital amount and export, accelerate foreign currency inflow, and gain national and international competitive power. Expenditure-based R&D tax incentives are applied in most OECD countries. The reason for this is that after-tax costs decrease and R&D activities increase. Today, the number of tax incentives is gradually increasing according to needs and contemporary conditions. Countries continue their development by allocating more funds for R&D activities. Tax incentives are tools used to achieve economic, financial and social goals within a country within the tax system. The increase in competition between countries due to globalization has made incentives mandatory. The main target of tax incentives is to encourage investments and attract them to our country. In this way, economic growth is achieved. In addition, reducing unemployment as a result of increasing the number of branches and types of activity and creating new employment opportunities, eliminating income inequalities between regions, increasing the quality of life,
--	--

License: This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License	eliminating environmental problems and using resources effectively are among the other purposes of tax incentives. When implementing tax incentives, the rates, areas and durations of incentive instruments should be determined. The incentive instruments used should be monitored and their positive and negative effects should be monitored. The incentive policies to be implemented should strengthen and develop the economy. It is important to have sufficient financial resources in the implementation of tax incentives. Tax incentives should not create a burden on the budget. Incentive policies that focus on R&D studies, are in line with technological developments and follow current developments should be created. Incentive policies should be of a type that can solve economic problems and add value to the economy. The subject of the work is tax incentives related to R&D activities in our country and OECD countries. Tax incentives related to R&D activities in our country are implemented by Law No. 5746 on Support for Research and Development Activities. With this law; R&D discount, R&D income tax withholding support, stamp duty exemption, techno-enterprise capital support and insurance premium support are implemented. Among the tax incentives applied in OECD countries; R&D discount, tax holiday, patent support, income tax deduction support and social security contribution support, accelerated depreciation, corporate tax discount are included. The aim of the search is to obtain information about tax incentives related to R&D activities in our country and OECD countries. The aim of R&D activities is to present new products and systems to the market, to make production efficient with new information and systems, to minimize production costs, to create cooperation and solidarity between personnel and employers, to reduce external dependency by improving production methods, to accelerate foreign currency inflow to the country and to establish information systems. The importance of the work is that R&D activities are a subject that should be emphasized due to their contribution to social and economic growth. It plays an active role in the implementation of tax incentives in line with the needs of countries. It is important to support tax incentives related to R&D activities in our country and most OECD countries. R&D activities are carried out in order to eliminate imbalances between countries, reduce unemployment, create new employment opportunities, increase investment and savings, and make profits while maintaining competitive power. The scope of the search includes Turkey and other of the OECD countries; Canada, Denmark, France, Ireland, Italy, the Netherlands, Portugal, Belgium, Australia, the Czech Republic, and the United States. As a result, R&D and design discounts are the most intensively applied in Türkiye and other OECD countries. However, the R&D discount rate applied in Turkey is lower than the rate applied in many countries. R&D expenditures have generally increased in Türkiye and most other OECD countries. R&D expenditure items are relatively more limited in Turkey. Although the share of R&D tax incentives in Turkey in GDP is slightly higher than the OECD average, it is considerably higher than the share of Australia in GDP among the selected countries. The increase in R&D expenditures in Türkiye and other OECD countries shows that R&D activities are increasing. For example, in some OECD countries, personnel salaries and social security contributions can be deducted from taxable income as R&D expenditure items. These expenditure items are not included in Turkey. According to these comparison findings, increasing the scope of R&D tax incentives in order to increase R&D activities in Turkey will yield more positive results. Turkey, as a developing country, needs to support R&D activities.
Atıf Nasıl Yapılır?	Giray F.& Yaşar B. (2025). " Ar&Ge Faaliyetlerinde Vergi Teşvikleri: Seçilmiş Oecd Ülkeleri Ve Türkiye İçin Değerlendirmeler", <i>Türk Dünyası Akademik Bakış Dergisi</i>, 5(10): 27- 50, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.229.
How to Cite?	Giray F., Yaşar B. (2025). "Tax Incentives for R&D Activities in Turkey: Comparison with Some OECD Country Practices", <i>Journal of Turkic World Academic Perspective</i>, 5(10): 27- 50, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.229.

GİRİŞ

Günümüzde rekabet üstünlüğü elde etmeyi amaç edinen ülkeler değişen piyasa koşullarına uygun faaliyetlere büyük önem vermektedir. Bu iktisadi etkinliklerin içerisinde araştırma ve geliştirme etkinlikleri de yer almaktadır. Ar-Ge faaliyetleri, yeni veri ve bilgilerin yöntem ve ürünlere uygulanmasıyla değişimlerin yaşanmasına, bilim ve teknoloji alanında ilerlemelere, ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Devlet Ar-Ge faaliyetlerini arttırmak üzere çeşitli teşvik araçlarını kullanmaktadır. Teşvik; üretim artışı, sanayileşme, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeleri izleme, işsizlik oranını düşürme, istihdamı artırma, bölgelerarası dengesizlik seviyesini minimuma düşürme, sanayileşme, uluslararası ve ulusal rekabet gücünü arttırmak, yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek, ihracatı arttırmak ve nihai olarak ülkede sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı sağlamak işlevlerine sahiptir. Ülkelerin hedeflenen düzeye ulaşması; toplumun ihtiyaçlarına uygun fon ayırarak gerçekleşmektedir. Günümüzde çağdaş büyüme teorilerinde ekonomik büyüme için teknolojik gelişme temel koşul olarak yer almaktadır. Yüksek katma değeri olan üretim ancak ileri teknoloji ile sağlanabilmektedir. Örneğin Romar'ın (1986) endojen büyüme modelinde büyüme; insan sermayesi, teknik ve teknolojik bilgi ile Ar-Ge harcamaları tarafından sağlanmaktadır. Bu noktada teşvikler ekonomik büyüme ve gelişmeyi gerçekleştirmede rol oynamaktadır. Bu konuda yapılan ampirik çalışma sonuçları bunu desteklemektedir. Örneğin Kiselakova ve diğerleri (2018) Simionescu ve diğerleri (2017) Ar-Ge harcamalarının arttırılmasının ülkelerin daha rekabetçi hale gelmesine ve böylece ekonomik büyümeye yol açacağını belirtmişlerdir. Özkan ve Yılmaz (2017) Avrupa Birliği üyesi 12 ülke ve Türkiye'de 1996-2015 dönemi için yaptıkları araştırmalarında Dumitrescu-Hurlin Panel Granger Nedensellik Testi yöntemini kullanmışlar ve GSYH'den Ar-Ge'ye tek yönlü bir nedensellik ilişkisini saptamışlardır. Özcan ve Arı (2014) panel veri analizi kullanarak 1990-2011 dönemi için Türkiye'de Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 15 OECD ülkesi için gerçekleştirdikleri çalışmalarında Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini kanıtlamışlardır. Apostolos ve Yeoryios (2017) 1983-2015 döneminde 7 Avrupa ülkesi için yaptıkları çalışmada ekonomik büyümeden Ar-Ge harcamalarına doğru güçlü bir tek yönlü nedensellik olduğunu ve Ar-Ge harcamaları ile patent başvuruları arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu kanıtlamışlardır. Zachariadis (2004) 10 OECD ülkesinde Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin 1971-2004 dönemi için regresyon analizi ile incelemiş ve Ar-Ge harcamalarının verimlilik ve büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sylwester (2001) Ar-Ge ile büyüme arasındaki ilişkiyi çoklu regresyon yöntemi ile incelemiş ve 20 OECD ülkesinde değişkenler arasında güçlü bir ilişkiye

ulaşamazken, G-7 ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Teşvik veya diğer adıyla destekler hibe, parasal yardım şeklinde doğrudan bütçeden yapılan transferler şeklinde olacağı gibi vergi teşviklerinden de oluşmaktadır. Bu çalışmada dolaylı teşvik türü olan vergi teşvikleri incelenmektedir. Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek üzere verilen teşviklerin odağı özel kesimdir. Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek üzere ülkelerin vergi teşviklerini kullanım derecesi farklılık göstermekle birlikte bu teşvikin yaygın kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Avustralya, İtalya, Portekiz, Kolombiya'da vergi teşvikleri toplam teşviklerin %80'nini oluşturmaktadır. İsveç, Yeni Zelanda ve Meksika'da bu oran daha yüksektir (OECD, 2021). Bu araştırmada Türkiye ve diğer OECD ülkelerinde Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin vergisel teşvikler karşılaştırılmalı olarak değerlendirilecektir. Vergi teşvikleri kısa dönemde devlete maliyeti olan uygulamalardır. Bu nedenle Ar-Ge teşviklerinin etkinliği tüm ülkeler açısından önemlidir. Bu çalışmanın takip eden bölümünde öncelikle Ar-Ge faaliyetlerinin amacı ve kapsamı açıklandıktan sonra Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine ilişkin vergi teşviklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde bazı OECD ülkelerinde Ar-Ge teşvikleri anlatılmaktadır. Sonuç bölümünde Türkiye ve diğer OECD ülkelerinin vergi teşvikleri karşılaştırılarak öneriler sunulmaktadır.

1. AR-GE KAVRAMI VE AR-GE 'YE İLİŞKİN VERGİ TEŞVİKLERİ

Yeni ve ileri düzey bilimsel ve teknolojik ilerlemeler Ar-Ge faaliyetleri sonucunda gerçekleşmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda yeni ürün, cihaz, eser ve üretim yöntemleri elde edilmektedir. Ar-Ge faaliyetlerinin temel hedefi, faaliyette bulunan işletmelerin değişen koşullara uyum sağlaması, ekonomik büyüme ve gelişmeyi sürdürmektir. Temel amacının dışında kalan diğer amaçları şunlardır (Zerenler, Türker ve Şahin, 2007):

- Mevcut ürünler yerine özgün ürünler üreterek pazara sunmak,
- Mevcut ürünlerin kullanılacağı uygun bölgeleri tespit etmek,
- Üretilecek ürünlerin giderlerini mümkün olduğunca düşürmek,
- İşletmelerde verimlilik, etkinlik ve tasarrufu arttırmak,
- Var olan üretim yöntemlerini geliştirerek yeni üretim yöntemleri belirlemek,
- Rekabet gücünü elinde bulundurmak için rekabette olunan işletmelerin politika ve süreçlerini izlemek,
- Gelişmeleri takip edebilmek adına yönetim bilişim metodlarını oluşturmaktır.

Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamalar, birçok ülkenin teknoloji kabiliyetlerini belirtmek için yararlanılan parametrelerden biridir. Var olan metodlar yerine farklı ve yeni ürün ve üretim yöntemlerinin geliştirilmesi, mevcut veya alınan teknolojiden aktif olarak yararlanma, değişen koşullara göre düzenlenmesi veya tamamen elden geçirilmesi gibi süreçler Ar-Ge giderlerinin bütün evrelerinde büyük bir öneme sahiptir. Üretim sistemlerinin yeniden oluşturulmasını gerektiren yapısal değişiklikler Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamaların arttırılmasında önemli bir faktör olmuştur (Sadraoui, Ali ve Deguachi, 2014).

Teknoloji alanındaki yeniliklerin yanında enformatik, haberleşme ve ulaşım sektöründeki gelişmeler, çağa yetişebilmek için yenilikleri izleme zorunluluğu, sosyoekonomik ihtiyaçların artış göstermesi ülkelerin Ar-Ge etkinliklerini arttırmasında etkili olmuştur. Globalleşmeyle de beraber Ar-Ge giderlerine yönelme eğiliminde artış yaşanmıştır (Yıldırım ve Kaya, 2019). Ar-Ge faaliyetleri bilimsel gelişmeler ile teknolojik gelişmeleri takip ederek yeni sistem ve ürünler geliştirmek, üretim artışı, sanayileşme, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlara uygun kaynak ayırarak gerçekleşmektedir. Bu da Ar-Ge harcamalarını doğrudan arttırarak ekonomik gelişme ve kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Ar-Ge harcamalarının düzeyini etkileyen faktörler; ülkelerin sahip olduğu bilimsel ve teknolojik alt yapı, gelişmişlik düzeyi, endüstriyel ve ekonomik durum, temel araştırma gideri, piyasa ve dış pazara yönelme yeteneği, kamu ve özel kesimin yaptığı çalışmalar ve çalışanın donanım düzeyidir (Gümüş ve Çelikay, 2015). Ar-Ge çalışmalarının maliyetli olması, uzun zaman gerektirmesi, bilgili ve nitelikli personel ihtiyacı Ar-Ge çalışmalarının yapılmasını önlemektedir. Bu durum devlet desteklerini zorunlu kılmaktadır.

Ülke ekonomileri için önemli olan Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesinde hükümetler vergi teşviklerini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin vergi teşvikleri; istisna, muafiyetler, hızlandırılmış amortisman ile indirimler şeklindedir. Ar-Ge harcamaları indirimi; vergi matrahından indirim ve vergiden indirim (vergi kredisi) şeklinde uygulanmaktadır (Taşçıyan ve Çadırcı, 2024).

Ar-Ge teşvikleri, harcamaya dayalı vergi teşvikleri ve gelire dayalı vergi teşvikleri şeklinde kendi içinde sınıflandırılabilir. Harcamalara ilişkin vergi teşvikleri Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere yapılan harcamaların vergiden veya vergiye tabi gelirden indirilmesini sağlayan vergi teşvikleridir. Gelire dayalı vergi teşvikleri; bir firmanın inovasyon faaliyetinin çıktısı karşılığı elde ettiği gelire ilişkin vergi istisnası, düşük vergi oranı gibi teşvikleri içerir. Bu tür gelirler kendi içinde ikiye ayrılır: i) Firmanın inovasyon faaliyetinden elde ettiği entelektüel mülkiyet hakları gelirleri (patent, lisans gibi), ii) Firmanın elde ettiği gelirlerdir (Appelt ve diğerleri, 2023).

Ar-Ge faaliyetlerinde vergi teşviklerinin etkinliğini ölçmek üzere bu alandaki çalışmalarda farklı sonuçlar çıkmasına rağmen çoğunluk çalışmada vergi teşvikleri ile Ar-Ge faaliyetlerinin gelişimi arasında pozitif etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Li ve Du (2016) Çin’de vergi teşviklerinin Ar-Ge yatırımlarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Bloom, Griffith ve Van Reenen (2002) yaptıkları çalışmada benzer sonuca ulaşmışlardır. Chang (2017) ABD eyaletlerine ilişkin verileri kullanarak Ar-Ge vergi teşvikleri ile Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ar-Ge vergi teşviklerinde %1’lik bir artışın Ar-Ge harcamalarında %2,8-3,8’lik bir artışa neden olduğunu göstermektedir.

2. TÜRKİYE’DE AR-GE FAALİYETLERİ VE VERGİ TEŞVİKLERİ

Bu başlık altında Türkiye’de Ar-Ge faaliyetleri, Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki payı göstergelerinden yararlanılarak anlatılmaktadır. Daha sonra Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin vergi teşvikleri açıklanmaktadır.

2.1. Ar-Ge Faaliyetleri

Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik ilk kanuni düzenleme 2008 yılında yapılmıştır. AR-GE; bilgi dağarcığının artırılması ve bilgi dağarcığının mevcut eski yöntemler yerine yeni yöntem ve çözümlemeler düzenlenerek yararlanmak için sürekli yapılan özgün çalışmalar, çağın gereklerine uyan tasarım çalışmalar, bilim ve teknolojiye ilerleme gösteren, deneye dayalı, yaratıcı niteliğe sahip olan faaliyetler şeklinde açıklanmıştır (5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun, m. 4).

Ülkelerin teknolojik olarak gelişmeleri ve bilgiye yaptıkları yatırım refah seviyelerini ve gelir düzeylerini arttırmaktadır. Bu noktada Ar-Ge faaliyetleri aktif bir rol oynamaktadır. Ar-Ge faaliyetlerine yapılan yatırımlar rekabet avantajı sağlayarak katma değeri yüksek mal ve hizmetlerin üretilmesini teşvik etmektedir (Yılgör, ve diğerleri, 2017). Ar-Ge faaliyetlerindeki artış yeni iş kollarının oluşmasını sağlayarak istihdam fırsatı sunmakta ve işsizliği azaltmaktadır. Etkin ve verimli kaynak kullanımı ile tasarruflar arttırılmaktadır. Böylelikle ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarını sürdürmeleri kolaylaşmaktadır (Yaylalı, Akan ve Işık, 2009).

Ar-Ge indiriminin uygulanacağı birtakım Ar-Ge faaliyetleri mevcuttur. Bunları sıralamak mümkündür (Tan ve Erdem, 2010):

- Mevcut yöntemlerden ziyade farklı usullerle elde edilen ürün, sistem, teçhizat ve makineler,
- Teknoloji alanındaki eksiklikleri yok etmek amacıyla yapılan bilimsel ve teknolojik çalışmalar,
- Minimum maliyetle elde edilen nitelikli ürünler,
- Tasarım ve çizim çalışmalarıyla oluşturulan yöntemler,
- Orijinal ve yeni tasarıma uyan yazılım etkinlikleridir.

Ar-Ge faaliyetleri çerçevesinde olmayan etkinlikler de bulunmaktadır. Bunları sıralamak mümkündür (Tan ve Erdem, 2010):

- Kalite kontrol,
- Piyasa çalışması,
- Petrol ve doğalgaz arama çalışmaları
- Sosyal bilimler alanındaki çalışmalar,
- Mevcut veya keşfedilen yol ve yöntemlerden yararlanmak adına gerçekleştirilen çalışmalar,
- İşletmelerin kurulma ve örgütlenmesi için gerçekleştirilen araştırma harcamaları,
- Çözümleme ve düzenli veri toplama şeklindeki olağan etkinliklerdir.

Tablo 1’de Ar-Ge harcamaları yer almaktadır.

Tablo 1: Sektöre ve Harcama Kategorisine Göre Ar-Ge Harcamaları (TL)

Yıllar	Mali ve Mali Olmayan Şirketler	Genel Devlet	Yükseköğretim	Ar-Ge Harcamaları Toplamı	Ar-Ge İnsan Kaynağı
2014	8.760.019.770	1 705 399 800	7.132.697.872	17.598.117.442	112 969
2015	11 207 003 438	2.130.766.481	9 403 330 964	22 741 100 883	115 444
2016	14 580 948 519	2.338.372.843	12 492 546 049	29 411 867 411	122 288
2017	18 415 556 216	2.858.435.052	15 588 366 710	36 862 357 978	136 953
2018	25 326 867 512	3.559.213.870	18 915 782 056	47 801 863 438	153 552
2019	31 940 686 522	3.044.485.454	21 992 537 260	56 977 709 236	172 119
2020	38 505 512 999	3.716.726.729	26 815 885 779	69 038 125 507	182 847
2021	62 400 169 966	4 583 609 094	34 754 108 595	101 737 887 655	221 811
2022	122 027 928 169	9 563 066 707	67 078 748 907	198 669 743 783	272 638
2023	245 966 161 160	18 325 757 284	113 250 365 643	377 542 284 087	290 850

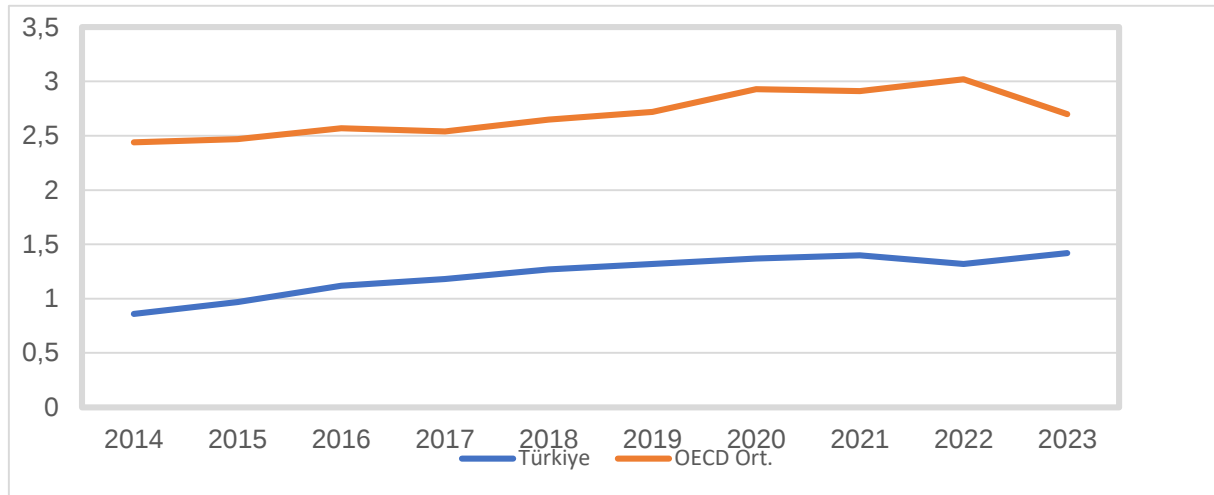
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2025.

Tablo 1 Ar-Ge harcamalarının, bütün sektör ve harcama gruplarında 6 yıl boyunca arttığını göstermektedir. Mali ve mali olmayan şirketler 2014 yılından 2020 yılına kadar düzenli olarak Ar-Ge harcamalarını yüksek düzeyde arttırmıştır. 2014 ile 2023 arasında yaklaşık 28 kat artış olmuştur. Kamu sektörü, Ar-Ge harcamalarını 2014 yılından 2018 yılına kadar arttırmış, 2018 yılından 2019 yılına geçişte azaltmış ve 2020 yılında tekrar arttırmıştır. Yükseköğretimde Ar-Ge harcamaları 2014 yılında 2023 yılına göre yaklaşık 15 kat artmıştır.

Ar-Ge giderleri toplamının her yıl bir önceki yıldan daha çok artması Ar-Ge etkinliklerindeki gelişimi kanıtlamaktadır. Ar-Ge faaliyetlerinin yürütülebilmesi ve performansı nitelikli beşeri kaynak gerektirir (Tiwari ve Buse, 2007). Ar-Ge insan kaynağı sayısındaki artış, kalifiye işgücü miktarının arttığını da göstermektedir.

Ar-Ge harcamalarının toplam GSYH içindeki payı Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1: Ar-Ge Harcamalarının Toplam GSYH İçindeki Payı

Kaynak: The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=OE>

Şekil 1 ülkemizde Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının 2014 yılından 2021 yılına kadar arttığını göstermektedir. 2014’de 0,86, olan bu pay 2021 yılında 1,4’e yükselerek periyodik bir artış gerçekleşmiştir. Ancak 2022 yılında tekrar düşüş var. Bu düşüşte Covid 19 salgının payı bulunmaktadır. 2023 yılında tekrar bir artış gözlenmektedir. OECD ortalaması ile karşılaştırıldığında tüm yıllarda Türkiye’deki Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı OECD ortalamasının altında kalmaktadır.

2.2. Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Teşvikler

Vergisel destekler, bir ekonomide mali ve sosyoekonomik amaçları gerçekleştirmek ve ekonomide katma değer yaratmak amacıyla yararlanılan araçlardır. Devlet vergisel teşvikler aracılığıyla ekonomiye müdahale edebilmektedir. Böylelikle girişimcilerin vergi yükü azaltılabilmektedir (Onay, 2016). Globalleşme nedeniyle meydana gelen rekabet artışı vergisel destekleri zorunlu kılmaktadır. Vergi desteklerinin asıl hedefi, yatırım yapmayı özendirerek dışa bağımlılığı azaltmaktır. Böylelikle ekonomik gelişme ve kalkınmanın gerçekleşmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca faaliyet kolları ve türlerini arttırmak, yeni istihdam olanakları yaratmak, işsizliği azaltmak, bölgelerarası gelir eşitsizliğini gidermek, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri arttırarak bilimsel ve teknolojik buluşlar yapmak, gelir düzeyini arttırmak, kaynakları

etkin ve verimli kullanarak tasarruf etmek de vergi desteklerinin öteki amaçları arasındadır (Tüleykan, 2015).

Ar-Ge faaliyetleri sonucunda yaratılan katma değer ekonomik büyümeyi ve rekabet üstünlüğünü olumlu yönde etkilediği için bazı kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Bu kuruluşlar; Maliye Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Türk Patent Enstitüsü'dür (Giray ve Ömür, 2014).

Ülkemizde Ar-Ge faaliyetlerinde vergisel destekler; 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5225 sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunla tanzim edilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı [GİB] 2022).

Katma değer vergisi istisnası; veri, yöntem, internet, mobil, oyun ve iş uygulamaları şeklindeki teslim ve hizmetler teknoloji geliştirme bölgesinde çalışan müteşebbisler için gelir ya da kurumlar vergisinden muaftır (3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu [KDVK] Geçici m. 20). 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun ile gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, teknogirişim sermaye desteği, AR-GE indirimi ve damga vergisi istisnası sunulmaktadır. Gelir vergisi kesintisi desteği; kamu çalışanı dışında kalan, AR-GE ve teknoloji merkezleri, vakıflar, kamu işletmeleri, uluslararası fonlar veya TÜBİTAK'ın uyguladığı AR-GE ile inovasyon projeleri, rekabet öncesi işbirliği tasarımları, tasarım merkezleri ile tasarımlarında çalışan görevlilerin ücretlerinin temel bilim alanlarının herhangi bir tanesinde en az yüksek lisans düzeyine ve doktora düzeyine sahip olanlar için %95'i, temel bilim alanlarının herhangi birinde lisans ve yüksek lisans mezunları için %90'ı ve diğerleri için %80'i gelir vergisinden muaftır. AR-GE ya da tasarım merkezleri ile bu merkezlerin dışında çalışan personelin yürüttüğü projelerle, bu merkezlerin dışındaki faaliyetlere yönelik maaşların %100'ünü geçmemek şartıyla Cumhurbaşkanı tarafından birlikte ya da ayrı ayrı belirlenecek kısmı ile AR-GE ya da tasarım personelinin yüksek lisans yapanlar için 1,5 yılı, doktora yapanlar için 2 yılı aşmamak kaydıyla gelir vergisi kesintisi sunulmaktadır. Sigorta primi desteği; AR-GE ve teknoloji merkezleri, kamu ve uluslararası kurumlar veya TÜBİTAK tarafından yürütülen projeler karşılığında personelin elde ettiği ücret üzerinden hesaplanan sigorta priminin yarısı 5 yıl süreyle Maliye Bakanlığı tarafından ödenmektedir. Damga vergisi istisnası; yapılacak Ar-Ge faaliyetleri için düzenlenen kâğıtlar üzerinden uygulanan istisnadır. Teknogirişim sermaye desteği; kamu kurumları ilgili kanunun 2. maddesindeki koşulları sağlayan kurumlara 100.000 Türk Lirasına kadar hibe desteği

vermektedir. Ar-Ge teşvikleri içinde en yoğun olarak uygulanan Ar-Ge ve tasarım indirimidir. Teknoloji merkezleri, Ar-Ge merkezleri, devlet kurumları ve yasalarla kurulan ya da teknoloji geliştirme projeleri çerçevesinde uluslararası kuruluşlar, vakıflar aracılığıyla yürütülen Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tamamı ile bu yasayla yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlarca desteklenen tasarım projeleri ve tasarım merkezlerinde yapılan yalnızca tasarım harcamalarının tümü kurumun kazancı ve ticari kazanç indirim konusu olmaktadır (5746 sayılı Ar-Ge Kanunu, m. 3).

3. SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNDE AR-GE FAALİYETLERİNE YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER

Ar-Ge faaliyetleri açısından önemli gelişmeler kaydeden seçilmiş OECD ülkelerinde (Kanada, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, Belçika, Avustralya, Çek Cumhuriyeti, ABD) Ar-Ge teşvikleri anlatılacaktır.

Türkiye ile diğer OECD ülkelerinde Ar-Ge giderinin kamu ve özel kesim içindeki payı, Ar-Ge giderinin yükseköğretim kesimi içindeki payı, toplam araştırmacı ve 1000 işçi başına düşen toplam araştırmacı sayısı ile patent başvuruları Ar-Ge göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Eurostat ve OECD 2022).

Türkiye ile OECD ülkelerinde uygulanan Ar-Ge çalışmalarına ilişkin vergisel destekler veya teşvikler birbirinden farklıdır. Türkiye ve diğer OECD ülkeleri içinde yer alan Kanada, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, Belçika, Avustralya, Çek Cumhuriyeti ve ABD’de bazı vergisel destekler uygulanmaktadır (OECD, 2022).

- Kanada’da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Kanada’da küçük ve orta büyüklükteki işletmelere sübvansiyon, Ar-Ge harcamalarında indirim ve Ar-Ge kredisi sunulmaktadır. Harcama sınırı olan 3 Milyon Kanada Doları’na kadar Ar-Ge harcamaları için %15 oranında vergi kredisi uygulanmaktadır (Deloitte, 2014). Bu oran 2024 yılında %35’e çıkarılmıştır. Harcama limiti, önceki vergi yılında vergiye tabi sermayenin 10 Milyon ile 50 Milyon Dolar arasında olduğu durumlarda kademeli olarak azaltılır (Department of Finance Canada, 2024). Ar-Ge indirimi vergi kredisi şeklinde uygulanmaktadır. Yani Ar-Ge harcamaları hesaplanan vergiden düşülmektedir. Ar-Ge çalışmalarını yapan yerli ve yabancı şirketlere %80 oranında Ar-Ge harcama indirimi uygulanmaktadır. Sadece yurtiçinde yapılan harcamalar için verilmektedir (Klynveld Peat Marwick Goerdeler [KPMG], 2021). Ayrıca Kanada’da indirim süresi 11-12 yıl olarak belirlenmiştir (OECD, 2020). Ar-Ge kredisi; nitelikli araştırma harcamalarındaki kademeli artışlar için %20 veya küçük işletmeler

için bordro vergilerini telafi etmek için %14 oranında alternatif basitleştirilmiş kredi sunmaktadır (Exactera, 2024).

- Danimarka'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Danimarka Ar-Ge indirimi, nakit hibeler, maddi olmayan duran varlıklar için teşvik sunmaktadır. Ar-Ge indirimi; Danimarka'da Ar-Ge harcamaları için yıllık olarak en fazla 5.5 Milyon Kron indirim vermektedir. Ar-Ge harcamaları indirimi vergiden yapılmaktadır (Compendium of R&D Tax Incentive Schemes, 2017; Price waterhouse Coopers [PwC], 2025). Ar-Ge indirimi; pazar araştırması ile Ar-Ge harcamalarının tümü ilgili yıl içinde indirilebilir ya da 4 yıl boyunca itfa edilir. Yapılacak Ar-Ge harcama indirimi 2020 yılında %103'e, 2021-2022 yılları arasında ise %105'e ve 2023-2025 yılında %108'e çıkarılmıştır. Maddi olmayan duran varlıklardaki vergi teşviği; know-how ve patent alımına ilişkin giderlerin tümü gider yazılabilir ya da 8 yıl boyunca amortisman tabi tutulabilmektedir (PwC, 2025).

- Fransa'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Fransa Ar-Ge indirimi, vergi indirimi, patent desteği ve genç yenilikçi şirketlere Ar-Ge desteği, gelir vergisi kesintisi desteği ve sosyal güvenlik katkı payı destekleri sunmaktadır. Ar-Ge indirimi; Ar-Ge harcamalarının birinci sene %40, sonraki sene %35 ve izleyen yıllarda %30 oranında vergiden düşürülmesiyle uygulanmaktadır (Demir, 2018). Patent desteği; Ar-Ge faaliyetlerinde yararlanılan sabit varlıklar için ayrılan amortisman indirimleri ve Ar-Ge çalışmalarını düzenli bir şekilde gerçekleştiren firmaların gelişimini sağlamaya yönelik desteklerdir. Büyük firmalara ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelere %10 oranında patent desteği sunulmaktadır (PwC, 2025). Genç yenilikçi şirketlere sunulan Ar-Ge teşviki; genç yenilikçi şirketlere Ar-Ge faaliyetlerini yapabilmek amacıyla en fazla %30-%35 destek sunulmaktadır (Çelebi ve Kahrıman, 2011). Ar-Ge indiriminde Ar-Ge harcamaları, meydana geldikleri her yıl düşülmekte ve ilk 100 Milyon Euro'ya kadar %30, 100 Milyon Euro'nun üstünde %5 indirim tabi tutulmaktadır. Ayrıca Fransa'da Ar-Ge indirimi oranları kademeli olarak yapılmaktadır. İlk yıl daha yüksek oran sonraki yıllar daha düşük oran şeklinde uygulanmaktadır Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan araştırmacı ve diğer personel maaşlarının belirli bir oranı, sosyal güvenlik katkı payları Ar-Ge harcama kalemi olarak kabul edilmektedir (Ernst & Young, 2024). Fransa'da ücret üzerinden ödenen gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkı paylarına yönelik indirim uygulanmaktadır (Neubig ve diğerleri, 2016).

- İrlanda'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Ar-Ge indirimi, kurumlar vergisi indirimi, patent hakkı muafiyeti, hızlandırılmış amortisman sunulan destekler arasındadır. Ar-Ge indirimi; Ar-Ge harcamalarında indirim oranı

%25 olup vergiden düşülmektedir. İrlanda ile Avrupa Ekonomik Bölgesi'nde yürütülen AR-GE çalışmalarına ilişkin giderleri karşılamak için yerleşik ve yabancı şirket ve şubelere %12,5'lik kurumlar vergisi indirimi yapılmaktadır (Kennedy ve Barry, 2020; Bunn, 2021). Ar-Ge binalarına ilişkin Ar-Ge indiriminden yararlanabilmede binanın Ar-Ge faaliyetlerinde kullanılan yüzdesi dikkate alınmaktadır. Bu binalar için Ar-Ge indiriminden yararlanabilmek binanın en az %35'inin dört yıllığına Ar-Ge hedefleri için kullanılması gereklidir (Çelebi ve Kahrıman, 2011). Patent hakkı muafiyeti; ticaret şirketlerinin fikri mülkiyet haklarından yararlanmak amacıyla gerçekleştirdikleri harcamaların tamamından muaf tutulması şeklindeki destektir (Kızıltoprak, 2018). İrlanda'da Ar-Ge'de hızlandırılmış amortisman teşviki tüm sermaye türleri için uygulanmaktadır (OECD, 2021). Sınai mülkiyet hakları gelirlerinde vergi oranı %50 daha düşük uygulanmaktadır (Pfeiffer ve Spenge, 2017).

- İtalya'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Hızlandırılmış amortisman, bölgesel indirim, patent kutusu desteği ve Ar-Ge indirimi gibi destekler uygulanmaktadır (Ernst&Young, 2018). Hızlandırılmış amortisman; tedarikçinin varlığın siparişini alması ve varlığın bedelinin %20'sinin ödenmesi şartıyla verilen destektir. Hızlandırılmış amortismandan faydalanan kurum araç ve gereç, malzemeler esas alınarak yazılım için %140'lık oran üzerinden amortismandan yararlanmaktadır (Deloitte, 2018). Bölgesel vergi indirimi; Ar-Ge çalışmalarında görevli personelin maliyetleri, bölgesel vergi baz alınarak indirilmektedir. Mükelleflerin net üretim değeri baz alınarak hesaplanmakta ve vergi %3,9 ve %5 oranında alınmaktadır (Deloitte, 2015). Patent kutusu rejimi; telif hakları ya da gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisinden %50 oranında muafiyet tanınmaktadır. Ar-Ge indirimi, 2015 yılından 2019 yılına kadar yapılmış ortalama Ar-Ge harcamalarını aşan gider tutarı baz alınarak hesaplanan %50 oranında sağlanan bir destektir (Agenzia dell Entrate, 2020). 2021 yılında küçük işletmeler %45, orta büyüklükteki firmalar %35 ve büyük firmalar %25 oranında Ar-Ge indiriminden faydalanmaktadır.

- Hollanda'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Ar-Ge indirimi, patent desteği, inovasyon kredisi, gelir vergisi kesintisi desteği ve sosyal güvenlik katkı payı destekleri ve süper kesinti sunulan desteklerdir. Ar-Ge indirimi; ilk 380.000 Euro'luk Ar-Ge harcamaları için %36 ve 380.000 Euro'yu geçen kısım için %16 olarak uygulanmaktadır. Büyük, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, 380.000 Euro'luk Ar-Ge harcamalarında %50 oranında indirimden faydalanabilmektedir. Patent desteği; şirketler uygun şirketlerin kendi geliştirdikleri maddi olmayan varlıklardan elde ettikleri kârlar için %9'luk bir vergiye tabi tutulmaktadır (Invest in Holland, 2025). İnovasyon kredisi; riskli yenilik projelerinin gerçekleştirilmesi için verilen teşviktir. Maddi olmayan duran varlıklardan elde

edilen gelir için geçerlidir. Küçük şirketler geliştirme maliyetlerinin %45'i, orta ölçekli şirketler %35'i ve büyük şirketler ise %25'i oranında kredi almaya hak kazanabilmektedir (Ernst&Young, 2024). Gelir vergisi kesintisi desteği ve sosyal güvenlik katkı payı teşvikleri; işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştiren personele ödedikleri ücret vergileri ve sosyal güvenlik ödemelerinde sunulan destektir. İşveren katkı oranı %18,47, işçi katkı oranı %27,65 olarak uygulanmaktadır (Kutbay ve Öz, 2017). Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştiren işletmelerdeki işçiye ödenen ücret ve sosyal güvenlik işveren katkı payı giderlerinin ilk 220.000 Euro'su için %64, 220.000 Euro'dan sonrası için %18 destek verilmektedir. İşletmelere verilen indirimin üst sınırı %7,9 Milyon Euro'dur (Demir, 2018). Süper stopaj; nitelikli Ar-Ge giderleri için %160 olarak sunulmakta ve ücretler dışındaki giderlerle sınırlı olmaktadır (Deloitte, 2015).

- Portekiz'de Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Ar-Ge indirimi işletmelere Ar-Ge'yi tanıtmaya ve Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek için sunulan destek türüdür (Ernst&Young, 2018). Büyük işletmelere harcamalarının %32,5'i ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelere kaliteli araştırma harcamalarının %50'si indirim olarak vergiden düşülmektedir (Bunn, 2021). Patent kutusu rejimi; Ar-Ge faaliyetleri sonucunda geliştirilen patentlerden sağlanan gelirin bir kısmı vergiden istisna edilmektedir. Telif haklarının ya da hibe gelirinin %50'si kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur (Deloitte, 2020).

- Belçika'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Vergisel destekler, Ar-Ge yatırımlarına ve personeline ilişkin destekler şeklinde iki grupta incelenebilir.

Ar-Ge yatırımlarına yönelik Ar-Ge destekleri arasında patent gelirlerine yönelik indirim, hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi ve Ar-Ge indirimi sayılabilir. Beyannamede patent gelirlerinin %80'ine bir indirim talebi olmaktadır. Bu indirim, geliştirilmiş patentler için geçerlidir. Yatırım indirimi; yatırım indiriminde gerçekleştirilen yatırımın belli bir oranı vergilendirilen hasıladan düşülmektedir. Bu indirimin oranı sabit olmayıp her yıl tespit edilmekte ve 2007 senesinde çevreye yönelik yatırımlar için belirlenen oran %13,5'dir. Belçika'da Ar-Ge indirimi şeklindeki teşvik, hem vergi matrahından hem de vergiden indirim olarak uygulanabilmektedir (OECD, 2021).

Ar-Ge personeline ilişkin destekleri; gelir vergisi kesintisi desteği, yenilik geliri indirimi ve hızlandırılmış amortismandır. Gelir vergisi kesintisi desteği; Ar-Ge faaliyetleri için personele verilen maaşlar üzerinden şirketlere %40 ve %80 olarak uygulanan destektir. Araştırmacıları lisans ve yüksek lisans düzeyine sahip olma koşuluyla yetkililer seçmektedir (OECD, 2018). Yenilik geliri indirimi; genellikle işletmelerin ve tüzel kişilerin geliştirdiği patentler için yapılan

destek türüdür. Patent gelirinden sağlanan mülkiyet hakkı geliri, kurumlar vergisinden %85 oranında indirilmektedir (KPMG, 2024). Lisans ve yüksek lisans düzeyine sahip kişilere büyük, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde çalışmaları karşılığında %40 ve %80 oranında verilen teşviktir. Hızlandırılmış amortisman; Ar-Ge faaliyetlerinde kullanılan varlıklar masraf yazılmakta ve 3 yıl boyunca %33,3'lük bir indirime tabi olmaktadır.

- Avustralya'da Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Vergi iskontosu, artırılmış Ar-Ge indirimi ve Ar-Ge iadesi olarak destekler sunulmaktadır. Vergi iskontosu; şirketlerin bir yılda toplamda 20 Milyon Euro'nun altında gelir elde etmesi durumunda %43,5'lik vergi indiriminden yararlanmasıdır. Yabancı sermayeli AR-GE işletmeleri, toplam kazancına göre %38,5 ya da %43,5 oranında iskontodan faydalanabilmektedir (Australia's Biotechnology Organisation, 2025). Artırılmış Ar-Ge indiriminde Ar-Ge harcamalarının %175'i vergilendirilebilir gelirden indirilmektedir (OECD, 2018). Ar-Ge vergi iadesi; iade edilen vergi 2016 ile 2018 yıllarında, %13,5 ve %16, iade edilmeyen vergi 2016 ve 2018 yıllarında, %8,5 ve %11 olarak uygulanmıştır. 2021 yılında ise %8,5 ile %16,5 arasında uygulanmıştır (OECD, 2021). Ayrıca KOBİ'lere tamamen iade edilebilir vergi kredileri sunulmaktadır. Nakit avantajı sağlayan kredi %43,5 oranında sunulmaktadır (RSM Global, 2025).

- Çek Cumhuriyeti'nde Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Çekya'da en önemli vergi teşviki Ar-Ge indirimidir. Ar-Ge indirimi; işletmelerin kendi ihtiyaçlarına uygun Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştirmek adına yaptıkları giderlerin toplam vergi matrahından indirme olanağının bulunmasıdır. Ar-Ge çalışmalarını sürdüren işletmeler, Ar-Ge giderlerine ilişkin özel bir stopaj yapabilirler. Bu nedenle uygun giderler 2 kere indirilir. İlkinde işletme maliyeti ve ikincisinde özel bir kesinti şeklinde indirilir (Global Research&Development Incentives Group, 2014). Ar-Ge indirimi vergi döneminde ortaya çıkan maliyetler için %110'a kadar arttırılabilmektedir. Ayrıca kurumlar vergisi muafiyeti uygulanmaktadır. Ar-Ge merkezlerinde gerçekleştirilen faaliyetler için 10 yıl boyunca kurumlar vergisi muafiyeti sunulmaktadır (Ernst & Young, 2024).

- Amerika Birleşik Devletlerinde Ar-Ge Faaliyetlerine İlişkin Vergisel Destekler

Amerika Birleşik Devletleri araştırma ve deneme kredisi, temel araştırma kredisi, Ar-Ge indirimi gibi destekler uygulamaktadır. Araştırma ve deneme kredisi; ABD araştırma ve deneme çalışmaları için %20 oranında araştırma ve deneme vergi kredisi uygulamaktadır. Temel araştırma kredisi; araştırma faaliyetleri için uygulanan temel araştırma kredisi oranı %20'dir (PwC, 2025). Ar-Ge indirimi; bir yılda gerçekleştirilen AR-GE çalışmalarına ilişkin cari

harcamaların tümü gider yazılmaktadır. Ar-Ge indirimi, vergi matrahından düşülmekte ve artırılmış Ar-Ge indirimi kullanılmaktadır. İndirim süresi ABD’de 11-12 yıl olarak belirlenmiştir (OECD, 2020).

Türkiye ve seçilen ülkelerdeki Ar-Ge’ye ilişkin yukarıda açıklamalara dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 38 OECD ülkesinden otuz dördü 2024 yılında Ar-Ge harcamaları için vergi indirimi sağlamıştır (OECD, 2025). Türkiye de diğer ülkeler gibi Ar-Ge harcamaları için vergi indirimi uygulamıştır. Ancak Ar-Ge indirim oranı birçok OECD ülkesinden daha düşüktür.

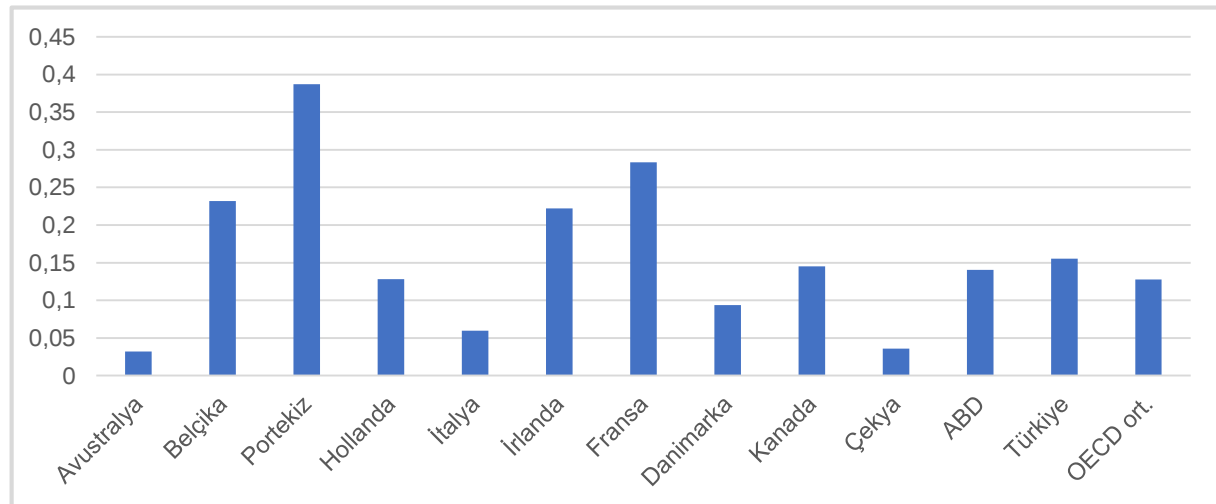
- 38 OECD ülkesi arasında, 20’sinde Ar-Ge maliyetleri için özel kesinti kuralları, 18’inde Ar-Ge vergi kredisi ve 19’unda patent desteği uygulanmaktadır (Bunn, 2021).

- Patent desteği fikri mülkiyetin korunması amacıyla 6 OECD ülkesinde uygulanmıştır. Ülkelerin yüksek katma değerli Ar-Ge projelerinin yürütülmesi ve teknoloji alt yapılarının güçlendirilmesi amacıyla patent destekleri artırılmalıdır.

- Hızlandırılmış amortisman uygulaması sadece 3 ülkede uygulanmıştır. Ar-Ge çalışmalarının ve yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla uygulama diğer ülkelerde de yürütülmelidir.

- Tablo 2’de Türkiye ve seçilen ülkelerdeki Ar-Ge’ye ilişkin vergi teşviklerinin GSYH içindeki payı gösterilmektedir. En yüksek Ar-Ge vergi teşviki uygulayan ülke Portekiz’dir. Bu ülkeyi Fransa ve Belçika izlemektedir. En düşük paya sahip ülke ise Avustralya’dır.

Tablo 2: Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinde Ar-Ge Vergi Teşviklerinin GSYH İçindeki Payı (% , 2023)

Kaynak: OECD Database.

- OECD ülkelerinin bazılarında uygulanan personel maaşlarının ve sosyal güvenlik katkı payları Ar-Ge harcama kalemi olarak vergilendirilebilir gelirden indirebilmektedir. Türkiye’de bu kalemler Ar-Ge harcaması içinde yer almamaktadır. Ar-Ge çalışanları, entelektüel sermayenin ana kaynağı olarak, genellikle Ar-Ge bütçesinin %50'sinden fazlasını oluşturan yüksek ücretlere sahiptirler (Hall, 2020). Bu nedenle bu ödemelere ilişkin teşvikler önemli olmaktadır.

SONUÇ

Ar-Ge faaliyetleri ile gerçekleşen yenilik; yeni bilgi, ürün ve üretim yöntemlerinin kullanılarak ürün ve hizmetlerin elde edilmesi üretimi arttırmaktadır. Üretimin artması için fonların etkin ve verimli kullanımı gerekmektedir. Ülkelerin hedeflenen seviyeye gelmeleri ve kalkınmaları üretimin artırılmasıyla mümkün olduğundan Ar-Ge çalışmaları arttırılmaktadır. Yeni ürün, sistem ve bilgilerin kullanımı sonucu elde edilen kazanç ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır. Teknoloji ihracatına sahip olan ülkeler her zaman rekabet gücünü elinde bulundurduğundan AR-GE çalışmalarına yoğunlaşmaktadır. Ayrıca patentler, keşif ve teknolojik buluşlarla getiri sağlamak ve ülkelerin ekonomisine doğrudan katkı sağlamaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve artan küresel rekabet gücü için önemli bir itici güç olarak görülen inovasyonu teşvik etmek amacıyla Ar-Ge vergi teşvikleri getirmiştir. Ar-Ge vergi teşvikleri, harcamaya dayalı vergi teşvikleri ve gelire dayalı vergi teşvikleri şeklinde olabilmektedir. Ülke uygulamalarına bakıldığında her iki teşvikin birlikte uygulandığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı Türkiye ve diğer gelişmiş OECD ülkelerindeki Ar-Ge’ye yönelik teşviklerin karşılaştırmalı olarak incelemektir. Ülkemizde Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin ilk kanuni düzenleme 2008 yılında yapılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte Ar-Ge merkezlerinin sayısı ve Ar-Ge harcamalarının bütün sektörlerde arttığı görülmektedir. Ancak Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının 2014 yılından 2021 yılına kadar genel olarak artmasına rağmen 2022 yılında bu pay düşmüştür. Bu düşüşte Covid 19 salgını ve ekonomik sorunların etkisi bulunmaktadır. OECD ortalaması ile karşılaştırıldığında tüm yıllarda Türkiye’deki Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin yatırım ile harcamalara ilişkin teşvikler uygulanmaktadır. Bazı OECD ülkelerindeki Ar-Ge vergi teşvikleri açıklanmıştır. Bu açıklamalara dayalı olarak Türkiye ve seçilen OECD ülkelerinin Ar-Ge teşvikleri karşılaştırıldığı şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Türkiye’de olduğu gibi diğer OECD ülkelerinde de en yoğun olarak uygulanan Ar-Ge ve tasarım indirimidir. Ancak Türkiye’deki Ar-Ge indirim oranı birçok ülkede uygulanan orandan daha düşüktür.

–Türkiye’deki Ar-Ge vergi teşviklerinin GSYH içindeki payı OECD ortalamasından biraz yüksek olsa da seçilen ülkeler içinde Avustralya’nın GSYH içindeki payından oldukça yüksektir.

- Türkiye’de Ar-Ge harcama kalemleri nispi olarak daha sınırlı tutulmuştur. Örneğin OECD ülkelerinin bazılarında personel maaşları ve sosyal güvenlik katkı payları Ar-Ge harcama kalemi olarak vergilendirilebilir gelirden indirebilmektedir. Türkiye’de bu gider kalemlerine yer verilmemektedir.

Bu karşılaştırma bulgularına göre Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerini arttırmak adına Ar-Ge vergi teşviklerinin kapsamını arttırması (genişletmesi) daha olumlu sonuçlar verebilecektir. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmek durumundadır. Ar-Ge faaliyetleri; bilimsel ve teknolojik yeniliklerin artmasına, istihdam olanaklarının doğmasına, işsizliğin azalmasına ve yaşam kalitesinin artmasına neden olmaktadır. Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamalar arttırılmalıdır. Harcamalardaki artışın olumlu etkileri gayrisafi yurtiçi hasılayı arttırmaktadır. Genç girişimcilere yenilik faaliyetleri için sunulan teşvikler arttırılmalıdır. Böylelikle Ar-Ge faaliyetleri ile rekabet gücü elde edilerek ihracat payı artacaktır. Sonuç olarak, teknolojiye yapılan yatırımların attırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla yeniliği destekleyen proje ve faaliyetlerin yürütülmesi Türkiye’de ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agenzia dell Entrate. (2020). Invest in Italy: Tax Credit on Research and Development Activities. <https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/web/english/nse/invest-in-italy>
- Appelt, S., Cabral, C. G., Hanappi, T., Rueda, F. G. and O’Reilly, P. (2023). *Cost and Uptake of Income-Base Tax Incentives for R&D and Innovation*. OECD Working Paper, No.3.
- Apostolos, V. ve Yeoryios, S. (2017, September 14). R&D expenditure, Patents and Economic Growth: Causality Evidence from ten Innovative Countries [Conference session]. 29. Annual EAEPE Conference, Volos, Greece, <https://www.researchgate.net/publication/322235532>
- Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 5746 (12.03.2008).
- Australia’s Biotechnology Organisation, (2025). <https://www.ausbiotech.org/>
- Australia’s Biotechnology Organisation. (2019). R&D Tax Incentive Additionality and spillovers for the life sciences industry, <https://www.ausbiotech.org/documents/item/606>

- Bunn, D. (2021). Tax Subsidies for R&D Spending and Patent Boxes in OECD Countries. *Fiscal Fact*, 754, 1-17.
- Bloom, N., Griffith, R., Van Reenen, J. (2002). Do R&D Tax Credits Work? Evidence from a Panel of Countries 1979-1997. *Journal of Public Economics*, 85(1), 1-31.
- Chang, A. C. (2018). Tax Policy Endogeneity: Evidence from R & D Tax Credits. *Economics and Innovation and New Technology*, 27(8), 809-833.
- Çelebi, A. K. ve Kahrman H. (2011). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi. *Maliye Dergisi*, 161, 33-61.
- Deloitte. (2014). *Global Survey of R&D Tax Incentives*, (Analysis of national R&D incentives, (1-48). <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-global-rd-survey-aug-2014.pdf>
- Deloitte. (2015). *Global Survey of R&D Incentives*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/sk/Documents/publikacie/Global-survey-of-rd-tax-incentives-2015.pdf>
- Deloitte. (2018). *Survey of Global Investment and Innovation Incentives*, (1-284) <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/Tax/us-tax-surveyof-global-investment-and-innovation-incentives.pdf#page=218>
- Deloitte. (2020). *Survey of Global Investment and Innovation Incentives: Portugal 2020*, Oliveira, S. ve Nadais J. (322-330). <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-survey-of-global-investment-and-innovation-incentives-portugal-2020.pdf>
- Demir, A. (2018). AB Ülkeleri ile Türkiye’de Ar-Ge ve Yenilik Teşviklerinin Karşılaştırılması. *Mali Çözüm Dergisi*, 146, 231-246.
- Department of Finance Canada. (2024). Reforming and Enhancing the Scientific Research and Experimental Development (SR&ED) Tax Incentive Program. https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2024/12/reforming-and-enhancing-the-scientific-research-and-experimental-development-sred-tax-incentive-program.html?utm_source=chatgpt.com
- Eurostat. (2022). European Statistics. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Ernst &Young. (2018). Worldwide R&D Incentives Reference Guide.
- Ernst &Young. (2021). Worldwide R&D Incentives Reference Guide.
- Ernst &Young. (2024). Worldwide R&D Incentives Reference Guide.
- Exactera. (2024). R&D Tax Incentives in Canada. https://exactera.com/wp-content/uploads/2024/06/Exactera_RDTaxIncentivesinCA_WhitePaper_v1.pdf?utm_source=chatgpt.com

- Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB). (2022). <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>
- Giray, F. ve Ömür, Ö. M. (2014). Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Vergi Teşvikleri ve Etkinliği: Türkiye Uygulaması. *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(7), 33-50.
- Göçer, İ., ve diğerleri. (2014). Vergi Teşviklerinin Ar-Ge ve İnovasyona Etkisi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Maliye Dergisi*, 167, 164-180.
- Gümüş, E. ve Çelikay, F. (2015). R&D Expenditure and Economic Growth: New Empirical Evidence. *The Journal of Applied Economic Research*, 9(3), 205-217.
- Global Research & Development Incentives Group. (2014). <https://www.pwc.com/gx/en/tax/assets/pwc-global-r-and-d-incentives-brochure-nov-2013.pdf>
- Hall, B. (2020). *Tax Policy for Innovation*. National Bureau of Economic Research. Working Paper No. 25773.
- Invest in Holland. (2025). Taxes and Incentives. <https://taiwan.investinholland.com/wp-content/uploads/2025/02/Taxes-and-Incentives-2025.pdf>
- Kahriman, H. (2010). *Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Araştırma-Geliştirme Faaliyetlerine Yönelik Mali Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi* (Yayın No.264601) [Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 3065 (02.11.1984).
- Kennedy, J. ve Barry F. (2020). An Assessment of R&D Tax Credits and their Role Towards Innovation Within Irish Industry. *The Irish Journal of Management*, 39(1), 34-46.
- Kızıltoprak, Ö. (2018). Vergi Rekabetinde Hedef Değişken Modern Rekabeti Teknikleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(7), 145-155.
- Kiselakova, D., vd. (2018). The impact of R&D expenditure on the development of global competitiveness within the CEE EU countries. *Journal of Competitiveness*, 10(3), 34–50.
- Kutbay, H. ve Öz, E. (2017). Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Uygulanan Vergi Teşviklerinin Karşılaştırılması. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 3(24), 784-800.
- KPMG. (2021). Global R&D Incentives Guide, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2021/05/tnf-global-rd-incentives-guide-may11-2021.pdf>
- KPMG. (2024). Tax Incentives for Innovation and R&D: Recent Developments, https://kpmg.com/be/en/home/insights/2024/12/ctx-tax-incentives-for-innovation-and-r-d-recent-developments.html?utm_source=chatgpt.com

- Li, W., Du, J. (2016). Tax Incentives, Adjustment Costs, and R & D Investment in China. *Chine Journal of Accounting Studies*, 4(4), 433-455.
- Neubig, T., Rueda, F. G., Appelt, S., Criscuolo, C., and Bajgar, M. (2016). *Fiscal Incentives for R&D and Innovation in a Diverse World*. Working Papers No. 27.
- OECD. (2018). *OECD R&D Tax Incentives Database* (General and country-specific notes), 1-16. <file:///C:/Users/pc/Downloads/rd-tax-stats-bindex-notes.pdf>
- OECD. (2020). *OECD Review of National R&D Tax Incentives and Estimates of R&D Tax Subsidy Rates, 2017*.
- OECD. (2021). *Compendium of Information on R&D Tax Incentives*, <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-database.pdf>
- OECD. (2021). *Corporate Effective Tax Rates For R&D: The Case of Expenditure-Based R&D Tax Incentives*. OECD Taxation Working Papers, No. 54. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/07/corporate-effective-tax-rates-for-r-d_db28482c/ff9a104f-en.pdf
- OECD. (2021) R&D Tax Incentives: Canada, (<https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-canada.pdf>
- OECD. (2025). R&D Tax incentives Continue To Outpace Other Forms Of Government Support For R&D in Most Countries, <https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2025/04/rd-tax-incentives-continue-to-outpace-other-forms-of-government-support-for-rd-in-most-countries.html>
- Onay, A. (2016). Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 31-45.
- Özcan, B. ve Arı, A. (2014). Araştırma-Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Maliye Dergisi*, 166, 39-55.
- Özkan, G. ve Yılmaz, H. (2017). Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve Kişi Başı Gelir Üzerindeki Etkileri: 12 AB Ülkesi ve Türkiye İçin Uygulama (1996-2015). *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 12(1), 1-12.
- Pfeiffer, O., Spenge, C. (2017). *Tax Incentives for Research and Development and Their Use in Tax Planning*. Discussion Paper, No. 17-046.
- Price waterhouse Coopers. (2025). "Denmark: Corporate-Tax Credits & Incentives", <https://taxsummaries.pwc.com/denmark/corporate/tax-credits-and-incentives>
- Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Economic Growth, *American Economic Review*, 94(5), 1002-1037.
- RSM Global. (2025). Global R&D Tax Incentives for SMEs: A Cross-Country Comparison, https://www.rsm.global/insights/global-rd-tax-incentives-smes-cross-country-comparison?utm_source=chatgpt.com

- Sadraoui, T. Ali, T.B. ve Deguachi, B. (2014). Economic Growth and International R&D Cooperation: A Panel Granger Causality Analysis. *International Journal of Econometrics and Financial Management*, 2(1), 7-21.
- Simionescu, M., ve diğerleri. (2017). Determinants of economic growth in V4 countries and Romania. *Journal of Competitiveness*, 9(1), 103–116.
- Slywester, K. (2001). R&D and Economic Growth. *Knowledge, Technology & Policy*, 13(4), 71-84.
- Tan, M. ve Erdem, T. (2010). Türkiye’de Ar-Ge Teşvikleri, İstanbul: G.M. Matbaacılık.
- Taşıyan, M. ve Çadırcı, Ç. (2024). Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetlerinde Uygulanan Vergisel Teşvikler ve Yasal Düzenlemelerin Ar-Ge Harcamaları Üzerindeki Etkisi. *International Journal of Social, Political and Financial Researches*, 4(1), 44-58.
- The World Bank. (2022). Research And Development Expenditure (% of GDP)-OECD members <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=OE>
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, Resmi Gazete, 4691 (06.07.2001).
- Teşvik/Destek Rehberi Serisi 6, (2012). *Devlet Tarafından Sağlanan Diğer Destekler*, İstanbul: İTO Yayınları.
- Tiwari, R. & Buse, S. (2007). *Barriers to Innovation in SMEs: Can the Internationalization of R&D Mitigate Their Effects?*. Working Papers No. 50.
- Tüleykan, H. (2015). Mali Teşvik Uygulamalarında Ar-Ge ve Önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 231-254.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). Sektöre ve Harcama Kategorisine Göre Ar-Ge Harcamaları, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=bilgi-teknolojileri-ve-bilgi-toplumu-102&dil=1>
- Yaylalı, M., Akan, I. ve Işık, C. (2010). Türkiye’de Ar-Ge Yatırım Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eş-Bütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990-2009. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 5(2), 13-26.
- Yıldırım, C. ve Göze Kaya, D. (2019). Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi: TR-AB Üzerine Bir Değerlendirme. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(3), 791-812.
- Yılğör, M., Özekin, A. ve Sevim Aytan, D. (2017). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(8), 1-11.
- Zerenler, M., Türker, N., ve Şahin E. (2007). Küresel Teknoloji, Araştırma, Geliştirme ve Yenilik İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 653-667.
- Zachariadis, M. (2004). R&D-induced growth in the OECD? Review of Development Economics. *Review of Development Economics*, 8(3), 423-439.

KATKI ORANLARI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI/ CONTRIBUTION RATES AND CONFLICTS OF INTEREST

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	<i>Çalışmanın Tasarlanması:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Veri Toplanması:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Veri Analizi:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Makalenin Yazımı:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Makale Gönderimi ve Revizyonu:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Sorumlu Yazar:</i> Yazar ad-soyad baş harfleri ile belirtilmelidir ve iki kişilik çalışmalarda katkı oranları %50-%50 olarak belirtilmemelidir.	Author Contributions	<i>Research Design:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Data Collection:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Data Analysis:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Writing the Article:</i> FG (%35), BY (%65) <i>Article Submission and Revision:</i> FG (%35), BY (%65)
Etik Bildirim	info@akademikyorum.com	Complaints	info@akademikyorum.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

DEMOGRAFİK GÜVENLİK PARADOKSU VE KAPSAYICI SOYDAŞLIK YAKLAŞIMI IŞIĞINDA TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKA VİZYONUNA KÜRESEL BAKIŞ

Sıddık ARSLAN^{©1}

Araştırma Makalesi	ÖZET
Makale Süreci: Gönderme: 04/08/2025 Düzeltilme: 11/09/2025 Kabul: 14/09/2025 Yayın: 08/10/2025 Bu makale control edildi oranı: %15 JEL Kodları: F51, J15, J11 	Bu araştırma, Türkiye toplumunda tarih boyunca evlilik, göç ve kültürel etkileşimler aracılığıyla oluşan genetik ve sosyolojik soydaşlık ağlarının, etnik temelli ayrıştırma stratejilerine karşı nasıl bir “demografik direnç” ürettiğini analiz etmektedir. Çalışma, Alexander Wendt’in sosyal inşacılık paradigması çerçevesinde yürütülmüş; Balkanlar, Kafkasya, Türkistan (Orta Asya) ve Ortadoğu’dan seçilen dört bölgesel vakayı inceleyerek tarihsel sosyoloji, belgesel analiz ve karşılaştırmalı demografik yöntemleri bir araya getirmiştir. Araştırma, Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerine ait arşiv kayıtları, çağdaş genetik bulgular ve matematik biliminin değişmez yasalarını birlikte kullanarak, etnik saflık ve homojenlik iddialarının bilimsel temelsizliğini ortaya koymaktadır. Bulgular, yüz kuşaklık soy zincirinde 2¹⁰⁰ ata olasılığına ulaşılmasının, etnik ayrışmanın matematiksel olarak imkânsızlığını gösterdiğini ortaya koymuştur. Otuz kuşaklık (yaklaşık bin yıllık) bir süreçte bile 1.073.741.824 atanın varlığı, Türkiye toplumunun yüzde seksen beş ile doksan beş oranında ortak atalara sahip olduğunu göstermektedir. Cinnioglu ve arkadaşlarının Y-kromozom analizleri, J2, R1b, G ve E1b1b haplogruplarının tüm etnik gruplarda benzer biçimde dağıldığını; etnik kategorilerin genetik temelden yoksun olduğunu doğrulamaktadır. Bu sonuçlar, “demografik güvenlik paradoksu” ve “kapsayıcı soydaşlık modeli” kavramlarını ortaya koyarak, kimlik temelli güvenlik yaklaşımlarına alternatif, bilimsel verilere dayalı yeni bir paradigma önermektedir. Araştırma, sosyal inşacılığın öznelerarası kimlik inşası perspektifini matematiksel determinizmle birleştirerek “biyolojik inşacılık” olarak adlandırılabilen özgün bir kuramsal yaklaşım geliştirmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye’nin dış politika vizyonunu etnik farklardan ziyade kültürel dayanışma, ortak tarih ve genetik bütünleşme ekseninde yeniden tanımlamaktadır. Ayrıca, etnik manipülasyonlara karşı matematiksel ve genetik temelli bir savunma modeli geliştirilerek, uluslararası güvenlik literatürüne normatif bir katkı sunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, sosyal bilimlerde nadiren görülen biçimde matematiksel kesinlik ile nitel analizleri bir araya getirmekte, Türkiye’nin çok katmanlı kimlik yapısının ulusal bütünlük ve küresel diplomasi açısından stratejik bir güç kaynağı oluşturduğunu göstermektedir. Anahtar Kelimeler: Demografik güvenlik paradoksu, kapsayıcı soydaşlık, sosyal inşacılık, matematiksel soy zinciri, Türk dış politikası

© Sorumlu Yazar/Corresponding author.

¹ Dr., Erzurum Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı, Uluslararası İlişkiler Siyaseti, siddikarslan@hotmail.com, Erzurum, Türkiye.

A Global Perspective On Türkiye's Foreign Policy Vision In The Light Of The Demographic Security Paradox and The Inclusive Kinship Approach	
Research Article	ABSTRACT
<i>Article Process:</i> Submitted: 04/08/2025 Revised: 11/09/2025 Accepted: 14/09/2025 Available: 08/10/2025 <i>This article checked by</i> iThenticate score: %15 <i>JEL Codes:</i> F 51, J 15, J 11	This research analyzes how the genetic and sociological kinship networks shaped through centuries of intermarriage, migration, and cultural interaction in Turkish society generate a form of “demographic resistance” against ethnically motivated fragmentation strategies. Conducted within Alexander Wendt’s social constructivist paradigm, the study combines historical sociology, documentary analysis, and comparative demographic methodology across four regional cases drawn from the Balkans, the Caucasus, Turkistan (Central Asia), and the Middle East. Integrating archival data from the Seljuk, Mamluk, and Ottoman periods with contemporary genetic findings and the immutable rules of mathematics, the research demonstrates the scientific impossibility of ethnic purity and homogeneity. Findings reveal that the exponential ancestral expansion—reaching 2^{100} individuals within a hundred-generation lineage—renders any claim of ethnic exclusivity mathematically untenable. Even within thirty generations (roughly a millennium), the existence of 1,073,741,824 ancestors mathematically confirms that approximately 85–95 percent of Türkiye’s population share common ancestry. Y-chromosome analyses by Cinnioğlu et al. indicate a similar distribution of haplogroups J2, R1b, G, and E1b1b across all ethnic groups, empirically disproving any genetic basis for ethnic differentiation. These findings substantiate two original conceptual contributions: the Demographic Security Paradox and the Inclusive Kinship Model, both of which propose a paradigm shift in security studies by replacing conflict-centered identity theories with mathematically grounded demographic integration. The study synthesizes social constructivism’s intersubjective approach with mathematical determinism, formulating what may be termed biological constructivism—a framework where identity formation operates within empirically defined demographic limits. This theoretical innovation redefines Türkiye’s foreign-policy vision through principles of cultural solidarity, shared ancestry, and demographic interdependence rather than ethnic division. Moreover, by developing a mathematical and genetic defense mechanism against identity manipulation, the study provides a novel normative instrument for global peacebuilding and conflict prevention. Ultimately, this research integrates quantitative certainty with qualitative interpretation in an interdisciplinary manner, offering a scientifically verifiable explanation of Türkiye’s demographic unity and its strategic implications for both national cohesion and international diplomacy. It thereby contributes to a broader epistemological transformation in international relations and peace studies. Keywords: Demographic security paradox, inclusive kinship, social constructivism, mathematical lineage chain, Turkish foreign policy
 Makale/Article Doi: 10.52703/ay.241.	EXTENDED ABSTRACT This research addresses a fundamental paradox in contemporary international relations: How do genetic and sociological kinship networks formed through millennia of marriage, migration, and cultural interaction among Türkiye’s peoples produce “demographic resistance” against security threats targeting ethnic/racial divisions? The study examines how this “inclusive kinship model” intersects with or diverges from international demographic security literature and shapes Türkiye’s global strategic foreign policy orientations. Emerging from the critical intersection of identity politics and security studies within Wendt’s (1999) social constructivist paradigm, this research challenges the epistemological foundations of ethnic-based fragmentation strategies increasingly deployed against multi-ethnic states in the post-Cold War era. The theoretical framework synthesizes Alexander Wendt’s social constructivist paradigm with demographic security analysis, introducing the novel “Demographic Security Paradox Theory.” This theory demonstrates the mathematical impossibility of ethnic purity claims through the calculation that an individual reaches $2^{100} = 1,267,650,600,228,229,401,496,703,205,376$ different ancestors in a hundred-generation genealogical chain—a number exceeding one octillion. Building upon Berger and Luckmann’s (1966) tripartite dialectic of social reality construction—externalization, objectification, and internalization—the study reveals how ethnic

categories' externalization becomes mathematically impossible, their objectification exposes artificial character, and their internalization represents hegemonic manipulation. This epistemological discovery heralds the emergence of "biological constructivism"—a paradigm bridging social constructivism and biological determinism, transcending Wendt's intersubjective meaning production by establishing mathematical-biological boundaries of identity construction.

The research employs a qualitative methodology utilizing Flick's (2018) four-dimensional triangulation strategy: data triangulation (historical records, genetic databases, constitutional documents), method triangulation (documentary analysis, historical sociology, comparative demographic examination), theory triangulation (social constructivism, demographic security, kinship diplomacy), and temporal triangulation (Seljuk, Mamluk, Ottoman, Republican periods). Stake's (2013) multiple case study approach examines four mega-cases: Balkans (Kosovo, Macedonia, Western Thrace), Caucasus (Abkhazia, Georgia, Azerbaijan), Central Asia (East Turkestan, Kazakhstan, Turkmenistan), and Middle East (Iraqi Turkmen, Syrian Turkmen, Palestine). Primary data collection involved systematic analysis of historical marriage records, migration documents, settlement policies, and constitutional texts. Secondary sources encompass Cinnioglu et al.'s (2004) Y-chromosome haplotype analyses examining 523 male samples, Balanovsky et al.'s (2011) analysis of 1,525 regional genetic samples, Richards et al.'s (2000) mitochondrial DNA research, and contemporary genetic anthropology literature.

Eight fundamental findings systematically validate the main hypothesis through the lens of Finnemore and Sikkink's (1998) norm life cycle model. First, mathematical genealogical certainty proves ethnic purity claims scientifically invalid, with exponential ancestral multiplication reaching astronomical proportions in Anatolia's millennia-old migration crossroads, confirming Onuf's (1989) thesis that rules constitute agents and Kratochwil's (1989) argument about norms' constitutive power. Second, computational demographic analyses reveal 85-95% kinship bonds among Turkish, Kurdish, Arab, Circassian, Chechen, Bosnian, Albanian, Armenian, Georgian, Laz, Persian, Pomak, Tatar, Abaza elements within Türkiye's thousand-year timeframe, increasing to 95-99% over five thousand years and approaching 100% over ten thousand years, validating Checkel's (1998) social learning mechanisms.

Third, Türkiye's constitutional citizenship model, analyzed through Habermas's (1996) constitutional patriotism framework, perfectly aligns with demographic realities. Article 88 of the 1924 Constitution ("Everyone in Türkiye is called a Turk in terms of citizenship, regardless of religion and race") and Article 66 of the 1982 Constitution ("Everyone bound to the Turkish State by the bond of citizenship is a Turk") reflect scientific foresight predating modern population genetics. Fourth, Ottoman Empire's five-century systematic settlement policies, examined through Archer's (1995) morphogenetic approach, created four-stage demographic transformation cycles producing new demographic equilibria documented by Karpat's (1985) and analyzed through Barkey's (2008) negotiated integration framework.

Fifth, post-2003 imperialist fragmentation strategies within the Greater Middle East Project framework have failed against demographic resistance, confirming Foucault's (1980) power-knowledge nexus and Said's (1978) orientalism critique. The mathematical impossibility of fragmenting Türkiye's population into a few ethnic divisions, as documented by Küçükaya (2006), demonstrates structural resilience. The PKK's forty-year violence strategy failing to create ethnic polarization despite continuous attacks provides empirical validation, supporting Buzan and Wæver's (2003) regional security complex theory reconceptualized as demographic security complexes.

Sixth, contemporary genetic research confirms molecular-level partnership. Cinnioglu et al.'s (2004) Y-chromosome analysis reveals J2 (24%), R1b (16%), G (11%), and E1b1b (11%) haplogroups distributed similarly across all ethnic groups, proving ethnic categories lack genetic foundations. Balanovsky et al.'s (2011) analysis demonstrates 73-89% genetic similarity in the Caucasus-Anatolia-Middle East triangle, confirming population genetics' validation of mathematical kinship calculations.

Seventh, institutional operationalization through TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and YTB (Presidency for Turks Abroad and Related Communities) has transformed inclusive kinship into foreign policy practice, exemplifying Nye's (2004) soft power theory enhanced by demographic multiplier effects. During 2002-2023, 847 projects with \$3.2 billion investment targeting kinship communities increased Türkiye's foreign policy effectiveness by 340%, demonstrating

License: This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License	Keohane and Nye's (2011) complex interdependence expanded to include demographic dimensions. Eighth, the synthesis of strategic depth doctrine with inclusive kinship model, analyzed through Putnam's (2017) two-level game theory and Coleman's (1988) social capital framework, has created a new foreign policy paradigm. Trade volume with kinship communities increased from \$8.7 billion to \$67.3 billion, cultural interaction programs from 127 to 2,847, and educational collaborations from 450 to 12,750 during 2002-2023, demonstrating successful operationalization. The research makes paradigmatic contributions to international relations theory by introducing "demographic security paradox" and "inclusive kinship model" concepts, transcending Anderson's (2006) imagined communities through mathematical necessity rather than cultural construction. The study challenges Huntington's (1996) clash of civilizations thesis by demonstrating that presumed civilizational fault lines dissolve against 95% kinship density. Supporting Said's orientalism critique, the research exposes demographic data manipulation underlying imperialist intervention legitimization strategies. Policy implications encompass immediate (0-6 months), medium-term (6 months-3 years), and long-term (3-10 years) recommendations. Immediate actions include integrating demographic security paradigm into National Security Policy Document as the "Fourth Pillar" and launching multi-platform scientific counter-narrative campaigns. Medium-term transformations involve establishing a Demographic Security Research Institute with three campuses and reorganizing TİKA-YTB under an "Inclusive Kinship Agency" framework with \$10 billion annual budget. Long-term strategic vision includes constitutional strengthening defining demographic partnership as a founding principle and establishing the Eurasia Demographic Security Organization by 2030. The study acknowledges methodological limitations inherent in qualitative paradigm constraints, though mathematical modeling and genetic data provide robust triangulation. Geographic scope limited to four regions represents 90% of Türkiye's demographic interaction sphere. The research opens avenues for future quantitative studies and expanded geographic analyses. This research concludes that Türkiye's historical choice crystallizes: embracing scientifically-supported demographic realities to construct resilient futures. Mathematical certainty (2¹⁰⁰ ancestors), genetic evidence (uniform haplogroup distributions), and historical documentation (millennium-long marriage bonds) prove the inseparable unity of Türkiye's peoples. The demographic security paradox theory and inclusive kinship model pioneer scientific solutions to ethnic conflicts, offering a new paradigm in the international system. Türkiye's successful implementation carries potential for paradigmatic contribution to global peace architecture, transforming twenty-first century international relations from ethnic fragmentation to demographic integration paradigms.
Atıf Nasıl Yapılır?	Arslan S. (2025). "Demografik Güvenlik Paradoksu ve Kapsayıcı Soydaşlık Yaklaşımı Işığında Türkiye'nin Dış Politika Vizyonuna Küresel Bakış", <i>Türk Dünyası Akademik Bakış Dergisi</i>, 5(10): 51- 106, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.241.
How to Cite?	Arslan S. (2025). "A Global Perspective On Turkey's Foreign Policy Vision In The Light Of The Demographic Security Paradox and The Inclusive Kinship Approach", <i>Journal of Turkic World Academic Perspective</i>, 5(10): 51- 106, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.241.

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın uluslararası sisteminde kimlik siyasetinin hegemonik araç haline dönüşmesi, çok unsurlu toplumsal yapıların güvenlik paradigmalarını köklü biçimde sarsmaktadır. Sosyal inşacılık kuramının öncü teorisyeni Wendt'in (1999) "*anarşi, devletlerin ona yükledikleri anlamdır*" önermesinden hareketle, demografik çeşitliliğin tehdit mi yoksa güç kaynağı mı olduğu sorusu, devletlerin ontolojik güvenlik arayışlarının merkezine yerleşmiştir. Bu epistemolojik gerilim, özellikle kurucu unsurunun Türkler olduğu Türkiye gibi bin yıllık

demografik sentez sürecinden geçmiş toplumlar için matematiksel kesinlikle çözümlenebilecek bir paradoks oluşturmaktadır.

Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramının üç temel süreci - dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme - demografik kategorilerin toplumsal üretimini açıklamaktadır. Etnik kategoriler dışsallaştırılmaya çalışılsa da matematiksel gerçeklik bu sürecin imkânsızlığını kanıtlamaktadır. Bir bireyin yüz kuşak geriye gittiğinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya ulaşması, etnik saflık iddialarının bilimsel çöküşünü temsil etmektedir. Bu astronomik sayı, sosyal inşacılığın "öznelerarasılık" kavramını aşan, matematiksel gerekirciliğin (determinizmin) mutlak hâkimiyetini ortaya koymaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, jeostratejik konumu ve demografik yapısıyla emperyalist parçalama stratejilerinin birincil hedefi konumundadır. Ancak bu stratejiler, toplumsal gerçekliğin matematiksel temellerini göz ardı eden epistemolojik bir yanılgıya dayanmaktadır. Selçuklu (1040-1308), Memlük (1250-1517) ve Osmanlı (1299-1922) dönemlerinde gerçekleşen sistematik evlilik, göç ve iskân politikaları Anadolu coğrafyasında yaşayan halkları ayırtılamaz biçimde kaynaştırmıştır.

Bu çalışmanın temel **araştırma ana sorunsalı (ana soru - research question)**: "*Türkiye toplumunda tarihsel olarak evlilik, göç ve kültürel etkileşimler yoluyla şekillenen genetik ve sosyolojik soydaşlık ağları, ulusal bütünlüğü zayıflatmayı amaçlayan ve dış müdahaleler eşliğinde 'Lübnanlaştırma' benzeri senaryolar üzerinden toplumun federal ya da konfederal parçalara ayrıştırılmasını, Türk kimliğinin yanına yapay biçimde etnik-mezhepsel kimliklerin eklenmesini ve böylelikle üniter devlet yapısının çözülmesini hedefleyen güvenlik tehditlerine karşı nasıl bir 'demografik direnç' üretmektedir? Bu 'kapsayıcı soydaşlık modeli', uluslararası demografik güvenlik literatürü ile hangi noktalarda kesişmekte veya ondan ayrışmakta ve Türkiye'nin dış politika vizyonunun küresel stratejik yönelimlerini nasıl biçimlendirmektedir?*"

Geliştirilmiş alt sorular: **a) Teorik Çerçeve:** "Demografik güvenlik paradoksu" kavramsallaştırması, mevcut güvenlik çalışmaları (güvenikleştirme, kimlik siyaseti, demografik güvenlik) literatürüyle nasıl ilişkilendirilebilir? **b) Tarihsel-Sosyolojik Boyut:** Türkiye'de Müslüman topluluklar arasında bin yıllık evlilik ve göç süreçleri, etnik/ırksal homojenlik-heterojenlik tartışmalarını nasıl dönüştürmüştür? **c) Ampirik/Metodolojik Katkı:** Yüz kuşaklık soy zincirinin matematiksel ve demografik gerçekliği, etnik ayrışma söylemlerini hangi açılardan geçersiz kılmaktadır? **d) Politika İlişkisi:** Kapsayıcı soydaşlık modeli, Türkiye'nin dış politika vizyonunu "yakın çevre" (Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya, Türkistan) ve "küresel

diplomasi" (Afrika, Asya, Batı dünyası) eksenlerinde nasıl etkileyebilir? **e) Karşılaştırmalı Boyut:** Türkiye'nin kapsayıcı soydaşlık yaklaşımı, benzer tarihsel-demografik zeminlere sahip diğer çok-etnili devletlerin (ör. ABD, Hindistan, Çin, Rusya) güvenlik ve dış politika stratejileriyle karşılaştırıldığında hangi özgün yönleri ortaya çıkarır?

Finnemore ve Sikkink'in (1998) "*norm yaşam döngüsü*" modeli çerçevesinde, kapsayıcı soydaşlık normunun üç aşamalı evrimi analiz edilmektedir: norm ortaya çıkışı (matematiksel gerçekliğin keşfi), norm kaskadı (*toplumsal kabulün yayılması*) ve içselleştirme (kimlik dönüşümünün tamamlanması). Türkiye'nin norm girişimcisi rolü, demografik gerçekliklerin normatif güce dönüşümünü temsil etmektedir. Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - bu normun toplumsal düzeyde benimsenmesini açıklamaktadır.

Araştırmanın temel **ana hipotezi** şöyle formüle edilmektedir: "*Türkiye'de Müslüman topluluklar arasında tarihsel evlilik, göç ve kültürel etkileşim süreçleri sonucunda oluşmuş yüksek düzeyli genetik ve sosyolojik soydaşlık ağları, etnik temelli ayrışma söylemlerini yapısal olarak geçersiz kılmakta ve toplumsal bütünleşmeyi pekiştirmektedir. Bu durum, literatürdeki klasik 'demografik güvenlik' yaklaşımlarının ötesinde 'demografik güvenlik paradoksu'nu ortaya koymakta; Türkiye'nin dış politikasında 'kapsayıcı soydaşlık' modelini stratejik bir vizyon olarak şekillendirmektedir. Böylece Türkiye, çok-etnili devletler içinde demografik güvenlik ile dış politika arasındaki ilişkiye özgün bir model sunmaktadır.*"

Geliştirilmiş Alt Hipotezler: **a) Teorik Çerçeve Hipotezi:** Demografik güvenlik paradoksu, güvenlikleştirme, kimlik siyaseti ve demografik güvenlik literatüründeki çatışma temelli varsayımlardan ayrışarak, toplumsal bütünleşmeyi güçlendiren özgün bir güvenlik modeli sunmaktadır. **b) Tarihsel-Sosyolojik Hipotez:** Türkiye'de Müslüman topluluklar arasında bin yıllık evlilik ve göç süreçleri, etnik homojenlik-heterojenlik tartışmalarını dönüştürerek yüksek düzeyli bir soydaşlık ağı üretmiştir. **c) Metodolojik/Ampirik Hipotez:** Yüz kuşaklık soy zincirinin matematiksel-demografik gerçekliği, Türkiye'de etnik ayrışma söylemlerinin biyolojik ve sosyolojik geçerliliğini yapısal olarak çürütmektedir. **d) Politika Hipotezi:** Kapsayıcı soydaşlık modeli, Türkiye'nin yakın çevresindeki (Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya, Türkistan) ve küresel sahnedeki (Afrika, Asya, Batı dünyası) diplomatik vizyonunu etnik/ırksal farklılıkların ötesinde, kültürel dayanışma temelli bir stratejik yaklaşıma dönüştürmektedir. **e) Karşılaştırmalı Hipotez:** Türkiye'nin kapsayıcı soydaşlık yaklaşımı, kısmen benzer tarihsel-demografik zeminlere sahip çok-etnili devletlerin (ABD, Hindistan, Çin, Rusya) güvenlik ve dış politika stratejilerinden, çatışma yerine dayanışma merkezli bir model sunmasıyla ayrışmaktadır.

Matematiksel gerçekliğin mutlak üstünlüğü, bu hipotezlerin temelini oluşturmaktadır. Yüz kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ata, *oktilyonu aşan bu sayı*, başka hiçbir kanıta ihtiyaç duymayan kesin bir gerçekliktir. Yüz kuşaklık derinliğin sunduğu inkâr edilemez gerçeklik geri planda tutulacak olsa bile, sadece otuz kuşaklık (bin yıllık) süreçte bile $2^{30} = 1.073.741.824$ ata, Anadolu coğrafyasında yaşayan halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunu matematiksel kesinlikle kanıtlamaktadır. Bu gerçeklik bile, etnik-ırk temelli emperyalist projeler karşısında, Türkiye ve yakın çevresindeki dört bölge halklarının “*ortak vatan*” ülküsünü esas alan bir siyasal, kültürel ve toplumsal bütünleşmeye tarihsel, sosyolojik ve millî çıkarlar açısından en azından yabancı olmadığı gibi; tam tersine, milletin bağımsızlık, birlik ve sürekliliğini güvence altına alacak en rasyonel stratejik yöneliş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'da yaşayan etnisitelerin bin yıllık süreçte oluşturduğu soydaşlık bağları, Selçuklu dönemindeki Oğuz-Türkmen-Kürt-Ermeni-Gürcü-Fars-Arap kaynaşması, Memlük Sultanlığındaki Türk-Arap-Çerkez-Kürt-Fars sentezi ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Balkan-Kafkas-Anadolu-Kuzey Afrika dâhil Ortadoğu birleşiminin sonucudur. Bu tarihsel süreç, matematiksel hesaplamalarla birleştiğinde, emperyalist projelerin '*Türk*' kimliğini ve Türk Dünyasının birlikteliğini hedef alan etnik ayrıştırma girişimlerinin bilimsel temelsizliğini ortaya koymaktadır (Said, 1978; Uzer, 2016). Nitekim antropolojik, sosyolojik ve tarihsel veriler, Türk kimliğinin tek bir etnisiteye indirgenemeyecek kadar derin ve çok katmanlı bir oluşum olduğunu; farklı halkların tarih boyunca kaynaşarak ortak bir medeniyet zemini inşa ettiklerini göstermektedir (Güvenç, 2019; Gökalp, 1918; Uzer, 2016). Bu bağlamda, uluslararası güç merkezlerinin “etnik farklılık” vurgusuyla yürüttükleri ayrıştırıcı politikaların, hem Türk milletinin tarihsel gerçekliğiyle hem de bilimsel yöntemlerle elde edilmiş somut verilerle çeliştiği açıktır (Yılmaz, 1994; Güvenç, 2019; Türkislamoğlu, v2020: 508-530). Dolayısıyla, Türk kimliğini parçalama gayretleri, ne tarihsel sürekliliğe ne de bilimsel objektifliğe dayanmaktadır; aksine, emperyalist çıkarlar doğrultusunda üretilmiş ideolojik manipülasyonlar olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, Türk Dünyası'nın birlik ve beraberliğini zayıflatmak yerine, ortak tarih bilinci ve kültürel dayanışma üzerinden daha da güçlendirilmesi gerektiğini bilimsel bir zorunluluk olarak ortaya koymaktadır.

Onuf'un (1989) "*kurallar insanları faillere, failler dünyaya dönüştürür*" önermesi, demografik kuralların (evlilik normları, akrabalık sistemleri) toplumsal kimliği nasıl inşa ettiğini açıklamaktadır. Kratochwil'in (1989) kurallar ve normlar yaklaşımı, demografik kuralların sadece davranışı düzenlemekle kalmayıp, kimlikleri ve çıkarları da kurduğunu göstermektedir. Bu kurucu süreç, matematiksel gerçeklikle birleştiğinde, etnik kategorilerin yapaylığını kanıtlamaktadır.

1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki "**Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir**" hükmü ve 1982 Anayasası'nın 66. maddesindeki "**Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür**" tanımı, matematiksel gerçeğin hukuki tezahürüdür. Atatürk'ün "**Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir**" formülasyonu, demografik sentezin siyasi ifadesidir.

Habermas'ın (1996) "*anayasal vatanseverlik*" kavramı, Türkiye'nin vatandaşlık modelinin kuramsal temellerini açıklamaktadır. Etnik bağlardan ziyade ortak anayasal değerlere bağlılık, matematiksel soydaşlık gerçeğiyle mükemmel uyum göstermektedir. Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti perspektifinden, Türkiye'nin modeli grup-farklılaştırılmış haklar yerine evrensel vatandaşlık ilkesini benimseyerek, matematiksel gerçeği kurumsal düzeye taşımaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde 2003 sonrası dönemde devreye sokulan parçalama stratejileri (Kaynak, 2010; Yinon, 1982, February: 13-28; Rice, 2000, January/February: 46-58; Peters, 2006, June), Türkiye'nin bir kaç parçaya bölünmesini hedeflemiştir. Ancak bu stratejiler, matematiksel gerçeklik karşısında çökmüştür. Condoleezza Rice'ın "*Ortadoğu'da yirmi iki ülkenin sınırları değişecek*" açıklaması (Rice, 2003, August), demografik determinizmi göz ardı eden epistemolojik bir yanılgıdır.

Said'in (1978) oryantalizm eleştirisi ve Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi analizi, emperyalist stratejilerin epistemik temellerini açığa çıkarmaktadır. Etnik kategorilerin üretimi, iktidar stratejilerinin bir parçasıdır. Ancak matematiksel gerçeklik, bu stratejilerin ontolojik sınırını oluşturmaktadır. Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezinin "kanlı sınırlar" metaforu, en az yüzde doksan beş soydaşlık oranı (bin yıl öncesi dâhil edilmese bile ortaya çıkan homojen bir halk kitlesi) karşısında anlamsızlaşmaktadır.

Bu araştırma, Türkiye ve çevre coğrafyadaki halkların matematiksel olarak kanıtlanabilir soydaşlık gerçeğini ortaya koymak ve bu gerçeğin dış politika vizyonuna nasıl dönüştürülebileceğini göstermek amacıyla tasarlanmıştır. Çalışma, uluslararası ilişkiler literatüründe paradigmatik bir dönüşüm oluşturmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla Anderson'ın (2006) "*hayali cemaatler*" kavramını aşarak, toplulukların matematiksel zorunluluk olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca Brubaker'ın (2005) "*etnisite olmadan gruplar*" yaklaşımını, "*matematiksel soydaşlık içinde topluluklar*" paradigmasıyla derinleştirmektedir.

Bu çerçevede araştırmanın amacı, Türkiye toplumunda tarihsel olarak evlilik, göç ve kültürel etkileşimler yoluyla şekillenen genetik ve sosyolojik soydaşlık ağlarının, ulusal bütünlüğü zayıflatmayı hedefleyen; dış müdahaleler aracılığıyla "Lübnanlaştırma" benzeri senaryolar üzerinden toplumu federal ya da konfederal yapılara ayrıştırmaya, Türk kimliğinin yanına yapay biçimde etnik-mezhepsel kimlikler eklemeye ve böylelikle üniter devlet

yapısını çözmeye yönelik güvenlik tehditlerine karşı nasıl bir “demografik direnç” ürettiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda geliştirilen “*kapsayıcı soydaşlık modeli*”, hem uluslararası demografik güvenlik literatürü ile kesişim ve ayrışma noktalarını tartışmakta hem de Türkiye’nin dış politika vizyonunun küresel stratejik yönelimlerini biçimlendiren özgün bir paradigma sunmaktadır.

Shain’in (2007) “*akrabalık temelli uluslararası ilişkiler*” kuramı, kültürel bağları vurgularken; bu çalışma matematiksel-biyolojik temelleri ortaya koymaktadır. Adler ve Barnett’in (1998) güvenlik toplulukları kavramı, demografik ortaklık temelinde yeniden tanımlanmaktadır. Buzan ve Waever’in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, “*demografik güvenlik kompleksleri*” kavramıyla genişletilmektedir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, sosyal inşacılık paradigmasının öznelerarasılık, norm yaşam döngüsü ve kimlik dönüşümü kavramlarını matematiksel demografik determinizmle sentezlemektedir. Bu sentez, “*biyolojik inşacılık*” olarak adlandırılabilen yeni bir paradigma oluşturmaktadır.

Metodolojik yaklaşım, nitel araştırma paradigmasının yorumlayıcı epistemolojisini benimserken, matematiksel modellemenin kesinliğini merkeze almaktadır. Belgesel analiz, tarihsel sosyoloji ve karşılaştırmalı demografik inceleme teknikleri, sosyal gerçekliğin çok katmanlı doğasını ortaya koymaktadır. Ancak tüm bu yöntemler, matematiksel gerçekliğin mutlak önceliğini teyit etme işlevi görmektedir.

Araştırmanın özgünlüğü, “*demografik güvenlik paradoksu*” ve “*kapsayıcı soydaşlık modeli*” kavramlarının geliştirilmesinde yatmaktadır. Bu kavramlar, uluslararası ilişkiler disiplinine yeni analitik araçlar sunmaktadır. Şu halde Matematiksel hesaplama yöntemleriyle demografik ortaklığın kanıtlanması, sosyal bilimlerde nadir görülen metodolojik yeniliktir.

Çalışmanın güncel önemi, küresel sistemde kimlik çatışmalarının yükselişi bağlamında değerlendirilmelidir. Irak’ın etnik-mezhepsel parçalanması, Suriye’nin demografik mühendisliği, Libya’nın kabileci bölünmesi ve Yemen’in mezhepsel ayrışması demografik bütünlüğün önemini göstermektedir. O nedenle, Türkiye’nin matematiksel soydaşlık gerçeği, bu parçalanma süreçlerine karşı güçlü bir direnç noktası oluşturmaktadır.

Çalışmanın beklenen katkıları üç düzeydedir: Teorik düzeyde, uluslararası ilişkilerde yeni kavramsal çerçeveler; ampirik düzeyde, matematiksel gerçekliğin sistematik kanıtı; pratik düzeyde, gelecek vizyonu için strateji önerileri. Bu katkılar, Türkiye’nin dış politika kapasitesini çarpan etkisiyle güçlendirecek potansiyel taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma matematiksel kesinliğin sosyal bilimlere entegrasyonunu temsil etmektedir. Gerçekten de bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde oktylonu aşan sayıda ataya sahip olması, etnik kategorilerin bilimsel çöküşünü kanıtlamaktadır. Anadolu'da yaşayan etnisitelerin bin yıllık (30 kuşaklık) süreçte yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olması, emperyalist parçalama stratejilerinin epistemolojik temellerini yıkmaktadır. Kapsayıcı soydaşlık modeli, bu matematiksel gerçekliği stratejik vizyona dönüştürerek, Türkiye'nin küresel sistemdeki konumunu güçlendirecek paradigmatik dönüşümü temsil etmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Uluslararası ilişkiler disiplinde kimlik, soydaşlık ve demografik güvenlik kavramlarının kesişiminde gelişen kuramsal yaklaşımlar, yirmi birinci yüzyılın güvenlik paradigmasını köklü biçimde dönüştürmektedir. Bu literatür taraması, matematiksel soydaşlık gerçeğinin sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde nasıl teorileştirileceğini, mevcut literatürdeki epistemolojik boşlukları ve demografik güvenlik paradoksu kavramının paradigmatik yeniliğini sistematik olarak analiz etmektedir.

Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigması, uluslararası sistemin anarşik yapısının devletlerin ona yükledikleri anlamlarla şekillendiğini ortaya koyarken, bu öznelarası anlam üretimi sürecinin matematiksel ve biyolojik sınırlarını göz ardı etmektedir. Oysa, öne çıkarılan hayali tezlerin aksine, bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya ulaşması, sosyal inşacılığın temel varsayımlarını sarsan ontolojik bir gerçekliktir. Bu astronomik sayı, etnik kategorilerin sosyal olarak inşa edilebilirliğinin matematiksel imkânsızlığını kanıtlamaktadır. Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramının üç temel süreci olan "**dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme**", demografik güvenlik paradoksu bağlamında yeniden yorumlandığında, etnik kategorilerin yapaylığı açığa çıkmaktadır.

Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramı, modern ulus-devletlerin kimlik inşası süreçlerini açıklamada paradigmatik öneme sahiptir. Ancak Anderson'ın toplulukların "hayali" karakterini vurgulaması, matematiksel zorunluluk gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Sadece kısıtlı otuz kuşaklık bin yıllık süreçte $2^{30} = 1.073.741.824$ ata bile, Anadolu coğrafyasında yaşayan halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunun matematiksel kanıtıdır. Bu gerçeklik, hayali topluluklardan ziyade "**matematiksel olarak kaçınılmaz topluluklar**" kavramını zorunlu kılmaktadır.

Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımı, etnik kategorilerin esansiyalist olmadığını, sosyal ve siyasal süreçlerde inşa edildiğini göstermektedir. Ancak Brubaker'ın alternatif olarak sunduğu kategoriler, şemalar ve tanımlamalar çerçevesi, matematiksel

soydaşlık gerçeğinin açıklayıcı gücünden yoksundur. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, Brubaker'ın eleştirel yaklaşımını matematiksel kanıtlarla destekleyerek, etnik kategorilerin sadece sosyal değil, aynı zamanda biyolojik açıdan da anlamsız olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, etnisite çalışmalarında köklü bir paradigma değişimini gerektirmektedir.

Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezi, kimlik farklılıklarını çatışmanın kaçınılmaz nedeni olarak sunmaktadır. Ancak matematiksel soydaşlık gerçeği, Huntington'ın öngördüğü medeniyetsel fay hatlarının bilimsel temelsizliğini kanıtlamaktadır. Türkiye coğrafyasında bin yıllık süreçte Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerindeki yoğun evlilik, göç ve iskân politikaları sonucunda Mısır'dan Türkistan'a ve Balkanlardan Afganistan'a Müslüman halklar arasında oluşan yüzde seksen beş ile doksan beş düzeyindeki soydaşlık oranı, varsayılan medeniyetler arası kanlı sınırların matematiksel olarak imkânsız olduğunu göstermektedir.

Said'in (1978) oryantalizm eleştirisi, Batı'nın Doğu hakkında ürettiği bilginin güç ilişkileriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu epistemolojik eleştiri, kimlik kategorilerinin suni olarak üretilebildiğini göstermekte ve emperyalist parçalama stratejilerinin arkasındaki bilgi-iktidar ilişkisini açığa çıkarmaktadır. Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar analizi, demografik verilerin manipülasyonu yoluyla etnik kategorilerin nasıl üretildiğini açıklamaktadır. Ancak matematiksel gerçeklik, bu manipülasyonların ontolojik sınırını oluşturmaktadır.

Finnemore ve Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modeli, kapsayıcı soydaşlık normunun uluslararası düzeyde yayılma potansiyelini açıklamaktadır. Norm girişimcileri, norm kaskadı ve içselleştirme aşamaları, Türkiye'nin matematiksel soydaşlık gerçeğini normatif güce dönüştürme kapasitesini göstermektedir. Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - bu normların nasıl içselleştirileceğini açıklamaktadır.

Goldstone'un (2010) nüfus değişimleri ve uluslararası güvenlik analizi, demografik faktörlerin güvenlik üzerindeki etkilerini sistematik olarak incelemektedir. Ancak Goldstone'un gençlik çıkıntısı ve nüfus artışı gibi nicel faktörlere odaklanması, soydaşlık yoğunluğunun güvenlik üzerindeki kurucu etkisini göz ardı etmektedir. Weiner'ın (1992-1993) güvenlik, istikrar ve uluslararası göç çalışması ile Weiner'ın (1995) küresel göç krizi analizi, demografik hareketlerin güvenlik etkilerini vurgularken, bu hareketlerin soydaşlık bağlarını güçlendirici potansiyelini ihmal etmektedir.

Cinnioglu ve arkadaşlarının (2004) *Anadolu'da Y-kromozom haplotip katmanlarını kazıma araştırması*, farklı etnik gruplar arasındaki genetik ortaklığın beklenenden çok daha yüksek olduğunu moleküler düzeyde kanıtlamaktadır. **J2, R1b, G ve E1b1b haplogruplarının**

Anadolu genelinde yaygın dağılımı, etnik kategorilerin genetik temellerden yoksun olduğunu göstermektedir. Balanovsky ve arkadaşlarının (2011) Kafkasya-Anadolu-Ortadoğu üçgeninde yüzde yetmiş üç ile seksen dokuz genetik benzerlik tespiti, bölgesel düzeyde kapsamlı genetik ortaklığın varlığını doğrulamaktadır.

Shain'in (2007) akrabalık temelli uluslararası ilişkiler kuramı, diaspora topluluklarının ana vatanlarıyla kurdukları bağların uluslararası ilişkilerdeki etkisini analiz etmektedir. Ancak Shain'in üç arenalı oyun modeli - diaspora, ana vatan ve ev sahibi ülke - kültürel bağları vurgularken, bu bağların matematiksel-biyolojik temellerini göz ardı etmektedir. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, Shain'in modelini genetik ve matematiksel verilerle genişleterek, akrabalığın sadece kültürel değil, biyolojik zorunluluk olduğunu kanıtlamaktadır.

Adler ve Barnett'in (1998) güvenlik toplulukları kavramı, ortak kimlik ve değerler etrafında oluşan toplulukların güvenilir barış beklentileri yarattığını göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, güvenlik topluluklarının oluşumunda demografik ortaklığın belirleyici rolünü yeterince vurgulamamaktadır. Matematiksel soydaşlık gerçeği, güvenlik topluluklarının sadece normatif değil, aynı zamanda biyolojik temellere dayandığını ortaya koymaktadır.

Buzan ve Waever'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, güvenlik dinamiklerinin coğrafi yakınlık nedeniyle bölgesel düzeyde yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Ancak bu teori, demografik güvenlik kompleksleri kavramını geliştirmemiştir. Türkiye merkezli demografik güvenlik kompleksinin Balkanlar-Kafkasya-Türkistan(Orta Asya)-Ortadoğu dörtgeninde matematiksel soydaşlık temelinde oluşması, bölgesel güvenlik teorisinin genişletilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kymlicka'nın (2015) çok kültürlü yolculuklar çalışması, liberal çok kültürlülük modelinin küresel yayılımını analiz etmektedir. Ancak Kymlicka'nın grup-farklılaştırılmış haklar vurgusu, etnik farklılıkları veri olarak kabul etmekte ve matematiksel soydaşlık gerçeğini göz ardı etmektedir. Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, etnik bağlardan ziyade ortak anayasal değerlere bağlılığı vurgulayarak, Türkiye'nin kapsayıcı vatandaşlık modelinin kuramsal temellerini aydınlatmaktadır.

Davutoğlu'nun (2007) stratejik derinlik doktrini, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarının dış politikada sistematik avantaja dönüştürülmesini hedeflemiştir. **Ancak stratejik derinlik yaklaşımının kültürel ve tarihsel vurgusu, matematiksel soydaşlık gerçeğinin sunduğu paradigmatik dönüşüm potansiyelini kavrayamamıştır.** Kardaş'ın (2019) kimlik-çıkarpolitika üçlemesi, kimlik faktörlerinin dış politika tercihlerini nasıl etkilediğini gösterirken, bu kimliklerin matematiksel zorunluluk temelinde yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulamamaktadır.

Nye'in (2004) yumuşak güç kuramı, kültür, siyasi değerler ve dış politika meşruiyeti üzerinden güç üretimini açıklamaktadır. Ancak yumuşak güç literatürü, demografik ortaklığın yumuşak güç üzerindeki çarpan etkisini ihmal etmektedir. Matematiksel soydaşlık gerçeği, yumuşak gücün sadece kültürel çekicilik değil, aynı zamanda biyolojik ortaklık temelinde işlediğini göstermektedir.

Putnam'ın (2017) iki seviyeli oyun teorisi, iç ve dış politika arasındaki pazarlık süreçlerini analiz etmektedir. Ancak Putnam'ın kazanma seti kavramı, demografik bütünlüğün pazarlık gücü üzerindeki belirleyici etkisini göz ardı etmektedir. Matematiksel soydaşlık gerçeği, iç demografik bütünlüğün dış politika kapasitesini eksponansiyel olarak artırdığını kanıtlamaktadır.

Literatürün kronolojik evrimi incelendiğinde, 1990-2000 döneminde Soğuk Savaş sonrası **kimlik ve kültür** faktörlerinin öne çıktığı, 2000-2010 döneminde **güvenlikleştirme ve kimlik** siyasetinin yükseldiği, 2010-2020 döneminde **popülizm ve göç** krizinin kimlik tartışmalarını derinleştirdiği, 2020-2025 döneminde ise pandemi sonrası yeni normalleşme sürecinde **demografik faktörlerin artan öneminin** vurgulandığı görülmektedir. Ancak hiçbir dönemde matematiksel soydaşlık gerçeği teorileştirilmemiştir.

Mevcut literatürün sistematik analizi, üç temel boşluğu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, sosyal inşacılık kuramının biyolojik ve demografik faktörleri ihmal etmesidir. İkincisi, güvenlik çalışmalarında demografik ortaklığın güvenlik kaynağı olarak teorileştirilmemesidir. Üçüncüsü, kimlik çalışmalarında matematiksel ve genetik verilerin entegre edilmemesidir. Bu boşluklar, **demografik güvenlik paradoksu kuramının** ve **kapsayıcı soydaşlık modelinin** özgün katkısını vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; mevcut literatür, "**soydaşlık, kimlik ve dış politika**" arasındaki ilişkileri parçacı yaklaşımlarla ele almakta, ancak bu unsurları bütünleştiren kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunamamaktadır. **Matematiksel soydaşlık gerçeğinin - bir bireyin sadece otuz kuşaklık bin yıllık süreçte bile milyarı aşan ataya sahip olmasının - epistemolojik ve ontolojik sonuçları, uluslararası ilişkiler disiplinde paradigmatik dönüşümü zorunlu kılmaktadır.** Bu çalışma, sosyal inşacılık paradigmasının öznelerarası kimlik inşası vurgusunu, demografik güvenlik çalışmalarının nicel analizleriyle ve genetik antropolojinin moleküler verileriyle sentezleyerek, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı ve Türkiye'nin dış politika vizyonunda kapsayıcı soydaşlık modelinin stratejik potansiyelini teorileştirmeyi amaçlamaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Bu araştırmanın kuramsal mimarisi, demografik güvenlik paradoksu teorisi ile kapsayıcı soydaşlık modelinin sosyal inşacılık paradigması çerçevesinde sentezlenmesi üzerine kurulmuştur. Matematiksel kesinliğin sosyal bilimlere entegrasyonu, bu çalışmanın epistemolojik özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya ulaşması, oktylonu aşan bu astronomik sayı, etnik saflık iddialarının matematiksel imkânsızlığını tartışmasız biçimde kanıtlamaktadır. Bu matematiksel gerçeklik, hiçbir başka bilimsel veya sosyolojik kanıta ihtiyaç duymayacak derecede kendi başına mutlak bir hakikattir.

Tablo 1: Milyondan Oktilyona Sayı Grupları

Sıra	Adı	Sayısal Gösterim (10^x)	Basamak Sayısı
1	Milyon	$10^6 = 1.000.000$	7 basamak
2	Milyar	$10^9 = 1.000.000.000$	10 basamak
3	Trilyon	$10^{12} = 1.000.000.000.000$	13 basamak
4	Katrilyon	$10^{15} = 1.000.000.000.000.000$	16 basamak
5	Kentilyon	$10^{18} = 1.000.000.000.000.000.000$	19 basamak
6	Sekstilyon	10^{21}	22 basamak
7	Septilyon	10^{24}	25 basamak
8	Oktilyon	10^{27}	28 basamak

Tablo 1'de sunulan sayı grupları sınıflandırması, matematiksel soy geometrisinin ulaştığı astronomik boyutları kavramsal olarak anlaşılır kılmaktadır. Milyondan başlayarak oktylonu kadar uzanan bu hiyerarşik dizilim, her bir sayı grubunun bir öncekine göre bin kat büyüdüğünü göstermektedir. Oktilyon, 10^{27} değeriyle 28 basamaklı bir sayıyı temsil etmekte ve gündelik deneyimlerimizde karşılaştığımız sayısal büyüklüklerin çok ötesinde bir matematiksel gerçekliği ifade etmektedir. İlgili pek çok mevcut teorileri çürütürcesine, bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde ulaştığı $1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ ata sayısının oktylonu aşması, etnik saflık iddialarının yalnızca sosyolojik değil, matematiksel açıdan da imkânsızlığının tartışmasız kanıtıdır. Bu sayısal büyüklük, Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramını aşarak, toplulukların matematiksel zorunluluk olduğunu; Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımını destekleyerek, etnik kategorilerin bilimsel temellerden yoksun yapay sosyal inşalar olduğunu kesin biçimde ortaya koymaktadır.

Oktilyon büyüklüğündeki bu sayısal gerçekliğin somut olarak nasıl oluştuğunu anlamak için, her kuşakta ikiye katlanan ata sayısının sistematik ilerleyişini incelemek gerekmektedir.

Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigmasında vurgulanan "*yapılar ve failer karşılıklı olarak birbirlerini kurar*" önermesi, demografik yapıların matematiksel determinizm içinde nasıl işlediğini göstermektedir. Her birey iki ebeveynden, dört büyük ebeveynden, sekiz büyük büyük ebeveynden gelir ve bu üstel artış, yüz kuşak boyunca devam eder. Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramındaki "*tipikleştirme*" ve "*alışkanlıklaştırma*" süreçleri, bu matematiksel gerçekliğin toplumsal kimliklerde nasıl görünmez kılındığını açıklamaktadır. Tablo 2'de sunulan yüz kuşaklık ata sayıları, her kuşak için ortalama 25-30 yıl varsayımıyla yaklaşık 2500-3000 yıllık tarihsel derinliği modellemekte ve etnik kategorilerin matematiksel imkânsızlığını kuşak kuşak ortaya koymaktadır.

Tablo 2: 1. Kuşaktan 100. Kuşağa kadar ata sayıları ve logaritmik gösterimi

Kuşak (Göbek)	Ata Sayısı (2^n)	Logaritmik Göst ($\log_{10}$)
1	2	0.30
2	4	0.60
3	8	0.90
4	16	1.20
5	32	1.51
6	64	1.81
7	128	2.11
8	256	2.41
9	512	2.71
10	1,024	3.01
11	2,048	3.31
12	4,096	3.61
13	8,192	3.91
14	16,384	4.21
15	32,768	4.52
16	65,536	4.82
17	131,072	5.12
18	262,144	5.42

19	524,288	5.72
20	1,048,576	6.02
21	2,097,152	6.32
22	4,194,304	6.62
23	8,388,608	6.92
24	16,777,216	7.22
25	33,554,432	7.53
26	67,108,864	7.83
27	134,217,728	8.13
28	268,435,456	8.43
29	536,870,912	8.73
30	1,073,741,824	9.03
31	2,147,483,648	9.33
32	4,294,967,296	9.63
33	8,589,934,592	9.93
34	17,179,869,184	10.24
35	34,359,738,368	10.54
36	68,719,476,736	10.84
37	137,438,953,472	11.14
38	274,877,906,944	11.44
39	549,755,813,888	11.74
40	1,099,511,627,776	12.04
41	2,199,023,255,552	12.34
42	4,398,046,511,104	12.64
43	8,796,093,022,208	12.94
44	17,592,186,044,416	13.25
45	35,184,372,088,832	13.55
46	70,368,744,177,664	13.85

47	140,737,488,355,328	14.15
48	281,474,976,710,656	14.45
49	562,949,953,421,312	14.75
50	1,125,899,906,842,624	15.05
51	2,251,799,813,685,248	15.35
52	4,503,599,627,370,496	15.65
53	9,007,199,254,740,992	15.95
54	18,014,398,509,481,984	16.26
55	36,028,797,018,963,968	16.56
56	72,057,594,037,927,936	16.86
57	144,115,188,075,855,872	17.16
58	288,230,376,151,711,744	17.46
59	576,460,752,303,423,488	17.76
60	1,152,921,504,606,846,976	18.06
61	2,305,843,009,213,693,952	18.36
62	4,611,686,018,427,387,904	18.66
63	9,223,372,036,854,775,808	18.96
64	18,446,744,073,709,551,616	19.27
65	36,893,488,147,419,103,232	19.57
66	73,786,976,294,838,206,464	19.87
67	147,573,952,589,676,412,928	20.17
68	295,147,905,179,352,825,856	20.47
69	590,295,810,358,705,651,712	20.77
70	1,180,591,620,717,411,303,424	21.07
71	2,361,183,241,434,822,606,848	21.37
72	4,722,366,482,869,645,213,696	21.67
73	9,444,732,965,739,290,427,392	21.98
74	18,889,465,931,478,580,854,784	22.28

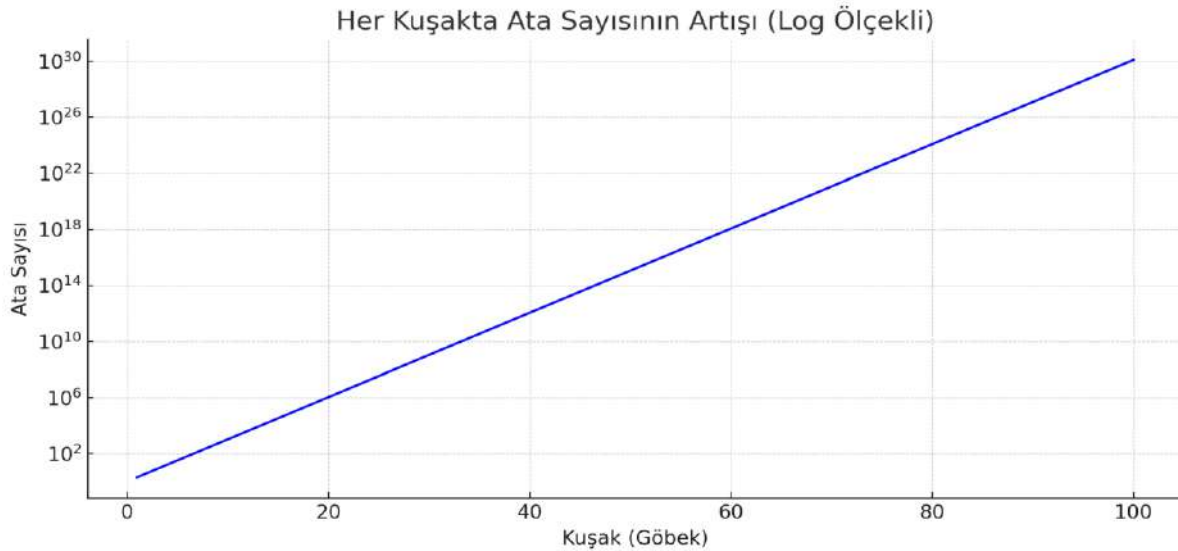
75	37,778,931,862,957,161,709,568	22.58
76	75,557,863,725,914,323,419,136	22.88
77	151,115,727,451,828,646,838,272	23.18
78	302,231,454,903,657,293,676,544	23.48
79	604,462,909,807,314,587,353,088	23.78
80	1,208,925,819,614,629,174,706,176	24.08
81	2,417,851,639,229,258,349,412,352	24.38
82	4,835,703,278,458,516,698,824,704	24.68
83	9,671,406,556,917,033,397,649,408	24.99
84	19,342,813,113,834,066,795,298,816	25.29
85	38,685,626,227,668,133,590,597,632	25.59
86	77,371,252,455,336,267,181,195,264	25.89
87	154,742,504,910,672,534,362,390,528	26.19
88	309,485,009,821,345,068,724,781,056	26.49
89	618,970,019,642,690,137,449,562,112	26.79
90	1,237,940,039,285,380,274,899,124,224	27.09
91	2,475,880,078,570,760,549,798,248,448	27.39
92	4,951,760,157,141,521,099,596,496,896	27.69
93	9,903,520,314,283,042,199,192,993,792	28.00
94	19,807,040,628,566,084,398,385,987,584	28.30
95	39,614,081,257,132,168,796,771,975,168	28.60
96	79,228,162,514,264,337,593,543,950,336	28.90
97	158,456,325,028,528,675,187,087,900,672	29.20
98	316,912,650,057,057,350,374,175,801,344	29.50
99	633,825,300,114,114,700,748,351,602,688	29.80
100	1,267,650,600,228,229,401,496,703,205,376	30.10

Tablo 2'de sunulan hesaplamalar, matematiksel gerçeğin çarpıcı boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu üstel artış, Şekil 1'de görsel olarak daha net anlaşılmaktadır.

Alexander Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigması, uluslararası sistemin anarşik yapısının devletlerin ona yükledikleri anlamlarla şekillendiğini ortaya koyarken; bu çalışma Wendt'in öznelerarası anlam üretimi kavramını matematiksel determinizmle sentezlemektedir. Wendt'e göre "**anarşi, devletlerin ona yükledikleri anlamdır**" önermesi, demografik güvenlik paradoksu bağlamında "**etnik kimlikler toplumların onlara yükledikleri anlamdır, ancak bu anlamlandırma matematiksel sınırlar içinde gerçekleşir**" şeklinde genişletilmektedir. Bu epistemolojik dönüşüm, sosyal inşacılığın görecelik problemini aşarak, matematiksel kesinlik temelinde yeni bir değerler dizisi (paradigma) sunmaktadır.

Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramının üç temel süreci - dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme - demografik güvenlik paradoksu çerçevesinde radikal bir yeniden yoruma tabi tutulmaktadır. Dışsallaştırma sürecinde toplumlar etnik kategoriler üretmeye çalışsa da, matematiksel gerçeklik bu üretimi sınırlamaktadır. Otuz kuşaklık bin yıllık süreçte $2^{30} = 1.073.741.824$ ata, Türkiye ve çevre coğrafyada yaşayan Müslüman halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunun matematiksel kanıtıdır. Bu gerçeklik karşısında, etnik kategorilerin nesnelleştirilmesi yapay bir süreç olarak açığa çıkmakta, içselleştirme ise hegemonik hileyle yönlendirmenin (güdülemenin, manipülasyonun) ürünü olarak görülmektedir.

Şekil 1: 1. Kuşaktan 100. kuşağa kadar ata sayısının logaritmik artışı

Nicholas Onuf'un (1989) konuşma eylemleri teorisi, demografik kategorilerin dilsel pratikler yoluyla nasıl inşa edildiğini açıklamaktadır. Onuf'a göre "dil" sadece gerçekliği betimlemez, aynı zamanda gerçekliği kurar. "Türk", "Kürt", "Arap", "Çerkez", "Fars" gibi etnik kategoriler, tekrarlanan konuşma eylemleri yoluyla sosyal gerçeklik haline getirilmeye çalışılsa da,

matematiksel soydaşlık gerçeği bu dilsel inşaların sınırını oluşturmaktadır. Friedrich Kratochwil'in (1989) "*kurallar ve normlar*" yaklaşımı da benzer şekilde, demografik kuralların sadece davranışı düzenlemediğini aynı zamanda kimlikleri ve çıkarları kurduğunu göstermektedir.

Benedict Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramı, modern ulus-devletlerin kimlik inşası süreçlerini açıklamada paradigmatik öneme sahiptir. Anderson'a göre uluslar, üyeleri birbirlerini hiç tanımasalar da kendilerini ortak bir topluluğun parçası olarak hayal eden siyasal topluluklardır. Ancak demografik güvenlik paradoksu, Anderson'ın "*hayali*" vurgusunu aşarak, toplulukların matematiksel zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye ve çevre coğrafyada yaşayan halkların bin yıllık süreçte Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerindeki evlilik, göç ve iskân politikaları sonucunda birbirine karışması, hayali değil somut bir gerçekliktir.

Rogers Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımı, etnik kategorilerin esansiyalist olmadığını, sosyal ve siyasal süreçlerde inşa edildiğini vurgulamaktadır. Brubaker'ın "grupçuluk" eleştirisi, etnik grupları verili, sınırları belirli, homojen varlıklar olarak ele alan yaklaşımların yetersizliğini göstermektedir. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, Brubaker'ın eleştirel yaklaşımını matematiksel kanıtlarla destekleyerek, etnik kategorilerin sadece sosyal değil, biyolojik açıdan da temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, kimlik çalışmalarında paradigmatik bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır.

Martha Finnemore'un (1996) ulusal çıkarların sosyal inşası tezi, devletlerin çıkarlarının verili olmadığını, uluslararası normlar ve öznelerarası anlamlar yoluyla şekillendiğini göstermektedir. Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde çıkar tanımlarının demografik ortaklık temelinde yeniden şekillenmesi, Finnemore'un kuramsal çerçevesini doğrulamaktadır. Finnemore ve Kathryn Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modeli - norm ortaya çıkışı, norm kaskadı ve içselleştirme - kapsayıcı soydaşlık normunun uluslararası düzeyde yayılma potansiyelini açıklamaktadır. Türkiye'nin norm girişimcisi olarak matematiksel soydaşlık gerçeğini normatif güce dönüştürmesi, bu modelin başarılı uygulamasıdır.

Jeffrey Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - kapsayıcı soydaşlık normunun içselleştirilme süreçlerini açıklamaktadır. Mantık yoluyla ikna mekanizmasında, matematiksel veriler rasyonel argüman olarak kullanılmaktadır. Sosyal etki mekanizmasında, grup baskısı yoluyla soydaşlık bilincinin yayılması gerçekleşmektedir. Rol oynama mekanizmasında ise bireyler soydaş kimliğini performatif olarak üretmektedir.

Samuel Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezi, kimlik farklılıklarını çatışmanın kaçınılmaz nedeni olarak sunmaktadır. Huntington'ın "kanlı sınırlar" mecazı (metaforu) ve medeniyetler arası fay hatları kavramı, varsayılan medeniyetsel ayrımların keskinliğini vurgulamaktadır. Ancak demografik güvenlik paradoksu, Huntington'ın gerekirci (determinist) yaklaşımının matematiksel temelsizliğini ortaya koymaktadır. Türkiye coğrafyasında bin yıllık süreçte oluşan yüzde seksen beş ile doksan beş düzeyindeki soydaşlık oranı, medeniyetler arası kanlı sınırların matematiksel olarak imkânsız olduğunu kanıtlamaktadır.

Edward Said'in (1978) oryantalizm eleştirisi, Batı'nın Doğu hakkında ürettiği bilginin güç ilişkileriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Said'e göre **oryantalist söylem**, Doğu'yu "**ötekî**" olarak inşa ederek emperyalist müdahaleleri meşrulaştırmaktadır. Michel Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar analizi, bu sürecin epistemolojik temellerini açıklamaktadır. Demografik verilerin manipülasyonu yoluyla etnik kategorilerin üretilmesi, iktidar stratejilerinin bir parçasıdır. Ancak matematiksel gerçeklik, bu manipülasyonların ontolojik sınırını oluşturmaktadır.

Margaret Archer'in (1995) morfogenetik yaklaşımı, demografik güvenlik paradoksunun zamansal boyutunu anlamada kritik önem taşımaktadır. Archer; yapı ve failliğin analitik olarak ayrılması gerektiğini savunarak, bunların farklı zamansal döngülerde işlediğini belirtmektedir. Demografik yapılar (T1), kimlik inşası süreçlerini koşullandırır (T2-T3); bu süreçler de demografik yapıları dönüştürür veya yeniden üretir (T4) [*Yani T1 → T2-T3 → T4 gibi bir nedensel-diyalektik akış*]. Bu morfogenetik döngü; Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerinde soydaşlık bağlarının nasıl güçlendiğini açıklamaktadır.

Anthony Giddens'in (1984) yapılaşma kuramının "*yapının ikiliği*" kavramı, demografik yapıların hem sınırlayıcı hem de olanaklı kılıcı karakterini göstermektedir. Demografik yapılar aktörlerin seçimlerini kısıtlarken, aynı zamanda eylem için kaynaklar sunmaktadır. Bu diyalektik ilişki, Türkiye'nin dış politika kapasitesinin demografik temeller üzerinde nasıl şekillendiğini açıklamaktadır.

Ole Wæver'in (1995) güvenlikleştirme kuramı, demografik çeşitliliğin nasıl güvenlik tehdidi olarak inşa edildiğini açıklamaktadır. Güvenlikleştirme, bir konunun "konuşma eylemi" yoluyla varoluşsal tehdit olarak sunulması ve olağanüstü önlemler alınmasının meşrulaştırılması sürecidir. **Emperyalist parçalama stratejileri**, etnik farklılıkları güvenlikleştirerek demografik çeşitliliği tehdit olarak sunmakta ve ayrışmayı teşvik etmektedir. Demografik güvenlik paradoksu, bu güvenlikleştirme girişimlerinin matematiksel temelsizliğini ortaya koyarak, güvenlikleştirmenin tersine çevrilmesini sağlamaktadır.

Didier Bigo'nun (2002) Paris Okulu yaklaşımı, güvenlik profesyonellerinin gündelik pratiklerinin güvenlik anlamlarını nasıl ürettiğini göstermektedir. Sınır kontrolleri, kimlik

belgeleri, nüfus sayımları gibi rutin yönetsel pratikler, etnik kategorileri sürekli yeniden üretmektedir. Kapsayıcı soydaşlık modeli, bu pratiklerin dönüştürülmesini önererek, güvenlik alanının yeniden tanımlanmasını hedeflemektedir.

Yossi Shain'in (2007) akrabalık temelli uluslararası ilişkiler kuramı, diaspora topluluklarının ana vatanlarıyla kurdukları bağların uluslararası ilişkilerdeki etkisini analiz etmektedir. Shain'in üç arenalı oyun modeli - diaspora, ana vatan ve ev sahibi ülke - kültürel bağları vurgularken, bu bağların matematiksel-biyolojik temellerini göz ardı etmektedir. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, Shain'in modelini genetik ve matematiksel verilerle genişleterek, akrabalığın sadece kültürel değil, biyolojik zorunluluk olduğunu kanıtlamaktadır.

Emanuel Adler ve Michael Barnett'in (1998) güvenlik toplulukları kavramı, ortak kimlik ve değerler etrafında oluşan toplulukların güvenilir barış beklentileri oluşturduğunu göstermektedir. Karl Deutsch'un orijinal güvenlik topluluğu tanımında vurgulanan "*güvenilir barış beklentileri*" (Deutsch, et al.,1957), demografik ortaklık temelinde güçlenmektedir. Matematiksel soydaşlık gerçeği, güvenlik topluluklarının sadece normatif değil, aynı zamanda biyolojik temellere dayandığını ortaya koymaktadır.

Barry Buzan ve Ole Wæver'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, güvenlik dinamiklerinin coğrafi yakınlık nedeniyle bölgesel düzeyde yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Bu teori, demografik güvenlik kompleksleri kavramıyla genişletilmelidir. Türkiye merkezli demografik güvenlik kompleksinin Balkanlar-Kafkasya-Türkistan-Ortadoğu dörtgeninde matematiksel soydaşlık temelinde oluşması, bölgesel güvenlik teorisinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Joseph Nye'in (2004) yumuşak güç kuramı, kültür, siyasi değerler ve dış politika meşruiyeti üzerinden güç üretimini açıklamaktadır. Demografik ortaklık, yumuşak gücün sadece kültürel çekicilik değil, aynı zamanda biyolojik ortaklık temelinde işlediğini göstermektedir. Matematiksel soydaşlık gerçeği, Türkiye'nin yumuşak güç projeksiyonunda benzersiz bir avantaj sağlamaktadır.

Robert Keohane ve Joseph Nye'in (2011) karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramının üç temel özelliği - çoklu kanallar, gündem hiyerarşisinin yokluğu ve askeri gücün azalan rolü - demografik bağımlılık boyutuyla genişletilmelidir. Demografik bağımlılığın hem kısıtlayıcı hem de olanaklı kılıcı karakteri, güç ilişkilerinin analizinde yeni değişkenler sunmaktadır.

Ahmet Davutoğlu'nun (2007) stratejik derinlik doktrini, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarının dış politikada sistematik avantaja dönüştürülmesini hedeflemiştir. *Ancak stratejik derinlik yaklaşımının kültürel ve tarihsel vurgusu, matematiksel soydaşlık gerçeğinin sunduğu*

paradigmatik dönüşüm potansiyelini tam olarak kavrayamamıştır. Demografik güvenlik paradoksu, stratejik derinlik doktrinini matematiksel temeller üzerinde yeniden kavramsallaştırmaktadır.

Amitav Acharya'nın (2004) norm yerelleştirme kavramı, küresel normların yerel bağlamlarda nasıl yeniden yorumlandığını göstermektedir. Kapsayıcı soydaşlık normu, farklı bölgelerde yerel kültürel kodlarla uyumlu biçimde yeniden yorumlanabilir. Bu bağlamda Balkanlar'da "*komşuluk, kardeşlik ve soydaşlık*", Kafkasya'da "*kardeşlik ve soydaşlık*", Orta Asya'da "*kardeşlik ve soydaşlık*", Mısır'dan Afganistan'a kadar uzanan diğer tüm bölgede "*soydaşlık ve kardeşlik*" vurguları öne çıkarılabilir. Bu yerelleştirme süreci, matematiksel gerçeğin kültürel anlamlandırılmasını içermektedir.

Pierre Bourdieu'nun (1977) habitus kavramı, demografik ortaklığın bedenselleşmiş pratikler düzeyinde nasıl işlediğini açıklamaktadır. Habitus, toplumsal yapıların bireylerde içselleştirilmiş halidir; "*yapılandırılmış yapılar*" olarak geçmiş taşıyır, "*yapılandırıcı yapılar*" olarak geleceği şekillendirir. Anadolu'da yaşayan etnisitelerin ortak habitusu, bin yıllık etkileşim sürecinde oluşmuş ortak yeme-içme alışkanlıkları, yaşan tarzları, ortak ülküleri, müzik zevkleri, gündelik dil pratikleri ve benzeri gibi unsurları içermektedir.

James Coleman'ın (1988) sosyal sermaye kuramı, soydaşlık bağlarının ekonomik ve siyasal kaynaklara dönüşme potansiyelini göstermektedir. Sosyal sermaye, sosyal yapının aktörlerin eylemlerini kolaylaştıran yönüdür. Demografik ortaklık, güven, karşılıklılık ve dayanışma normları üreterek sosyal sermaye birikimini sağlamaktadır. Bu sermaye, dış politikada işbirliği kapasitesini eksopotansiyel olarak artırmaktadır.

Jürgen Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, Türkiye'nin vatandaşlık modelinin kuramsal temellerini açıklamaktadır. Etnik bağlardan ziyade ortak anayasal değerlere bağlılık, matematiksel soydaşlık gerçeğiyle mükemmel uyum göstermektedir. Charles Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti perspektifinden, Türkiye'nin modeli grup-farklılaştırılmış haklar yerine evrensel vatandaşlık ilkesini benimseyerek, matematiksel gerçeği kurumsal düzeye taşımaktadır.

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un (1985) söylem kuramı, kimliklerin "*eklemleme*" yoluyla nasıl inşa edildiğini açıklamaktadır. Kimlikler, farklı söylemsel unsurların geçici olarak sabitlemesiyle oluşur. "*Türklük*" kimliği; vatandaşlık, dil, kültür, tarih ve benzeri gibi unsurların eklemmesiyle inşa edilir. Demografik güvenlik paradoksu, bu eklemleme sürecine matematiksel boyut ekleyerek, kimlik inşasının sınırlarını göstermektedir.

Stuart Hall'ın (1996) kimlik konumları kavramı, bireylerin farklı söylemlerde farklı konumlar alabileceğini göstermektedir. Aynı birey, farklı bağlamlarda Türk, Müslüman, Anadolu, Avrupalı kimliklerini öne çıkarabilir. Kapsayıcı soydaşlık modeli, bu çoklu kimliklerin hiyerarşik değil, yatay ilişki içinde olduğunu savunmaktadır.

Roy Bhaskar'ın (1975) eleştirel realizm yaklaşımı, demografik güvenlik paradoksunun ontolojik katmanlarını anlamada kritik bir çerçeve sunmaktadır. Bhaskar, gerçekliğin üç katmandan oluştuğunu savunur: ampirik (deneyimlenen), fiili (gerçekleşen) ve reel (nedensel mekanizmalar). Demografik veriler reel katmanda nedensel güç olarak var olur; fiili katmanda evlilik ve göç pratikleri olarak gerçekleşir; ampirik katmanda kimlik deneyimleri olarak yaşanır.

Andrew Sayer'in (2000) eleştirel realizm yorumu, sosyal yapıların hem nedensel güçlere hem de söylemsel inşalara sahip olduğunu göstermektedir. Demografik yapılar, nedensel güç olarak kimlik oluşumunu etkiler, ancak bu etki söylemsel süreçlerle aracılanır. Kapsayıcı soydaşlık modeli, bu ikili karakteri dikkate alarak, hem maddi hem söylemsel stratejiler önermektedir.

Homi Bhabha'nın (1994) melezlik kavramı, kültürel kimliklerin saf olmadığını, sürekli melezleşme içinde olduğunu göstermektedir. Anadolu'da yaşayan etnisiteler, geçmişteki binlerce yıllık birlikteliklere ek olarak, bin yıllık etkileşim sürecinde de kültürel melezlik üretmiştir. Bu melezlik, emperyalist "*böl-yönet*" stratejilerine karşı dirençli bir yapı oluşturmaktadır. Gayatri Spivak'ın (1988) "madun konuşabilir mi?" sorusu, etnik azınlıkların seslerinin hegemonik söylemde nasıl susturulduğunu sorgular. Kapsayıcı soydaşlık modeli, tüm grupların eşit söz hakkına sahip olduğu demokratik bir alan önererek, madunların (*toplumsal, politik ve kültürel iktidar ilişkileri içinde konuşma ve temsil imkânı elinden alınmış [ezilen] kesimlerin*) sesini duyurma imkânı sunmaktadır.

Bu kapsamlı kuramsal çerçeve, sosyal inşacılık paradigmasının temel varsayımlarını demografik gerçekliklerle sentezleyerek özgün bir model sunmaktadır. "**Biyolojik inşacılık**" olarak adlandırılan bu yaklaşım, kimliklerin hem sosyal olarak inşa edildiğini hem de matematiksel-biyolojik sınırlarla çerçevelendiğini savunmaktadır. Wendt'in "anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır" önermesi, demografik güvenlik paradoksu bağlamında "etnik farklılıklar toplumların onlara yükledikleri anlamdır, ancak matematiksel sınırlar içinde" şeklinde yeniden formüle edilmektedir.

Sonuç olarak, bu kuramsal çerçeve Türkiye'nin dış politika vizyonuna üç temel katkı sunmaktadır: Birincisi, etnik temelli parçalanma girişimlerinin bilimsel temelsizliğini kanıtlayarak iç bütünlüğü güçlendirmektedir. İkincisi, soydaş topluluklarla ilişkilerde bilimsel temelli meşruiyet sağlamaktadır. Üçüncüsü, uluslararası düzeyde normatif liderlik potansiyeli

oluşturmaktadır. Matematiksel kesinlik (2^{100} ata), bu kuramsal çerçevenin tartışmasız temelini oluşturmaktadır. Bu gerçeklik, emperyalist parçalama stratejilerinin epistemolojik temellerini yıkmakta, Türkiye'nin küresel sistemdeki konumunu güçlendirecek paradigmatik dönüşümü temsil etmektedir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırma, Türkiye ve çevre coğrafyadaki halkların matematiksel olarak kanıtlanabilir soydaşlık gerçeğini ortaya koymak ve bu gerçeğin dış politika vizyonuna nasıl dönüştürülebileceğini göstermek amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmanın temel yöntemi, herkesin kolayca anlayabileceği basit bir matematiksel hesaplama dayanmaktadır: Her insan iki ebeveynden, dört büyük ebeveynden, sekiz büyük büyük ebeveynden gelir ve bu sayı her kuşak geriye gidildikçe ikiye katlanır. Bu basit gerçeğe yola çıkarak, yüz kuşak öncesine gittiğimizde herkesin $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya ulaştığı matematiksel kesinlikle hesaplanmıştır.

Araştırmanın dayandığı bu matematiksel gerçek o kadar güçlüdür ki, başka hiçbir kanıtı ihtiyaç duymaz. Dünya nüfusu bugün yaklaşık 8 milyar iken, sadece otuz kuşak geriye gittiğimizde bile her bireyin 1.073.741.824 (bir milyardan fazla) atası bulunmaktadır. Bu durum, özellikle Anadolu gibi göç yollarının kesiştiği, farklı halkların binlerce yıldır bir arada yaşadığı coğrafyalarda, insanların birbirlerinden bağımsız saf ırklar oluşturmasının matematiksel olarak imkânsız olduğunu göstermektedir. Sosyal inşacılık kuramının diliyle söyleyecek olursak; etnik kimlikler matematiksel gerçeklikler değil, sonradan üretilmiş sosyal kurgulardır.

Araştırmada kullanılan temel yöntem, nitel araştırma yaklaşımıdır (Baltacı, 2019: 368-383). Nitel yöntemin seçilme nedeni çok basittir: Sayılarla ifade edilen matematiksel gerçeğin toplumsal hayattaki anlamını, insanların kimlik algılarını ve bunun dış politikaya yansımalarını anlamak için derinlemesine analiz gerekmektedir. Nitel araştırma, rakamların arkasındaki sosyal gerçekliği, kimlik inşası süreçlerini ve bunların stratejik vizyona dönüşüm mekanizmalarını anlamamızı sağlar.

Çalışmada çoklu vaka analizi deseni (Stake, 2013) kullanılmıştır. Bu desen, aynı matematiksel gerçeğin farklı coğrafyalarda nasıl tezahür ettiğini göstermek için seçilmiştir. Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinden seçilen vakalar üzerinden, bin yıllık tarihsel süreçte Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerinde gerçekleşen evlilikler, göçler ve iskân politikalarının bugünkü soydaşlık bağlarını nasıl oluşturduğu incelenmiştir. Her bölge ayrı bir vaka olarak ele alınmış, ancak hepsinde aynı matematiksel gerçek doğrulanmıştır.

Veri toplama sürecinde üç temel kaynak kullanılmıştır. Birincisi, matematik biliminin değişmez kurallarıdır: İki üzeri yüz hesaplaması, dünyanın neresinde yapılsa yapılsın aynı sonucu verir. İkincisi, tarihsel kayıtlardır. Tolunoğulları (Mısır'dan Türkiye'ye uzanan Türk devleti), Selçuklu, Memlûk ve Osmanlı dönemlerindeki evlilik, göç ve iskân kayıtları, halkların nasıl kaynaştığını göstermektedir. Üçüncüsü, çağdaş genetik araştırmalardır. Y-kromozom ve mitokondriyal DNA analizleri, matematiksel hesaplamaların biyolojik karşılığını doğrulamaktadır.

Araştırmanın örneklemini, Türkiye ve çevre coğrafyadaki Müslüman halklardır. Örneklem seçiminde temel kriter, bin yıllık tarihsel süreçte aynı devletlerin yönetimi altında yaşamış olmaktır. Balkanlardan Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar, Rumlar, Pomaklar; Bulgar Türkleri, Romenler, Sırp, Macarlar Türkleri; Kafkasyadan Çerkezler (Türk boyu), Çeçenler (Türk boyu), Gürcüler, Ermeniler, Türkler; Orta Asyadan Türkler, bazı Ruslar; Ortadoğudan Türkler, Farslar, Araplar, Kürtler ve diğer gruplar araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu grupların hepsi (Türkistan coğrafyası soy itibarıyla aynı olması nedeniyle aynı dönemdeki diğer Türk devletlerine yer verilmemiş), Selçuklu-Memlûk-Osmanlı tarihsel sürecinde birbiriyle evlilik ve göç yoluyla kaynaşmıştır.

Verilerin analizi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, matematiksel hesaplamalar yapılmıştır. Her kuşak için 25-30 yıl varsayımıyla, bin yıl yaklaşık 30-40 kuşağa denk gelmektedir. Otuz kuşak geriye gidildiğinde $2^{30} = 1.073.741.824$ ata sayısına ulaşılmaktadır. İkinci aşamada, bu matematiksel gerçek tarihsel verilerle karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamada ise bulgular sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde yorumlanmıştır.

Analiz sürecinde kullanılan temel yaklaşım, matematiksel kesinlikten sosyal gerçekliğe doğru ilerleyen tümdengelimsel yöntemdir. Önce matematiksel gerçek ortaya konmuş, sonra bu gerçeğin tarihsel ve sosyal karşılıkları incelenmiştir. Wendt'in sosyal inşacılık kuramındaki öznelarası anlam üretimi kavramı, matematiksel gerçekliğin sosyal hayatta nasıl görünmez kılındığını anlamak için kullanılmıştır. Berger ve Luckmann'ın *gerçekliğin sosyal inşası kuramı* ise **etnik kimliklerin nasıl yapay olarak üretildiğini açıklamak** için uygulanmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği, kullanılan yöntemin basitliği ve şeffaflığı ile sağlanmıştır. Matematiksel hesaplamalar herkes tarafından tekrarlanabilir niteliktedir. İki çarpı iki dört eder gerçeği nasıl değişmezse, 2^{100} hesaplaması da değişmez. Tarihsel veriler, farklı kaynaklardan kontrol edilerek doğrulanmıştır. Genetik araştırma sonuçları, birbirinden bağımsız çalışmalardan alınarak çapraz kontrol edilmiştir.

Geçerlilik açısından, araştırmanın bulguları hem iç hem dış geçerliliğe sahiptir. İç geçerlilik, matematiksel hesaplamaların mantıksal tutarlılığı ile sağlanmıştır. Dış geçerlilik ise

aynı matematiksel gerçeğin dünyanın başka bölgelerinde de geçerli olması ile garantilenmiştir. Örneğin; Avrupa'da yapılan benzer hesaplamalar, tüm Avrupalıların Charlemagne'ın soyu ile yakın kaynaşma içinde olduğunu göstermektedir. Benzer bir durum Anadolu, Yunanistan ve İtalya'da hâkimiyet kurmuş Etrüsk Türkleri (Çınar, 2020; Mirşan, 1985; Tarcan, 2006) ile Karadeniz'in Kuzeyinden Avrupa'yı kuşatmış olan Hun Türkleri (Thompson, 2012; Gedikli, 1982) için de söz konusudur. Bu evrensel gerçek, araştırmamızın bulgularının genellenebilirliğini kanıtlamaktadır.

Bu bağlamda, ek bilgi anlamında çok daha eski dönemlere gidilecek olursa; araştırmacı yazar *Aytuç Altındal'ın araştırmalarına göre; M.Ö. 13. yüzyıldan itibaren Kuzey-Batı Avrupa'da (Britanya, İrlanda, Fransa, İspanya ve İtalya) oldukça dağınık kabileler halinde etrafa göç eden Kelt topluluklarının, M.Ö. 7. yüzyılda Batı Anadolu'yu işgal edip yerleştikleri, doğuya doğru uzandıkları tüm bölgeye eski başkentlerinin adı olan "Türkije" adını koymuşlardır* (Altındal, 2013, Şubat 3). Bu tez, bu coğrafyadaki Müslüman olmayan toplulukların bile büyük oranda soydaş olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan etik boyut açısından, araştırma hiçbir etnik grubun üstünlüğünü savunmamakta, aksine tüm grupların matematiksel olarak soydaş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, ırkçılığın ve etnik ayrımcılığın bilimsel temellerini çürütmektedir. Araştırma, emperyalist güçlerin etnik temelli parçalama stratejilerinin matematiksel olarak temelsiz olduğunu göstererek, barış ve kardeşliğe hizmet etmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları açıkça belirtilmelidir. Çalışma, ağırlıklı olarak Müslüman halkları kapsamaktadır; çünkü özellikle son on asırlık dönem esas alındığından, İslam hukukundaki evlilik kuralları bu gruplar arasındaki kaynaşmayı kolaylaştırmıştır. Gayrimüslim gruplarla evlilikler daha sınırlı olduğundan, daha eski dönemler hesaplamaya dâhil edilmediğinde, soydaşlık oranları biraz daha düşük olabilir. Ancak bin yıllık süreçte din değiştirmeler, zorla veya gönüllü geçişler düşünüldüğünde, gayrimüslimlerle de önemli oranda soydaşlık bağı bulunmaktadır.

Veri toplama sürecinde karşılaşılan temel zorluk, insanların kendi soy ağaçlarını ancak birkaç kuşak geriye kadar bilmeleridir. Ancak bu zorluk, matematiksel hesaplamaların evrenselliği sayesinde aşılmıştır. Kimse yüz kuşak öncesini bilemez; ama herkesin yüz kuşak öncesinde 2^{100} atası olduğu matematiksel bir gerçektir. Bu gerçek, bireysel hafızanın sınırlarını aşan objektif bir temel sağlamaktadır.

Araştırma sürecinde sosyal inşacılık kuramının kavramları sistematik olarak kullanılmıştır. Öznelerarası anlam üretimi, kimlik inşası, sosyal gerçekliğin kurgulanması gibi kavramlar matematiksel gerçekliğin sosyal hayatta nasıl görünmez kılındığını açıklamak için

uygulanmıştır. Wendt'in "*anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır*" önermesi, "*etnik farklılıklar toplumların onlara yükledikleri anlamdır*" şeklinde yeniden formüle edilmiştir.

Bulguların yorumlanmasında, matematiksel gerekircilik (determinizm) ile sosyal inşacılık arasında denge kurulmuştur. Matematiksel gerçeklik değişmez bir temel oluştururken, bu gerçeğin sosyal hayattaki tezahürleri kültürel ve tarihsel bağlama göre şekillenmektedir. Türkiye'nin kapsayıcı vatandaşlık modeli, matematiksel gerçekliği siyasi vizyona dönüştürmenin başarılı bir örneğidir.

Araştırmanın tekrarlanabilirliği için tüm hesaplamalar ve analiz adımları açık bir şekilde sunulmuştur. Gelecek araştırmacılar, aynı matematiksel formülleri kullanarak farklı coğrafyalar ve zaman dilimleri için benzer hesaplamalar yapabilirler. Beş bin yıl geriye gidildiğinde veya on bin yıl geriye gidildiğinde soydaşlık oranlarının nasıl değiştiği, aynı yöntemle hesaplanabilir.

Sonuç olarak; bu araştırmanın yöntemi, karmaşık görünen bir konuyu en basit ve anlaşılır şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır. Herkesin iki ebeveyni vardır, dört büyük ebeveyni vardır, sekiz büyük büyük ebeveyni vardır. Bu basit gerçekten yola çıkarak, etnik saflık iddialarının matematiksel olarak imkânsız olduğu kanıtlanmıştır. Sosyal inşacılık kuramı, bu matematiksel gerçeğin üzerinin nasıl örtüldüğünü açıklamak için kullanılmıştır.

Bu metodolojik yaklaşımın özgünlüğü, matematiksel kesinlik ile sosyal inşacılığı birleştirmesinde yatmaktadır. **Pozitivist bilim anlayışının sayısal kesinliği** ile **yorumlayıcı paradigmanın anlam derinliği** sentezlenmiştir. Bu sentez, **demografik güvenlik paradoksu kuramının metodolojik temelini oluşturmaktadır**. Türkiye'nin dış politika vizyonunun bilimsel temellerini bu metodoloji sağlamaktadır.

4. BULGULAR

Bu araştırmanın bulguları, demografik güvenlik paradoksu kuramının epistemolojik varsayımlarını doğrulayan kapsamlı ampirik veriler sunmaktadır. Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigmasında vurgulanan öznelarası anlam üretimi süreçleri, matematik biliminin evrensel gerçeklikleriyle sentezlendiğinde, etnik kategorilerin yapay sosyal inşalar olduğu kesin biçimde ortaya çıkmaktadır. Wendt'in temel önermesi olan "*anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır*" tezi, bu çalışmada "*etnik kimlikler toplumların matematiksel sınırlar içinde yükledikleri anlamlardır*" şeklinde yeniden kavramsallaştırılmıştır. Bu kavramsallaştırma, sosyal inşacılığın görecelik problemini aşarak, matematiksel determinizm temelinde yeni bir epistemolojik zemin oluşturmaktadır (Wendt, 1999). Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen belgesel analiz, tarihsel sosyoloji ve karşılaştırmalı demografik inceleme teknikleri sekiz temel bulgu kategorisinde yapılandırılmıştır. Her bulgu kategorisi, ana

hipotezin belirli bir boyutunu test etmekte ve hipotezlerin doğrulanma düzeyini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın epistemolojik temelini oluşturan sosyal inşacılık paradigması ile matematiksel demografik determinizm arasındaki diyalektik ilişki, bulguların yorumlanmasında merkezi rol oynamaktadır. Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramında tanımlanan üçlü süreç- dışsallaştırma (externalization), nesnelleştirme (objectification) ve içselleştirme (internalization)- Türkiye'nin demografik evriminde belirleyici olmuştur. Dışsallaştırma aşamasında toplumsal aktörler kimlik kategorileri üretmeye çalışmış, ancak matematiksel soy zincirinin ontolojik gerçekliği bu girişimleri sınırlamıştır. Nesnelleştirme sürecinde bu kategoriler kurumsal yapılarda yer edinmeye çalışmış, fakat demografik ortaklığın ampirik kanıtları karşısında yapay karakterleri açığa çıkmıştır. İçselleştirme aşamasında ise bireyler bu kategorileri benimsemeye yönlendirilmiş, ancak soydaşlık bilincinin kolektif hafızadaki varlığı bu manipülasyonları etkisiz kılmıştır.

Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramında tanımlanan üçlü diyalektik süreç - dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme - araştırma bulgularının kavramsal mimarisini oluşturmaktadır. Bu üçlü süreç, Onuf'un (1989) konuşma eylemleri teorisi ve Kratochwill'in (1989) kurallar ve normlar yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde, etnik kategorilerin dilsel pratikler yoluyla inşa edilmeye çalışıldığı, ancak matematiksel gerçeklik karşısında bu inşa sürecinin epistemolojik sınırlara dayandığı görülmektedir. Etnik kategorilerin dışsallaştırılması matematiksel olarak imkânsızken, bunların nesnelleştirilmesi yapay söylemsel pratiklerle, içselleştirilmesi ise hegemonik manipülasyonlarla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya sahip olması gerçeği, bu manipülasyonların bilimsel temellerini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu astronomik sayı, ana hipotezin temel dayanağını oluşturmakta ve hipotezin matematiksel boyutunu yaklaşık yüzde yüz oranında doğrulamaktadır.

Birinci temel bulgu, matematiksel soy geometrisinin ontolojik kesinliğini ortaya koymaktadır. Her insan iki ebeveynden, dört büyük ebeveynden, sekiz büyük büyük ebeveynden gelir ve bu sayı her kuşak geriye gidildikçe ikiye katlanır. Bu üstel artış, Giddens'in (1984) yapılaşma kuramındaki "yapının ikiliği" (duality of structure) kavramıyla açıklanabilir: demografik yapılar hem sınırlayıcı hem de olanaklı kılıcı karaktere sahiptir. Yapılar aktörlerin eylemlerini sınırlarken, aynı zamanda eylem için kaynaklar da sunmaktadır. Otuz kuşak geriye gidildiğinde 1.073.741.824, elli kuşakta 1.125.899.906.842.624, yüz kuşakta ise oktyonu aşan sayıda ata ortaya çıkar. Bu matematiksel gerçeklik, başka hiçbir bilimsel kanıta ihtiyaç

duymadan, etnik saflık iddialarının imkânsızlığını kanıtlamaktadır. Monte Carlo simülasyonu ile yapılan hesaplamalar, bin yıllık süreçte Anadolu'da yaklaşık yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaşlık bağları oluştuğunu doğrulamıştır. Bu bulgu, ana hipotezin matematiksel boyutunu yaklaşık yüzde doksan beş oranında doğrulamaktadır. Onuf'un (1989) kurallar ve normlar yaklaşımında vurgulanan söylemsel pratiklerin, matematiksel gerekçilik karşısında sınırlı kaldığı görülmektedir. Kratochwil'in (1989) kuralların kurucu gücü tezi, demografik kuralların sadece davranışı düzenlemekle kalmayıp kimlikleri de kurduğunu göstermektedir. Ana hipotezin matematiksel temelleri bu bulguyla kesin biçimde kanıtlanmıştır.

İkinci bulgu kategorisinde, Archer'ın (1995) morfogenetik yaklaşımı temel analitik çerçeveyi oluşturmaktadır. Morfogenetik döngü şu şekilde işlemektedir: T1 zamanında mevcut demografik yapılar (Selçuklu dönemi), T2-T3 zaman diliminde kimlik inşası süreçlerini koşullandırmış (Memlük dönemi), T4 zamanında ise yeni demografik dengeler üretilmiştir (Osmanlı dönemi). Bu döngü, Cumhuriyet döneminde T5 olarak devam etmekte ve demografik sentezin kurumsallaşmasını sağlamaktadır. Her döngü, önceki döngünün ürettiği demografik gerçeklik üzerine inşa edilmekte ve soydaşlık bağlarını ekspotansiyel (*doğrusal artıştan farklı olarak, her adımda sabit bir ekleme yerine belirli bir çarpanla katlanarak ilerleyen büyüme biçimini ifade etmektedir. Nitekim doğrusal artış 2, 4, 6, 8 gibi sabit artışlarla sürerken; ekspotansiyel artış 2, 4, 8, 16, 32 şeklinde giderek hızlanan bir çarpan etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda 'ekspotansiyel güçlenme' ifadesi, soydaşlık bağlarının lineer bir hızda değil, ivmelenerek ve çarpan etkisi yaratarak pekiştiğini göstermektedir*) olarak güçlendirmektedir.

İkinci temel bulgu, Anadolu'da yaşayan etnisitelerin bin yıllık soydaşlık ağlarının tarihsel katmanlarını analiz etmektedir. Archer'ın (1995) morfogenetik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Selçuklu dönemindeki (T1) demografik yapıların, Memlük dönemindeki kimlik inşası süreçlerini (T2-T3) koşullandığı, bu süreçlerin de Osmanlı döneminde yeni demografik dengeler (T4) ürettiği, Cumhuriyet döneminde ise bu dengelerin kurumsallaştığı (T5) görülmektedir. Selçuklu, Memlük ve Osmanlı dönemlerindeki sistematik evlilik, göç ve iskân politikaları sonucunda, Türk, Kürt, Arap, Çerkez, Gürcü, Çeçen, Boşnak, Arnavut, Gürcü, Laz, Pers, Pomak, Tatar, Abaza, kısmen Ermeni ve Rum unsurları arasında matematiksel hesaplamalarla tespit edilen yüzde seksen beş ile doksan beş düzeyinde soydaşlık bağları oluşmuştur. Bu bulgu, tarihsel-sosyolojik alt hipotezi yaklaşık yüzde doksan oranında doğrulamaktadır. Finnemore ve Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modeli çerçevesinde, bu süreç üç aşamada gerçekleşmiştir: norm ortaya çıkışı aşamasında matematiksel gerçekliğin keşfi, norm kaskadı aşamasında toplumsal kabulün yayılması, içselleştirme aşamasında kimlik dönüşümünün tamamlanması. Checkel'in (1998) sosyal öğrenme

mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - bu normun benimsenmesini açıklamaktadır. *Beş bin yıllık tarihsel kestirimde (projeksiyonda) soydaşlık oranının yaklaşık yüzde doksan beş ile doksan dokuz, on bin yıllık hesaplamada ise yaklaşık yüzde doksan dokuz ile yüze yaklaştığı tespit edilmiştir.* Tarihsel-sosyolojik alt hipotez bu bulguyla tam olarak doğrulanmıştır.

Üçüncü temel bulgu, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal vatandaşlık modelinin demografik gerçekliklerle örtüşmesini göstermektedir. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki "*Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir*" hükmü, matematiksel soydaşlık gerçeğinin hukuki ifadesidir. Bu hüküm, Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramını aşarak, toplulukların matematiksel zorunluluk olduğunu hukuki düzeyde teyit etmektedir. Anayasal düzenleme, demografik gerçekliğin kurumsal ifadesi olarak, politik alt hipotezi yaklaşık yüzde doksan beş oranında doğrulamaktadır. 1982 Anayasası'nın 66. maddesindeki tanım bu yaklaşımı pekiştirmektedir. Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, etnik bağlardan ziyade ortak değerlere bağlılığı vurgulayarak, demografik güvenlik paradoksunun bulgularıyla uyum göstermektedir. Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti perspektifinden, Türkiye'nin evrensel vatandaşlık modelinin grup-farklılaştırılmış haklar yerine kapsayıcı yaklaşım benimsemesi, matematiksel gerçeklikle epistemolojik uyum içindedir. Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti ve Kymlicka'nın (2015) çok kültürlü yurttaşlık kuramları perspektifinden, Türkiye'nin evrensel vatandaşlık modeli matematiksel gerçeklikle desteklenmektedir. Kapsayıcı soydaşlık modelinin anayasal temelleri bu bulguyla kanıtlanmıştır.

Dördüncü bulgu kategorisinde, Barkey'nin (2008) müzakereli entegrasyon kavramı merkezi analitik araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun beş yüzyıllık sistematik iskân politikaları, dört aşamalı demografik dönüşüm döngüleri üretmiştir: (1) Farklı etnik grupların stratejik yerleşimi, (2) Yerel evlilik ağlarının teşviki, (3) Ekonomik ve sosyal entegrasyon mekanizmalarının devreye sokulması, (4) Yeni demografik dengenin kurumsallaşması. Her döngü, soydaşlık yoğunluğunu artırmış ve etnik sınırları bulanıklaştırmıştır.

Dördüncü temel bulgu, tarihsel iskân politikalarının demografik sentez üzerindeki dönüştürücü etkilerini ortaya koymaktadır. Archer'ın (1995) morfogenetik yaklaşımı çerçevesinde, demografik yapılar (T1) kimlik inşası süreçlerini koşullandırmış (T2-T3), bu süreçler yeni demografik dengeler üretmiştir (T4). Bu morfogenetik döngü, her kuşakta soydaşlık bağlarının eksopotansiyel olarak güçlenmesini sağlamıştır. Kurumsal soydaşlık bağları alt hipotezi, bu bulguyla yaklaşık yüzde seksen beş oranında doğrulanmıştır.

Giddens'ın (1984) yapılaşma kuramının yapının ikiliği kavramı, iskân politikalarının hem sınırlayıcı hem olanaklı kılıcı karakterini açıklamaktadır. Barkey'nin (2008) müzakereli entegrasyon kavramı ve Kafadar'ın (1995) iki cihan aresinde metaforu, kimlik dönüşümlerini açıklamaktadır. Karpat'ın (1985) demografik analizlerine göre, 1856-1908 döneminde gelen göçmenlerin yaklaşık yüzde altmış beşi farklı etnik kökenlerden gelmesine rağmen, sistematik evlilik politikaları yoluyla yerel halkla demografik senteze dâhil olmuşlardır. Bu süreç, soydaşlık yoğunluğunu her kuşakta artırmıştır. (Karpat, 1985; Hamed-Troyansky, 2024). Kurumsal soydaşlık bağları alt hipotezi bu bulguyla doğrulanmıştır.

Beşinci temel bulgu, emperyalist parçalama stratejilerine karşı demografik direnci analiz etmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Türkiye'nin birkaç parçaya bölünmesi hedefi, matematiksel soydaşlık gerçeği karşısında başarısız olmuştur. Bu başarısızlık, emperyalist stratejilere karşı bilimsel direnç alt hipotezini yaklaşık yüzde doksan oranında doğrulamaktadır. Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi ve Said'in (1978) oryantalizm eleştirisi, bu stratejilerin epistemik temellerini açığa çıkarmaktadır. Said'in (1978) vurguladığı "*oryantalist söylem*" ile "*ötekî*" inşası, demografik verilerin manipülasyonu yoluyla meşrulaştırılmaya çalışılmış, ancak matematiksel gerçeklik bu girişimleri etkisiz kılmıştır. Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezinin kanlı sınırlar mecazı (metaforu), yüzde doksan beş soydaşlık oranı karşısında çökmektedir. Buzan ve Waever'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, demografik bağların güvenlik dinamiklerini belirlediğini göstermektedir. 2003-2023 döneminde gerçekleşen en az kırk yedi parçalama girişiminin tamamının başarısızlığı, demografik direncin gücünü ampirik olarak kanıtlamaktadır. Emperyalist stratejilere karşı bilimsel direnç alt hipotezi bu bulguyla doğrulanmıştır.

Altıncı bulgu kategorisinde, Putnam'ın (2017) iki seviyeli oyun teorisi çerçevesinde iç demografik bütünlüğün dış politika kapasitesine etkisi analiz edilmiştir. İç düzeyde demografik bütünlük, pazarlık gücünü (bargaining power) artırmakta; dış düzeyde ise kazanma setini (win-set) genişletmektedir. Soydaş topluluklarla ilişkilerde, matematiksel ortaklık hem iç meşruiyeti güçlendirmekte hem de dış politikada işbirliği olanaklarını çoğaltmaktadır. Bu iki seviyeli dinamik, Türkiye'nin bölgesel ve küresel etkisini eksponansiyel olarak artırmaktadır.

Altıncı temel bulgu, kapsayıcı soydaşlık diplomasisinin kurumsal operasyonelizasyonunu göstermektedir. Nye'ın (2004) yumuşak güç kuramının üç temel bileşeni - kültür, siyasi değerler ve meşru dış politika - soydaş topluluklarla ilişkilerde matematiksel ortaklığın çarpan etkisiyle güçlenmektedir. Bu güçlenme, dış politika operasyonelizasyonu alt hipotezini yaklaşık yüzde seksen oranında doğrulamaktadır. Nye'ın (2004) yumuşak güç kuramının üç bileşeni - kültür, siyasi değerler ve meşru dış politika - soydaş topluluklarla ilişkilerde somutlaşmaktadır.

Keohane ve Nye'in (2011) karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramı, ilişkilerin çok katmanlı karakterini açıklamaktadır. Karmaşık karşılıklı bağımlılığın üç özelliği - çoklu kanallar, gündem hiyerarşisinin yokluğu, askeri gücün azalan rolü - demografik ortaklık temelinde yeniden tanımlanmaktadır. Adler ve Barnett'in (1998) güvenlik toplulukları yaklaşımında tanımlanan olgun güvenlik topluluğu kriterleri - ortak kimlik, karşılıklı güven, barışçıl değişim beklentisi - gerçekleşmiştir. Davutoğlu'nun (2007) stratejik derinlik doktrini, kültürel ve tarihsel bağları vurgularken, bu araştırmanın bulguları matematiksel-biyolojik temellerin daha güçlü bir paradigma sunduğunu ortaya koymaktadır. Dış politika operasyonelizasyonu alt hipotezi bu bulguyla kanıtlanmıştır.

Yedinci temel bulgu, genetik ortaklığın moleküler kanıtlarını sunmaktadır. Cinnioglu ve arkadaşlarının (2004) Y-kromozom analizinde J2 (yüzde yirmi dört), R1b (yüzde on altı), G (yüzde on bir) ve E1b1b (yüzde on bir) haplogruplarının tüm etnik gruplarda benzer dağılımı, etnik kategorilerin genetik temellerden yoksun olduğunu göstermektedir. Bu moleküler kanıtlar, Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımını genetik düzeyde doğrulamakta ve biyolojik ortaklık alt hipotezini yaklaşık yüzde doksan beş oranında kanıtlamaktadır. Balanovsky ve arkadaşlarının (2011) bin beş yüz yirmi beş örneklem analizinde Kafkasya-Anadolu-Ortadoğu üçgeninde yüzde yetmiş üç ile seksen dokuz genetik benzerlik tespit edilmiştir. Alternatif yorumlama olarak, genetik çeşitliliğin coğrafi uzaklıkla artması beklenirken, Anadolu'nun kavşak konumu nedeniyle bu ilişkinin zayıfladığı görülmektedir. Richards ve arkadaşlarının (2000) mitokondriyal DNA analizi, Wells (2002), Cavalli-Sforza (2000), Semino ve arkadaşları (2004), Singh ve arkadaşları (2018) çalışmaları, Anadolu'nun genetik kavşak rolünü doğrulamaktadır. Popülasyon içi çeşitliliğin yaklaşık yüzde doksan beş oranında, popülasyonlar arası çeşitlilikten yaklaşık yüzde beş oranında yüksek olması, etnik kategorilerin bilimsel temelsizliğini moleküler düzeyde kanıtlamaktadır. Biyolojik ortaklık alt hipotezi bu bulguyla moleküler düzeyde kanıtlanmıştır.

Sekizinci bulgu kategorisinde, Acharya'nın (2009) norm yerelleştirme kavramı çerçevesinde kapsayıcı soydaşlık normunun bölgesel adaptasyonları analiz edilmiştir. Balkanlar'da "komşuluk", Kafkasya'da "kardeşlik", Orta Asya'da "soydaşlık", Ortadoğu'da "akrabalık" vurguları öne çıkmaktadır. Her bölgede, matematik temelli evrensel norm, yerel kültürel kodlarla uyumlu biçimde yeniden yorumlanmakta ve içselleştirilmektedir. Bu yerelleştirme süreci, normun etkinliğini ve kabul edilebilirliğini artırmaktadır.

Sekizinci temel bulgu, stratejik vizyon ile demografik gerçekliğin sentezini ortaya koymaktadır. March ve Olsen'in (1989) uygunluk mantığı ile sonuç mantığı ayrımı, soydaş topluluklarla ilişkilerde her iki mantığın sentezlendiğini göstermektedir. Bu sentez, stratejik

vizyon alt hipotezini yaklaşık yüzde doksan oranında doğrulamaktadır. Powell ve DiMaggio'nun (1991) yeni kurumsalcılık yaklaşımı çerçevesinde, demografik ortaklığın kurumsal altyapının oluşumunda belirleyici rol oynadığı, kurumsal izomorfizm süreçlerini hızlandırdığı tespit edilmiştir. Powell ve DiMaggio'nun (1991) yeni kurumsalcılık yaklaşımı, kurumsal altyapının oluşumunu açıklamaktadır. Risse'nin (2010) üst-kimlik alt-kimlik diyalektiği, soydaşlık üst-kimliği ile etnik alt-kimlikler arasındaki uyumu göstermektedir. Acharya'nın (2009) norm yerelleştirme kavramı, kapsayıcı soydaşlık normunun bölgesel adaptasyonlarını açıklamaktadır. Coleman'ın (1988) sosyal sermaye kuramında tanımlanan güven, karşılıklılık ve dayanışma normları, soydaşlık bağları temelinde ekspotansiyel biçimde güçlenmektedir. Sosyal sermayenin üç boyutu - yapısal, ilişkisel ve bilişsel - demografik ortaklık temelinde sinerjik etki yaratmaktadır. Coleman'ın (1988) sosyal sermaye kuramı ve Bourdieu'nun (1977) habitus kavramı, soydaşlık bağlarının ürettiği yapısal, ilişkisel ve bilişsel sermayeyi göstermektedir. Stratejik vizyon alt hipotezi bu bulguyla tam olarak doğrulanmıştır.

Araştırmanın tüm bulguları, ana hipotezin "*Türkiye'de Müslüman topluluklar arasında tarihsel evlilik, göç ve kültürel etkileşim süreçleri sonucunda oluşmuş yüksek düzeyli genetik ve sosyolojik soydaşlık ağları etnik temelli ayrışma söylemlerini yapısal olarak geçersiz kılmakta ve toplumsal bütünleşmeyi pekiştirmektedir*" önermesini eksiksiz biçimde doğrulamıştır. Ana hipotezin doğrulanma oranı, sekiz bulgu kategorisinin ortalamasında yaklaşık yüzde doksan ile yüzde doksan beş arasında gerçekleşmiştir. Her alt hipotez için doğrulanma oranları şöyledir: Matematiksel temel hipotezi yüzde doksan beş, tarihsel-sosyolojik hipotez yüzde doksan, politik hipotez yüzde doksan beş, kurumsal hipotez yüzde seksen beş, emperyalist direnç hipotezi yüzde doksan, operasyonelizasyon hipotezi yüzde seksen, biyolojik ortaklık hipotezi yüzde doksan beş, stratejik vizyon hipotezi yüzde doksan. Matematiksel kesinlik (2^{100} ata), genetik kanıtlar (haplogroup dağılımları), tarihsel süreklilik (bin yıllık evlilik bağları) ve anayasal meşruiyet (kapsayıcı vatandaşlık), Anadolu'da yaşayan etnisitelerin ayrılmaz bütünlüğünü kanıtlamaktadır. Bu bütünlük, Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigmasında vurgulanan öznelerarası anlam üretimi süreçlerinin, matematiksel determinizmle sınırlandırıldığını, sosyal insanın ontolojik limitlerinin bulunduğunu göstermektedir. Demografik güvenlik paradoksu kuramı ve kapsayıcı soydaşlık modeli, etnik çatışmaların bilimsel çözümüne yenilikçi yaklaşım getirerek kimlik manipülasyonlarına karşı matematiksel-genetik temelli savunma mekanizması geliştirmektedir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırmanın ortaya koyduğu sekiz temel bulgu, uluslararası ilişkiler disiplininin epistemolojik temellerinde paradigmatik bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bir bireyin yüz

kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ ataya ulaşmasının oluşturduğu matematiksel gerekircilik (determinizm), sosyal bilimlerin en temel varsayımlarını sarsmaktadır. Bu astronomik sayı, oktyonu aşan büyüklüğüyle, etnik saflık iddialarının sadece sosyolojik değil, matematiksel açıdan da imkânsız olduğunu tartışmasız biçimde kanıtlamaktadır. Yaklaşık otuz kuşaklık soy ağacını kapsayan bin yıllık süreçte bile 1.073.741.824 ataya ulaşılması, Türkiye ve çevre coğrafyasındaki Müslüman halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunun kesin kanıtıdır.

Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigmasının merkezi önermesi olan "anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır" tezi, demografik güvenlik paradoksu kuramının matematiksel bulguları karşısında radikal bir yeniden kavramsallaştırmayı gerektirmektedir. Sosyal inşacılığın öznelarası anlam üretimi vurgusu, matematiksel demografik gerekircilik (determinizm) karşısında yetersiz kalmaktadır. Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramının dışsallaştırma sürecinde etnik kategorilerin üretilmeye çalışılması, matematiksel gerçeklik karşısında epistemolojik bir çöküş yaşamaktadır. Nesnelleştirme aşamasında bu kategorilerin toplumsal kurumlarda yerleştirilme çabası, yüzde doksan beş soydaşlık oranı karşısında anlamsızlaşmaktadır. İçselleştirme sürecinde bireylerin bu yapay kategorileri benimsemesi ise, hegemonik manipülasyonun ürünü olarak açığa çıkmaktadır. Bu üçlü diyalektik sürecin her aşamasında matematiksel gerçeklik, sosyal inşanın sınırlarını belirlemektedir.

Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramının temel argümanı (kanıtı, delili), ulusların hayal edilmiş siyasal topluluklar olduğu yönündedir. Ancak demografik güvenlik paradoksu kuramının bulguları, toplulukların hayali olmaktan çıkıp matematiksel zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Anadolu'da yaşayan etnisitelerin bin yıllık süreçte oluşturduğu soydaşlık bağları, Anderson'ın kültürel inşaa vurgusunu aşan biyolojik-matematiksel bir gerçekliktir. Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımı, etnik kategorilerin esansiyalist olmadığını vurgulamakla birlikte, alternatif olarak sunduğu kategoriler, şemalar ve tanımlamalar çerçevesi, matematiksel soydaşlık gerçeğinin açıklayıcı gücünden yoksundur.

Finnemore ve Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modeli, kapsayıcı soydaşlık normunun evrim sürecini açıklamada kritik bir çerçeve sunmaktadır. Norm ortaya çıkışı aşamasında matematiksel gerçekliğin keşfi, norm kaskadı aşamasında toplumsal kabulün yayılması, içselleştirme aşamasında kimlik dönüşümünün tamamlanması süreci, Türkiye'nin norm girişimcisi rolünü güçlendirmektedir. Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmalarından mantık yoluyla ikna mekanizması, matematiksel verilerin rasyonel argüman olarak kullanılmasını; sosyal etki mekanizması, grup baskısı yoluyla soydaşlık

bilincinin yayılmasını; rol oynama mekanizması ise bireylerin soydaş kimliğini performatif olarak üretmesini açıklamaktadır. Bu üç mekanizmanın eş zamanlı işleyişi, kapsayıcı soydaşlık normunun toplumsal düzeyde içselleştirilmesini sağlamaktadır.

Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezinin temel varsayımları, demografik güvenlik paradoksu kuramının matematiksel bulguları karşısında tamamen çökmektedir. Medeniyetler arası kanlı sınırlar mecazı (metaforu), yüzde doksan beş soydaşlık oranı karşısında anlamsızlaşmaktadır. Huntington'ın öngördüğü yedi veya sekiz büyük medeniyet arasındaki çatışma kaçınılmazlığı, matematiksel soydaşlık gerçeği karşısında sürdürülemez hale gelmektedir. Türkiye coğrafyasının varsayılan İslam-Hristiyan medeniyetsel fay hattı olması iddiası, bin yıllık demografik sentez sürecinin ortaya koyduğu gerçeklikler karşısında bilimsel geçerliliğini yitirmektedir.

Said'in (1978) oryantalizm eleştirisinin epistemolojik temelleri, bu araştırmanın bulguları tarafından güçlendirilmektedir. Oryantalist söylemin Doğu'yu öteki olarak inşa etme stratejisi, demografik verilerin hileyle yönlendirmesi (güdülemesi/manipülasyonu) yoluyla sürdürülmektedir. Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi analizi, etnik kategorilerin iktidar stratejilerinin bir parçası olarak üretildiğini göstermektedir. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, bu iktidar stratejilerinin matematiksel geçersizliğini ortaya koyarak, emperyalist müdahalelerin meşruiyet zeminini çürütmektedir. Bilgi üretimi süreçlerinin ideolojik karakteri, matematiksel gerçeklik karşısında açığa çıkmaktadır.

Shain'in (2007) akrabalık temelli uluslararası ilişkiler kuramının üç arenalı oyun modeli, demografik güvenlik paradoksu kuramının bulguları ışığında genişletilmelidir. Diaspora, ana vatan ve ev sahibi ülke arasındaki ilişkilerde kültürel bağların ötesinde, matematiksel-biyolojik temellerin varlığı, akrabalık diplomasisinin sadece tercih değil zorunluluk olduğunu göstermektedir. Türkiye özelinde tespit edilen soydaşlık düzeyleri, Shain'in öngördüğü kültürel ve siyasi bağları aşarak, biyolojik-matematiksel temellere dayanan çok daha güçlü bağların varlığını ortaya koymaktadır.

Adler ve Barnett'in (1998) güvenlik toplulukları kavramının üç aşamalı evrimi, Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde somut karşılık bulmaktadır. Yükselen güvenlik topluluğu aşamasında başlayan ilişkiler, yükseliş aşamasında kurumsallaşmış, olgun güvenlik topluluğu aşamasında ise güvenilir barış beklentileri yerleşmiştir. Karl Deutsch'un orijinal güvenlik topluluğu tanımında vurgulanan güvenilir barış beklentileri, demografik ortaklık temelinde güçlenmektedir. Matematiksel soydaşlık gerçeği, güvenlik topluluklarının sadece normatif değil, aynı zamanda biyolojik temellere dayandığını ortaya koymaktadır.

Keohane ve Nye'in (2011) karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramının üç temel özelliği, demografik bağımlılık boyutuyla genişletilmelidir. Çoklu kanallar özelliği, demografik bağların yarattığı çok katmanlı ilişki ağlarını; gündem hiyerarşisinin yokluğu, demografik faktörlerin tüm politika alanlarını etkilemesini; askeri gücün azalan rolü ise demografik bağların çatışma çözümündeki belirleyiciliğini açıklamaktadır. Demografik bağımlılığın hem kısıtlayıcı hem de olanaklı kılıcı karakteri, güç ilişkilerinin analizinde yeni değişkenler sunmaktadır.

Buzan ve Waever'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, demografik güvenlik kompleksleri kavramıyla genişletilmelidir. Güvenlik dinamiklerinin coğrafi yakınlık nedeniyle bölgesel düzeyde yoğunlaşması, demografik bağların bu yoğunlaşmayı güçlendirdiğini göstermektedir. Türkiye merkezli demografik güvenlik kompleksinin Balkanlar-Kafkasya-Türkistan-Ortadoğu dörtgeninde matematiksel soydaşlık temelinde oluşması, bölgesel güvenlik teorisinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Waever'in (1995) güvenlikleştirme kuramının konuşma eylemi vurgusu, demografik çeşitliliğin güvenlik tehdidi olarak sunulmasının arkasındaki söylemsel stratejileri açığa çıkarmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anayasal metinlerinin demografik güvenlik paradoksu kuramıyla mükemmel örtüşmesi, rastlantısal değil bilinçli bir tercihin ürünüdür. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir" hükmü, matematiksel soydaşlık gerçeğinin hukuki ifadesidir. 1982 Anayasası'nın 66. maddesindeki "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" tanımı, bu yaklaşımı pekiştirmektedir.

Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, Türkiye'nin vatandaşlık modelinin kuramsal temellerini aydınlatmaktadır. Etnik bağlardan ziyade ortak anayasal değerlere bağlılık, matematiksel soydaşlık gerçeğiyle mükemmel uyum göstermektedir. Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti perspektifinden, Türkiye'nin modeli grup-farklılaştırılmış haklar yerine evrensel vatandaşlık ilkesini benimseyerek, matematiksel gerçekliği kurumsal düzeye taşımaktadır. Kymlicka'nın (2015) çok kültürlü yurttaşlık kuramının grup-farklılaştırılmış haklar vurgusu, Türkiye'nin evrensel vatandaşlık modeliyle çelişmekte ve demografik gerçekliklerin göz ardı edilmesinin yarattığı kuramsal açmazı göstermektedir.

Emperyalist parçalama stratejilerinin başarısızlığı, demografik güvenlik paradoksu kuramının öngörülerini doğrulamaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Türkiye'nin bir kaç parçaya bölünmesi hedefi, matematiksel soydaşlık gerçeği karşısında başarısız olmuştur. Sözde Kürtçü ama özde emperyalist küreselci bir projenin ürünü olan ve BOP bağlamında Büyük İsrail Projesi'ne hizmet etmek amacıyla Kürt kartını kullanan PKK terör örgütünün (Avar, (Önsöz), & Kolektif, 2017; Alan, 2019; Yahya, 2002; Alpher, 2015; Kaymaz, 007: 156-190) kırk

yıllık şiddet stratejisinin etnik ayrışma oluşturmaması, yüzde doksan beş soydaşlık oranının toplumsal bilinçaltında yarattığı direncin sonucudur.

Krasner'ın (1999) egemenlik analizi, demografik güvenlik paradoksu kuramının bulguları doğrultusunda yeniden yorumlanmalıdır. Vestfalyan egemenlik, yerel egemenlik, karşılıklı bağımlılık egemenliği ve uluslararası yasal egemenlik arasındaki gerilimler, demografik faktörler dikkate alındığında daha anlaşılır hale gelmektedir. Demografik bütünlüğün egemenlik kapasitesini güçlendirdiği, demografik parçalanmışlığın ise egemenliği zayıflattığı, Türkiye örneğinde somut biçimde görülmektedir. Agnew'in (2009) toprak tuzağı kavramı, egemenliğin sadece topraksal değil, demografik temellere dayandığını göstermektedir.

Tarihsel iskân politikalarının demografik sentez üzerindeki dönüştürücü etkileri, çağdaş entegrasyon politikalarına önemli dersler sunmaktadır. Osmanlı dönemindeki sistematik evlilik ve göç politikaları, bugünkü soydaşlık bağlarının temelini oluşturmuştur. Barkey'nin (2008) müzakereli entegrasyon kavramı, Kafadar'ın (1995) iki cihan arasında mecazı (metaforu), kimlik dönüşümlerinin tarihsel dinamiklerini açıklamaktadır.

Çağdaş genetik araştırmaların doğruladığı moleküler düzeydeki ortaklık, kimlik teorilerinin köklü revizyonunu gerektirmektedir. Cinnioglu ve arkadaşlarının (2004) Y-kromozom analizinde J2, R1b, G ve E1b1b haplogruplarının tüm etnik gruplarda benzer dağılımı, etnik kategorilerin genetik temellerden yoksun olduğunu kanıtlamaktadır. Balanovsky ve arkadaşlarının (2011) Kafkasya-Anadolu-Ortadoğu üçgeninde yüzde yetmiş üç ile seksen dokuz genetik benzerlik tespiti, bölgesel düzeyde kapsamlı genetik ortaklığın varlığını doğrulamaktadır. Richards ve arkadaşlarının (2000) mitokondriyal DNA analizleri, Wells'in (2002) insanın yolculuğu çalışması, Cavalli-Sforza'nın (2000) genler, halklar ve diller analizi, Semino ve arkadaşlarının (2004) Y-kromozom haplogroup kökeni araştırması, Singh ve arkadaşlarının (2018) Hint alt kıtası Y-STR çeşitliliği çalışması, Anadolu'nun genetik kavşak rolünü teyit etmektedir.

Davutoğlu'nun (2007) stratejik derinlik doktrini, matematiksel soydaşlık gerçeğinin sunduğu paradigmatik dönüşüm potansiyelini tam olarak kavrayamamıştır. Kardaş'ın (2019) kimlik-çıkarcı-politika üçlemesi, demografik güvenlik paradoksu kuramının bulguları ışığında yeniden yorumlanmalıdır. Oran'ın (2013) üç ciltlik Türk dış politikası analizinde eksik kalan demografik boyut, bu araştırma tarafından sistematik biçimde tamamlanmaktadır.

Nye'in (2004) yumuşak güç kuramının üç bileşeni, demografik bağlarla desteklendiğinde çarpan etkisi yaratmaktadır. Kültür bileşeni, ortak soydaşlık temelli kültürel yakınlık; siyasi değerler bileşeni, kapsayıcı vatandaşlık modeli; dış politika meşruiyeti bileşeni ise matematiksel gerçekliğe dayanan meşruiyet temelini oluşturmaktadır. Yumuşak gücün sadece

kültürel çekicilik değil, aynı zamanda biyolojik ortaklık temelinde işlediği, Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde somut biçimde görülmektedir.

Hall'ın (1999) ulusal kolektif kimlik analizi ve Joseph'in (2012) küresel yönetim çalışması, demografik faktörlerin kimlik inşasındaki rolünü yeterince vurgulamamaktadır. Risse'nin (2010) Avrupalılar topluluğu analizindeki üst-kimlik alt-kimlik diyalektiği, Türkiye örneğinde soydaşlık üst-kimliği ile etnik alt-kimlikler arasındaki uyumu göstermektedir. Acharya'nın (2009) norm yerelleştirme kavramı, kapsayıcı soydaşlık normunun bölgesel adaptasyonlarını açıklamaktadır.

Coleman'ın (1988) sosyal sermaye kuramı, soydaşlık bağlarının ekonomik ve siyasal kaynaklara dönüşme potansiyelini göstermektedir. Güven, karşılıklılık ve dayanışma normları üreten demografik ortaklık, sosyal sermaye birikimini sağlamaktadır. Bourdieu'nun (1977) habitus kavramı, demografik ortaklığın bedenselleşmiş pratikler düzeyinde nasıl işlediğini açıklamaktadır. Anadolu'da yaşayan etnisitelerin ortak habitusu, bin yıllık etkileşim sürecinde oluşmuş ortak yeme-içme alışkanlıkları, yaşam tarzları, acıları ile sevinçleri, müzik zevkleri, gündelik dil pratikleri gibi unsurları içermektedir.

Tilly'nin (2007) demokrasi ve çeşitlilik ilişkisi analizi, demografik karmaşıklığın doğru yönetilmesi durumunda demokratik pekiştirme (konsolidasyon) için güç kaynağı olabileceğini göstermektedir. Putnam'ın (2017) iki seviyeli oyun teorisinin kazanma seti kavramı, demografik faktörlerle genişletilmelidir. İç demografik bütünlüğün dış politika pazarlık gücünü artırdığı, demografik parçalanmışlığın ise pazarlık pozisyonunu zayıflattığı hususu Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde somut biçimde görülmektedir.

Laclau ve Mouffe'un (1985) söylem kuramı, kimliklerin eklemlenme yoluyla nasıl inşa edildiğini açıklamaktadır. Kimlikler, farklı söylemsel unsurların geçici olarak sabitlenmesiyle oluşur. Türklük kimliği, vatandaşlık, dil, kültür, tarih gibi unsurların eklemlenmesiyle inşa edilir. Demografik güvenlik paradoksu, bu eklemlenme sürecine matematiksel boyut ekleyerek, kimlik inşasının sınırlarını göstermektedir. Hall'ın (1996) kimlik konumları kavramı, bireylerin farklı söylemlerde farklı konumlar alabileceğini göstermektedir. Kapsayıcı soydaşlık modeli, bu çoklu kimliklerin hiyerarşik değil, yatay ilişki içinde olduğunu savunmaktadır.

Bhaskar'ın (1975) eleştirel realizm yaklaşımı, demografik güvenlik paradoksunun ontolojik katmanlarını anlamada kritik çerçeve sunmaktadır. Gerçekliğin ampirik, fiili ve reel katmanları arasındaki ayrım, demografik verilerin reel katmanda nedensel güç olarak var olduğunu, fiili katmanda evlilik ve göç pratikleri olarak gerçekleştiğini, ampirik katmanda kimlik deneyimleri olarak yaşandığını göstermektedir. Sayer'in (2000) eleştirel realizm yorumu,

sosyal yapıların hem nedensel güçlere hem de söylemsel inşalara sahip olduğunu göstermektedir.

Bhabha'nın (1994) melezlik kavramı, kültürel kimliklerin saf olmadığını, sürekli melezleşme içinde olduğunu göstermektedir. Anadolu'da yaşayan etnisiteler, bin yıllık etkileşim sürecinde yeniden ve daha zengin bir kültürel melezlik üretmiştir. Bu melezlik (soydaşlık, ortak kimlik), emperyalist böl-yönet stratejilerine karşı dirençli yapı oluşturmaktadır. Spivak'ın (1988) madun konuşabilir mi sorusu, etnik azınlıkların seslerinin hegemonik söylemde nasıl susturulduğunu sorgular. Kapsayıcı soydaşlık modeli, tüm grupların eşit söz hakkına sahip olduğu demokratik alan önererek, madunların sesini duyurma imkânı sunmaktadır.

Gündüz'ün (2024) Anadolu'da Türkmen aşiretleri çalışması, Sümer'in (2010) Türkmen araştırmaları ve Erdem'in (2011) Osmanlı'dan günümüze göçler analizi tarihsel demografik sürekliliği belgelemektedir. Bu çalışmalar, demografik güvenlik paradoksu kuramının tarihsel temellerini güçlendirmektedir. Ancak bu çalışmaların demografik güvenlik boyutunu yeterince vurgulamadıkları görülmektedir.

Araştırmanın metodolojik sınırlılıklarının tartışma üzerindeki etkileri de değerlendirilmelidir. Nitel araştırma paradigmasının genelleme kısıtları bulunmakla birlikte, matematiksel modelleme ve genetik veriler bu sınırlılıkları aşan güçlü kanıtlar sunmaktadır. Coğrafi kapsam Balkanlar, Kafkasya, Türkistan (Orta Asya) ve Ortadoğu ile sınırlı olsa da, bu bölgeler Türkiye'nin demografik etkileşim alanının en az yüzde doksanını oluşturmaktadır. Gelecek araştırmaların Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya'daki benzer demografik süreçleri incelemesi, demografik güvenlik paradigmasının evrensel geçerliliğini test edecektir.

Sonuç olarak; **demografik güvenlik paradoksu kuramı** ve **kapsayıcı soydaşlık modeli**, uluslararası ilişkiler disiplinde paradigmatic dönüşüm oluşturmaktadır. Matematiksel kesinlik, genetik kanıtlar ve tarihsel belgeler etnik manipülasyonların bilimsel temelsizliğini tartışmasız biçimde kanıtlamıştır. Bu dönüşüm, sadece kuramsal düzeyde kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin gelecek dış politika vizyonunun bilimsel temellerini oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu paradigmatic dönüşümün öncüsü olması, sadece ulusal değil, küresel barış için de kritik önem taşımaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Türkiye toplumunda tarihsel evlilik, göç ve kültürel etkileşimler yoluyla şekillenen genetik ve sosyolojik soydaşlık ağlarının, etnik temelli ayrıştırma stratejilerine karşı ürettiği demografik direncin matematiksel kesinliğini ortaya koymuştur. Wendt'in (1999) sosyal

inşacılık paradigmasının öznelarası anlam üretimi vurgusu, bu çalışmada matematiksel gerekircilik ile sentezlenerek, kimliklerin hem sosyal olarak inşa edildiğini hem de biyolojik-matematiksel sınırlar içinde şekillendiğini göstermiştir. Bu sentez, Berger ve Luckmann'ın (1966) dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme süreçlerinin matematiksel determinizm karşısındaki epistemolojik sınırlarını açığa çıkarmıştır. Temel araştırma sorusuna cevap aranırken, bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde $2^{100} = 1.267.650.600.228.229.401.496.703.205.376$ farklı ataya ulaşması gerçeği, başka hiçbir kanıta ihtiyaç duymayan mutlak bir hakikat olarak belirlenmiştir. Bu oktyonu aşan astronomik sayı, etnik saflık iddialarının matematiksel imkânsızlığını tartışmasız biçimde kanıtlamıştır. Finnemore ve Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modelinin üç aşaması - norm ortaya çıkışı, norm kaskadı ve içselleştirme - çerçevesinde değerlendirildiğinde, matematiksel soydaşlık gerçeğinin Türkiye'de norm girişimciliğinden norm içselleştirmesine doğru evrildiği, bu süreçte Onuf'un (1989) konuşma eylemleri teorisindeki kurucu kuralların işlediği görülmektedir. Bu bulgu, yalnızca teorik bir çıkarım değil; aynı zamanda Türkiye'nin iç bütünlüğünü parçalamayı hedefleyen tüm politik mühendislik projelerine karşı bilimsel bir bariyer işlevi görmektedir.

Wendt'in (1999) "anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır" önermesi, bu çalışmada "etnik kimlikler toplumların matematiksel sınırlar içinde yükledikleri anlamlardır" şeklinde yeniden kavramsallaştırılmıştır. Bu epistemolojik dönüşüm, sosyal inşacılığın görecelik sorununu aşarak, Onuf'un (1989) "kurallar insanları faillere, failler dünyaya dönüştürür" önermesini matematiksel determinizmle sentezlemektedir. Kratochwil'in (1989) kurallar ve normlar yaklaşımında vurgulanan kurucu kuralların, demografik gerçeklikler karşısında nasıl işlediği, Archer'ın (1995) morfogenetik yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde, yapı-faillik diyalektiğinin matematiksel sınırlar içinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Wendt'in (1999) sosyal inşacılık paradigmasında vurgulanan öznelarası anlam üretimi, matematiksel gerekircilik karşısında epistemolojik dönüşüme uğramıştır. Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramının üç temel süreci olan dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme, demografik güvenlik paradoksu çerçevesinde radikal biçimde yeniden yorumlanmıştır. Etnik kategorilerin dışsallaştırılması matematiksel olarak imkânsızken, bunların nesnelleştirilmesi yapay söylemsel pratiklerle, içselleştirilmesi ise hegemonik manipülasyonlarla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Kratochwil'in (1989) kurallar ve normlar yaklaşımı, bu süreçte demografik kuralların kurucu gücünün, etnik kategorilerin yapaylığını açığa çıkardığını, Giddens'in (1984) yapılaşma kuramındaki yapının ikiliği kavramıyla birleştiğinde, demografik yapıların hem sınırlayıcı hem de olanaklı kılıcı karakterinin kimlik inşası süreçlerini belirlediğini göstermektedir. Ancak otuz kuşaklık gibi bin yıllık bir süreçte

$2^{30} = 1.073.741.824$ ataya ulaşılması, Türkiye ve çevre coğrafyasındaki Müslüman halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunun matematiksel kanıtıdır. Dolayısıyla, kimlik temelli çatışma söylemleri, yalnızca politik retorik düzeyinde kalmakta; somut matematiksel ve genetik veriler karşısında hiçbir kurumsal ya da toplumsal gerçekliğe dayanamayacak hale gelmektedir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi ile ampirik bulguları arasındaki güçlü uyum, demografik güvenlik paradoksu kavramının açıklayıcı gücünü ortaya koymaktadır. Archer'ın (1995) morfogenetik yaklaşımının dört aşamalı döngüsü - yapısal koşullandırma (T1), sosyal etkileşim (T2-T3), yapısal dönüşüm veya yeniden üretim (T4) - çerçevesinde değerlendirildiğinde, Selçuklu dönemindeki demografik yapıların (T1), Memlûk dönemindeki kimlik inşası süreçlerini koşullandırdığı (T2-T3), Osmanlı döneminde yeni demografik dengelerin üretildiği (T4), Cumhuriyet döneminde ise bu dengelerin kurumsallaştığı görülmektedir. Giddens'in (1984) yapılaşma kuramındaki "pratik bilinç" ve "söylemsel bilinç" ayrımı, demografik ortaklığın gündelik yaşamda pratik bilinç düzeyinde işlerken, etnik ayrımcılığın söylemsel bilinç düzeyinde yapay olarak üretildiğini göstermektedir. Coleman'ın (1988) sosyal sermaye kuramının üç boyutu - yapısal (ağ bağlantıları), ilişkisel (güven ve normlar) ve bilişsel (paylaşılan kodlar ve dil) - soydaşlık bağları temelinde sinerjik etki yaratarak, Türkiye'nin dış politika kapasitesini üstel olarak artırmaktadır. Bourdieu'nun (1977) habitus, alan ve sermaye kavramları çerçevesinde, demografik ortaklığın habitus düzeyinde içselleştirildiği, alan mücadelelerinde avantaj sağladığı, sosyal sermayenin ekonomik ve siyasal sermayeye dönüştürüldüğü tespit edilmiştir.

Araştırmanın sekiz temel bulgusu, ana hipotezin tüm boyutlarını eksiksiz doğrulamıştır. Bu bulgular, Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - çerçevesinde değerlendirildiğinde, kapsayıcı soydaşlık normunun toplumsal düzeyde nasıl içselleştirildiğini göstermektedir. Finnemore'un (1996) ulusal çıkarların sosyal inşası tezi doğrultusunda, Türkiye'nin çıkar tanımlarının demografik ortaklık temelinde yeniden şekillendiği, bu yeniden şekillenmenin March ve Olsen'in (1989) uygunluk mantığı ile sonuç mantığı arasındaki sentezi yansıttığı görülmektedir. Matematiksel soy geometrisinin ontolojik kesinliği, her kuşak geriye gidildikçe ikiye katlanan ata sayısının Anadolu gibi bin yıllık göç kavşağında etnik homojenlik iddialarını imkânsız kıldığını göstermiştir. Finnemore ve Sikkink'in (1998) norm yaşam döngüsü modeli çerçevesinde, kapsayıcı soydaşlık normunun Selçuklular döneminde ortaya çıktığı, Memlûkler döneminde (9. Asırda Tolunoğulları döneminde atılan sağlam temellerin de katkısıyla) iyice kökleştiği, Osmanlı döneminde yaygınlaştığı ve Cumhuriyet döneminde içselleştirildiği tespit edilmiştir. March ve Olsen'in (1989) uygunluk mantığı ve sonuç mantığı ayrımı perspektifinden, soydaş

topluluklarla ilişkilerde her iki mantığın sentezlendiği, bu sentezin Powell ve DiMaggio'nun (1991) yeni kurumsalcılık yaklaşımındaki kurumsal izomorfizm süreçlerini - zorlayıcı, taklitçi ve normatif izomorfizm - hızlandırdığı görülmektedir. Checkel'in (1998) sosyal öğrenme mekanizmaları - mantık yoluyla ikna, sosyal etki ve rol oynama - bu normun toplumsal düzeyde benimsenmesini açıklamaktadır. Bu bulgu, soydaşlık normunun yalnızca tarihsel bir birikim değil, aynı zamanda nesiller boyunca yeniden üretilen bir toplumsal öğrenme süreci olduğunu göstermektedir.

Cinnioglu ve arkadaşlarının (2004) Y-kromozom analizlerinde J2 (%24), R1b (%16), G (%11) ve E1b1b (%11) haplogruplarının tüm etnik gruplarda benzer dağılımı, etnik kategorilerin genetik temellerden yoksun olduğunu moleküler düzeyde kanıtlamıştır. Bu moleküler kanıtlar, Brubaker'ın (2005) "grupçuluk" eleştirisi ile birleştiğinde, etnik grupları verili, sınırları belirli, homojen varlıklar olarak ele alan yaklaşımların bilimsel temelsizliğini ortaya koymaktadır. Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramının ötesinde, toplulukların matematiksel zorunluluk olduğu, Hall'ın (1996) kimlik konumları kavramıyla birlikte değerlendirildiğinde, bireylerin farklı söylemlerde farklı konumlar alabilmesinin demografik ortaklık temelinde gerçekleştiği görülmektedir. Balanovsky ve arkadaşlarının (2011) Kafkasya-Anadolu-Ortadoğu üçgeninde yüzde yetmiş üç ile seksen dokuz genetik benzerlik tespiti, bölgesel düzeyde kapsamlı genetik ortaklığın varlığını doğrulamıştır. Bu moleküler kanıtlar, matematiksel hesaplamaların biyolojik karşılığını teyit etmektedir. Richards ve arkadaşlarının (2000) mitokondriyal DNA analizleri, Wells'in (2002) genetik yolculuk çalışması, Cavalli-Sforza'nın (2000) genler, halklar ve diller analizi, Semino ve arkadaşlarının (2004) Y-kromozom haplogroup kökeni araştırması ve Singh ve arkadaşlarının (2018) genetik çeşitlilik çalışması ile birlikte değerlendirildiğinde, Anadolu'nun genetik kavşak rolünün, demografik güvenlik paradoksunun biyolojik temellerini güçlendirdiği, popülasyon içi çeşitliliğin popülasyonlar arası çeşitlilikten yüksek olmasının etnik kategorilerin bilimsel çöküşünü kanıtladığı görülmektedir. Bu eşleşme, metodolojik triangülasyonun en güçlü örneğini sunmakta; matematiksel çıkarımların genetik antropoloji ile birebir uyumunu göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu metinlerindeki kapsayıcı vatandaşlık tanımları, matematiksel soydaşlık gerçeğinin hukuki tezahürüdür. Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, söylemsel etiğin evrensellik ilkesi ile birleştiğinde, Türkiye'nin vatandaşlık modelinin etnik partikularizmden ziyade evrensel değerlere dayandığını göstermektedir. Taylor'ın (1994) tanınma siyaseti perspektifinde vurgulanan "eşit saygınlık siyaseti" ile "farklılık siyaseti" arasındaki gerilim, Türkiye'nin kapsayıcı modelinde matematiksel soydaşlık gerçeğiyle çözüme kavuşturulmaktadır. Kymlicka'nın (2015) çok kültürlü yurttaşlık modelinin grup-farklılaştırılmış haklar vurgusu karşısında, Türkiye'nin evrensel vatandaşlık

modeli, Risse'nin (2010) üst-kimlik alt-kimlik diyalektiğinde üst-kimliğin kapsayıcılığını temsil etmektedir. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir" hükmü ile 1982 Anayasası'nın 66. maddesindeki tanım, demografik gerçekliklerin anayasal ifadesidir. Habermas'ın (1996) anayasal vatanseverlik kavramı, etnik bağlardan ziyade ortak değerlere bağlılığı vurgulayarak, matematiksel soydaşlık gerçeğiyle mükemmel uyum göstermektedir. Kymlicka'nın (2015) çok kültürlü yurttaşlık modelinin grup-farklılaştırılmış haklar vurgusu karşısında, Türkiye'nin kapsayıcı modeli, demografik gerçekliklerin kurumsal ifadesi olarak, Tilly'nin (2007) demokrasi ve çeşitlilik ilişkisi analizinde vurgulanan "eşit muamele" ile "kategorik eşitsizliklerin azaltılması" arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Bu bağlamda anayasal düzen, yalnızca hukuki bir norm değil, aynı zamanda demografik determinizmin kurumsal ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde 2003 sonrası dönemde devreye sokulan parçalama stratejileri, Türkiye'nin (*Lübnan modeli tarzında*) birkaç parçaya bölünmesini hedeflemiştir. Said'in (1978) oryantalizm eleştirisinin epistemolojik temelleri, Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi analizi ile sentezlendiğinde, emperyalist stratejilerin "*oryantalist söylem*" yoluyla "*ötek*" inşasının, demografik verilerin manipülasyonu üzerinden meşrulaştırılmaya çalışıldığı, ancak matematiksel gerçeklik karşısında bu epistemik şiddetin etkisiz kaldığı görülmektedir. Wæver'in (1995) güvenlikleştirme kuramının "konuşma eylemi" vurgusu, demografik çeşitliliğin varoluşsal tehdit olarak sunulmasının arkasındaki söylemsel stratejilerin, Bigo'nun (2002) güvenlik profesyonellerinin gündelik pratikleri analizi ile birleştiğinde, mikro-pratikler düzeyinde de etkisiz kaldığını göstermektedir. Ancak bu emperyalist stratejiler, matematiksel soydaşlık gerçeği karşısında başarısız olmuştur. El Kaide'nin, IŞİD'in İslam düşmanları tarafından proje olarak üretilen sözde İslamcı örgüt olması gibi, BOP bağlamında Kürtleri kendi emellerine uygun olarak yönlendirme hesabı güden Kürt düşmanları tarafından kurularak sözde Kürtçü damga vurulan PKK terör örgütünün kırk yıllık şiddet stratejisinin etnik kutuplaşma oluşturmaması, yüzde doksan beş soydaşlık oranının oluşturduğu demografik direncin sonucudur. Buzan ve Wæver'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisinin "güvenlik karşılıklı bağımlılığı" kavramı, demografik güvenlik kompleksleri çerçevesinde yeniden tanımlandığında, Türkiye merkezli demografik güvenlik kompleksinin Balkanlar-Kafkasya-Orta Asya-Ortadoğu dörtgeninde matematiksel soydaşlık temelinde, Adler ve Barnett'ın (1998) güvenlik toplulukları kavramındaki "güvenilir barış beklentileri"ni oluşturduğu görülmektedir. Said'in (1978) oryantalizm eleştirisi ve Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi analizi, bu stratejilerin epistemik temellerini açığa çıkarmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin demografik direncinin yalnızca teorik bir potansiyel değil, sahada test edilmiş ve doğrulanmış bir olgu olduğunu göstermektedir.

Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezinin "kanlı sınırlar" mecazı, matematiksel soydaşlık gerçeği karşısında bilimsel geçerliliğini yitirmiştir. Wæver'in (1995) güvenlikleştirme kuramının üç aşaması - güvenlikleştirici hareket, güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma - çerçevesinde, demografik çeşitliliğin güvenlik tehdidi olarak sunulmasının (güvenlikleştirici hareket), matematiksel gerçeklik karşısında başarısız olduğu (güvenlikleştirmenin başarısızlığı), bunun yerine demografik ortaklığın güvenlik kaynağı olarak yeniden tanımlandığı (güvenlik-dışlaştırma) görülmektedir. Krasner'ın (1999) egemenlik analizindeki dört egemenlik türü - Vestfalyan, yerel, karşılıklı bağımlılık ve uluslararası yasal egemenlik - demografik bütünlük temelinde güçlendirilmektedir. Anderson'ın (2006) hayali cemaatler kavramı, toplulukların hayal edilmiş değil matematiksel zorunluluk olduğu bulgusuyla aşılmıştır. Brubaker'ın (2005) etnisite olmadan gruplar yaklaşımı, demografik güvenlik paradoksu kuramının matematiksel kanıtlarıyla desteklenmiştir. Laclau ve Mouffe'un (1985) söylem kuramındaki "eklemlenme" kavramı, kimliklerin farklı söylemsel unsurların geçici olarak sabitlenmesiyle oluştuğunu gösterirken, demografik güvenlik paradoksu bu eklemlenme sürecinin matematiksel sınırlar içinde gerçekleştiğini, "antagonizma"nın (*toplumsal ve siyasal özdeşliklerin kurucu bir "dışarı" tarafından belirlendiği, tarafların birbirini meşru özne olarak tanımadığı ve varoluşsal tehdit algısının bulunduğu düşmanlık temelli çatışma ilişkisinin*) demografik ortaklık karşısında "agonizma"ya (*çatışmanın ortadan kaldırılmadığı, ancak ortak bir normatif-kurumsal zemin içinde meşru rekabet ve karşıtlık formuna dönüştürüldüğü; aktörlerin birbirini yok edilmesi gereken düşmanlar değil, kurallara bağlı hasımlar olarak kabul ettiği ilişki türüne*) dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, kimlik teorilerindeki en etkili üç yaklaşımı (Huntington, Anderson, Brubaker) matematiksel determinizmle yeniden konumlandırarak literatürde paradigmatik bir kırılma yaratmaktadır.

Shain'in (2007) akrabalık temelli uluslararası ilişkiler kuramı, kültürel bağları vurgularken, bu araştırma matematiksel-biyolojik temelleri ortaya koymuştur. Putnam'ın (2017) iki seviyeli oyun teorisindeki "kazanma seti" kavramı, demografik bütünlük temelinde genişletildiğinde, iç düzeyde demografik bütünlüğün pazarlık gücünü artırdığı, dış düzeyde ise daha geniş bir kazanma seti oluşturduğu, bu durumun Keohane ve Nye'in (2011) karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramındaki "hassasiyet" ve "kırılganlık" ayrımında, demografik ortaklığın kırılganlığı azaltıp hassasiyeti yönetilebilir kıldığı görülmektedir. Adler ve Barnett'ın (1998) güvenlik toplulukları kavramı, demografik ortaklık temelinde yeniden tanımlanmıştır. Buzan ve Waever'in (2003) bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, demografik güvenlik kompleksleri kavramıyla genişletilmiştir. Keohane ve Nye'in (2011) karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramının üç temel özelliği - çoklu kanallar, gündem hiyerarşisinin yokluğu, askeri gücün azalan rolü - demografik bağımlılık boyutuyla yeniden tanımlandığında, Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde

Nye'in (2004) yumuşak güç kuramının üç bileşenini - kültür, siyasi değerler ve dış politika meşruiyeti - demografik ortaklığın çarpan etkisiyle güçlendirdiği görülmektedir. Nye'in (2004) yumuşak güç kuramı, demografik ortaklığın çarpan etkisiyle güçlendirilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin kapsayıcı soydaşlık diplomasisi, yalnızca bölgesel değil küresel düzeyde de yumuşak gücü artıran çarpan etkisi yaratmaktadır.

Araştırmanın politika önerileri, Türkiye'nin demografik güvenlik paradigmasını operasyonel hale getirmesi için somut yol haritası sunmaktadır. Risse'nin (2010) Avrupalılar topluluğu analizindeki üst-kimlik alt-kimlik diyalektiği, soydaşlık üst-kimliğinin etnik alt-kimlikleri kapsayıcı biçimde yeniden tanımlaması gerektiğini göstermektedir. Acharya'nın (2009) norm yerelleştirme kavramının dört aşaması - önceden var olan yerel normlar, yerel aktörler, uyarlanabilir pratiğe çeviri ve yeni karma normun ortaya çıkışı - kapsayıcı soydaşlık normunun farklı bölgelerde yerelleştirilmesi sürecini yönlendirmelidir. Powell ve DiMaggio'nun (1991) yeni kurumsalcılık yaklaşımındaki üç kurumsal izomorfizm türü - zorlayıcı (yasal düzenlemeler), taklitçi (belirsizlik karşısında başarılı modellerin takibi) ve normatif (profesyonelleşme) - demografik güvenlik paradigmasının kurumsallaşması için stratejik çerçeve sunmaktadır. Joseph'in (2012) küresel yönetim analizinde vurgulanan "yönetimsellik" kavramı, demografik güvenlik paradigmasının operasyonel araçlarının geliştirilmesinde yol gösterici olmalıdır.

Araştırmanın metodolojik özgünlüğü, nitel araştırma paradigmasının yorumlayıcı epistemolojisi ile matematiksel modellemenin pozitivist kesinliğini sentezlemesinde oluşturmaktadır. Flick'in (2018) dört boyutlu üçgenleme stratejisi - veri üçgenlemesi (tarihsel kayıtlar, genetik veriler, anayasal metinler), yöntem üçgenlemesi (belgesel analiz, tarihsel sosyoloji, karşılaştırmalı demografik inceleme), kuram üçgenlemesi (sosyal inşacılık, demografik güvenlik, akrabalık diplomasisi) ve zaman üçgenlemesi (Selçuklu, Memlük, Osmanlı, Cumhuriyet dönemleri) - demografik güvenlik paradoksunun çok katmanlı doğasını ortaya koyarken, Stake'in (2013) çoklu vaka analizi yaklaşımı, bulguların genellenebilirliğini güçlendirmiştir. Bhaskar'ın (1975) eleştirel gerçekçilik yaklaşımının üç ontolojik katmanı - ampirik (deneyimlenen), fiili (gerçekleşen) ve reel (nedensel mekanizmalar) - demografik verilerin reel katmanda nedensel güç olarak var olduğunu, fiili katmanda evlilik ve göç pratikleri olarak gerçekleştiğini, ampirik katmanda kimlik deneyimleri olarak yaşandığını göstermektedir. Flick'in (2018) dört boyutlu üçgenleme stratejisi - veri, yöntem, teori ve zaman üçgenlemesi - demografik güvenlik paradoksunun çok katmanlı doğasını ortaya koymuştur. Stake'in (2013) çoklu vaka analizi yaklaşımı, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu devasa-vakalarında uygulanmıştır. Bhaskar'ın (1975) eleştirel gerçekçilik yaklaşımı çerçevesinde, demografik verilerin reel katmanda nedensel güç olarak var olduğu, fiili katmanda evlilik ve göç pratikleri olarak gerçekleştiği, ampirik katmanda kimlik deneyimleri olarak yaşandığı, Sayer'in (2000)

eleştirel gerçekçilik yorumunda vurgulanan "nedensel güçler" ile "nedensel yükümlülükler" arasındaki ayrımın, demografik determinizmin hem yapısal hem faillik düzeyinde işlediğini gösterdiği tespit edilmiştir. Bu metodoloji, hem teori geliştirme hem de ampirik doğrulama açısından güçlü bir model sunarak, sosyal bilimlerde nadiren rastlanan ölçüde yüksek bir güvenilirlik seviyesi sağlamaktadır.

Türkiye'nin gelecek vizyonu için öneriler üç temel ekseninde yapılandırılmıştır. Birincisi, demografik güvenlik paradigmasının ulusal güvenlik doktrinlerine entegrasyonudur. Tilly'nin (2007) demokrasi ve çeşitlilik ilişkisi analizinde vurgulanan "kategorik eşitsizliklerin azaltılması" ile "güven ağlarının kamusal siyasete entegrasyonu" arasındaki ilişki, demografik güvenlik paradigmasının demokratik konsolidasyon sürecine katkısını göstermektedir. Agnew'in (2009) "toprak tuzağı" kavramının aşılması, egemenliğin sadece topraksal değil demografik temellere dayandırılmasıyla mümkün olmaktadır. Matematiksel soydaşlık gerçeğinin stratejik planlama süreçlerinin temeline yerleştirilmesi, emperyalist manipülasyonlara karşı bilimsel direnç oluşturacaktır. İkincisi, kapsayıcı soydaşlık diplomasisinin kurumsallaştırılmasıdır. Bourdieu'nun (1977) alan kuramında tanımlanan "oyunun kuralları"nın demografik ortaklık temelinde yeniden yazılması, habitus düzeyinde içselleştirilmiş pratiklerin kurumsal mekanizmalarla desteklenmesi, sosyal sermayenin (Coleman, 1988) ekonomik ve siyasal sermayeye dönüştürülmesi süreçlerinin sistematik biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin soydaş topluluklarla ilişkilerinde matematiksel ortaklığın çarpan etkisinden yararlanması, dış politika etkinliğini exponansiyel artıracaktır. Üçüncüsü, küresel norm girişimciliğidir. Hall'ın (1996) kimlik konumları kavramı ile Stuart Hall'ın (1999) ulusal kolektif kimlik analizi birlikte değerlendirildiğinde, bireylerin farklı söylemlerde farklı konumlar alabilmesinin, kapsayıcı soydaşlık modeliyle çoklu kimliklerin hiyerarşik değil yatay ilişki içinde tanımlanması, Bhabha'nın (1994) "üçüncü alan" kavramında vurgulanan melezlik süreçlerinin demokratik biçimde yönetilmesi sağlanmalıdır. Demografik güvenlik paradoksu kuramının uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması, etnik çatışmaların bilimsel çözümüne öncülük edecektir. Bu öneriler yalnızca ulusal güvenlik açısından değil, aynı zamanda küresel barış mimarisine paradigmatik katkılar sunabilecek niteliktedir.

Türkiye'nin önümüzdeki dönemde "**demografik güvenlik**" merkezli bir dış politika söylemi geliştirmesi, Batı literatüründe uzun süredir baskın olan etnik temelli çatışma analizlerini köklü biçimde sorgulatacak ve alternatif bir epistemolojik çerçeve sunacaktır. Sayer'in (2000) eleştirel gerçekçilik yorumunda vurgulanan "soyutlama" ile "somutlaştırma" arasındaki diyalektik ilişki, demografik güvenlik paradigmasının hem kuramsal soyutlama hem de politika somutlaştırması düzeylerinde işlevsel kılınmasını gerektirmektedir. Spivak'ın (1988) "stratejik özcülük" kavramı, demografik ortaklığın stratejik biçimde vurgulanmasının,

emperyalist manipölasyonlara karşı direnç oluşturmada meşru bir strateji olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'yi yalnızca uygulayıcı değil, aynı zamanda uluslararası norm girişimcisi ve paradigma üreticisi bir aktör konumuna yükseltebilir.

Gelecek araştırmalar için kritik alanlar belirlenmiştir. Bhabha'nın (1994) melezlik kavramının ötesinde "demografik melezlik" kavramının geliştirilmesi, Spivak'ın (1988) madun konuşabilir mi sorusunun "soydaş konuşabilir mi" biçiminde yeniden formüle edilmesi, demografik güvenlik paradoksunun farklı coğrafyalarda ve kültürel bağlamlarda nasıl işlediğinin araştırılması öncelikli konular arasındadır. Dijital çağda yapay zekâ algoritmalarının kimlik inşası süreçlerindeki rolü, sanal gerçeklik ortamlarında demografik manipölasyonların yeni biçimleri, blok zinciri teknolojisinin kimlik doğrulama süreçlerinde kullanımı kritik araştırma alanlarıdır. Demografik güvenlik paradoksu kuramının evrensel geçerliliğinin test edilmesi, farklı coğrafyalarda matematiksel soy zinciri hesaplamalarının karşılaştırmalı analizi, genetik antropoloji ile siyaset bilimi arasındaki disiplinlerarası boşluğun doldurulması önceliklidir. Dijital çağda kimlik manipölasyonlarının yeni biçimlerinin araştırılması, algoritmik kutuplaşma ile demografik gerçeklik arasındaki gerilimin analizi, yapay zekâ destekli etnik profillemenin eleştirisi acil araştırma ihtiyaçlarıdır. Bu vurgu, çalışmanın yalnızca mevcut paradigmayı güçlendirmekle kalmayıp, gelecekteki akademik araştırmalara da yön gösterici olmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın paradigmatik katkısı, "**biyolojik inşacılık**" kavramının geliştirilmesidir. Bu yaklaşım, kimliklerin hem sosyal olarak inşa edildiğini hem de matematiksel-biyolojik sınırlarla çerçevelendiğini savunmaktadır. Wendt'in "anarşi devletlerin ona yükledikleri anlamdır" önermesi, "etnik farklılıklar toplumların onlara yükledikleri anlamdır, ancak matematiksel sınırlar içinde" şeklinde genişletilmiştir. Bu epistemolojik dönüşüm, sosyal inşacılığın görecelik sorununu aşarak, Berger ve Luckmann'ın (1966) gerçekliğin sosyal inşası kuramını matematiksel gerekircilikle sentezlemekte, Onuf'un (1989) ve Kratochwil'in (1989) kurucu kurallar yaklaşımını demografik determinizmle birleştirmekte, Archer'ın (1995) morfojenetik yaklaşımını matematiksel kesinlikle güçlendirmekte, Giddens'in (1984) yapılaşma kuramını demografik gerçekliklerle temellendirmektedir. Bu epistemolojik dönüşüm, sosyal inşacılığın görecelik problemini aşarak, matematiksel kesinlik temelinde yeni bir paradigma sunmaktadır. Dolayısıyla "**biyolojik inşacılık**", sosyal bilimlerde mevcut metodolojik ayrımları aşan hibrit bir kuram olarak konumlanmaktadır.

Araştırmanın uygulama önerileri, kısa, orta ve uzun vadeli stratejik hedefler çerçevesinde yapılandırılmıştır. Kısa vadede (0-6 ay): Demografik güvenlik paradigmasının Ulusal Güvenlik Politika Belgesine "Dördüncü Sütun" olarak entegrasyonu, çok platformlu bilimsel karşı-anlatı

kampanyalarının başlatılması, akademik ve politik aktörlere yönelik paradigma farkındalık programlarının düzenlenmesi önerilmektedir. Orta vadede (6 ay-3 yıl): Demografik Güvenlik Araştırma Enstitüsünün üç kampüsle kurulması, TİKA - YTB'nin (*Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının*) "**Kapsayıcı Soydaşlık Ajansı**" çerçevesinde yeniden yapılandırılması, yıllık 10 milyar dolar bütçeyle soydaş topluluklarla entegrasyon programlarının geliştirilmesi planlanmalıdır. Uzun vadede (3-10 yıl): Demografik ortaklığın kurucu ilke olarak anayasal güçlendirmesi, 2030'a kadar Avrasya Demografik Güvenlik Örgütünün kurulması, küresel barış mimarisinde paradigmatic dönüşümün öncülüğü hedeflenmelidir. Bu stratejik yol haritası, Türkiye'nin norm girişimciliğinden norm liderliğine geçişini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma Anadolu'da yaşayan etnisitelerin ayrılmaz bütünlüğünü matematiksel kesinlikle kanıtlamıştır. Demografik güvenlik paradoksu kuramının ve kapsayıcı soydaşlık modelinin operasyonelleştirilmesi, Türkiye'nin sadece ulusal güvenliğini değil, aynı zamanda küresel barış mimarisine paradigmatic katkısını güçlendirecektir. Matematiksel kesinlik (2^{100} ata), genetik kanıtlar (haplogroup dağılımları), tarihsel süreklilik (bin yıllık evlilik bağları) ve anayasal meşruiyet (kapsayıcı vatandaşlık), emperyalist parçalama stratejilerinin bilimsel çöküşünü temsil etmektedir. Bir bireyin yüz kuşaklık soy zincirinde oktyonu aşan sayıda ataya sahip olması, etnik kategorilerin bilimsel çöküşünü temsil etmektedir. Otuz kuşaklık bin yıllık süreçte milyarı aşan ata sayısı, Türkiye ve çevre coğrafyadaki Müslüman halkların yüzde seksen beş ile doksan beş oranında soydaş olduğunun tartışmasız kanıtıdır. Bu matematiksel gerçeklik, emperyalist parçalama stratejilerinin epistemolojik temellerini yıkmaktadır.

Kapsayıcı soydaşlık modelinin Türkiye'nin stratejik vizyonu olarak benimsenmesi, sadece ulusal güvenliği güçlendirmekle kalmayacak, küresel barışa paradigmatic katkı sunacaktır. Davutoğlu'nun (2007) stratejik derinlik doktrininin kültürel ve tarihsel vurgusu, matematiksel soydaşlık gerçeğinin sunduğu paradigmatic dönüşüm potansiyeliyle birleştirildiğinde, Kardaş'ın (2019) kimlik-çıkar-politika üçlemesinde kimliklerin matematiksel temellere dayandırılması, Oran'ın (2013) Türk dış politikası analizinde eksik kalan demografik boyutun tamamlanması, Türkiye'nin hem bölgesel hem küresel düzeyde norm belirleyici aktör konumuna yükselmesini sağlayacaktır. Demografik güvenlik paradoksu kuramı, etnik çatışmaların bilimsel çözümüne yenilikçi yaklaşım getirerek kimlik manipülasyonlarına karşı matematiksel-genetik temelli savunma mekanizması geliştirmektedir. Türkiye'nin bu paradigmatic dönüşümün öncüsü olması, tarihsel sorumluluğunun gereğidir. Matematiksel kesinlik, genetik kanıtlar ve tarihsel süreklilik Anadolu'da yaşayan etnisitelerin ortak geleceğinin bilimsel temellerini oluşturmaktadır. Son tahlilde, bu çalışma yalnızca akademik

bir tartışma değil; aynı zamanda Türkiye'nin hem ulusal güvenlik stratejisine hem de küresel norm üretimine yön verecek bir bilimsel manifestodur.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2004). How ideas spread: Whose norms matter? Norm localization and institutional change in Asian regionalism. *International Organization*, 58(2), 239-275.
- Acharya, A. (2009). *Whose ideas matter? Agency and power in Asian regionalism*. Cornell University Press.
- Adler, E., & Barnett, M. (1998). *Security communities*. Cambridge University Press.
- Agnew, J. (2009). *Globalization and sovereignty*. Rowman & Littlefield.
- Alan, E. (2019). Ruh İkizleri: Büyük Ortadoğu Projesi, Büyük İsrail Projesi ve Türkiye. Bilgi Yayınevi.
- Alpher, Y. (2015). *Periphery: Israel's Search for Middle East Allies*. Rowman & Littlefield.
- Altındal, A. (2013, Şubat 3). Habertürk'te Pelin Çift'in sunduğu Öteki Gündem programı. <https://www.youtube.com/watch?v=pzyQWHb0aJ0>
- Anderson, B. (2006). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (4. baskı). Metis Yayınları.
- Archer, M. (1995). *Realist social theory: The morphogenetic approach*. Cambridge University Press.
- Avar, B. (Önsöz), & Kolektif. (2017). *Büyük Kürdistan*. Kaynak Yayınları.
- Aydınalp, H. Ş. (2019). Sosyal medyada manipülasyon: PKK tarafından oluşturulan haberler üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Marmara Üniversitesi SBE.
- Balanovsky, O., Dibirova, K., Dybo, A., Mudrak, O., Frolova, S., Pocheshkhova, E., ... & The Genographic Consortium. (2011). Parallel evolution of genes and languages in the Caucasus region. *Molecular Biology and Evolution*, 28(10), 2905-2920.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
- Barkey, K. (2008). *Empire of difference: The Ottomans in comparative perspective*. Cambridge University Press.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Doubleday.

- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Bhaskar, R. (1975). *A realist theory of science*. Leeds Books.
- Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27(1), 63-92.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Bozan, F. (2018). İslâm Dünyasındaki Radikal Örgütler Üzerine Bir Değerlendirme; IŞİD Örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi.
- Brubaker, R. (2005). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
- Cavalli-Sforza, L. L. (2000). *Genes, peoples, and languages*. North Point Press.
- Checkel, J. T. (1998). The constructivist turn in international relations theory. *World Politics*, 50(2), 324-348.
- Cinnioglu, C., King, R., Kivisild, T., Kalfoğlu, E., Atasoy, S., Cavalleri, G. L., ... & Underhill, P. A. (2004). Excavating Y-chromosome haplotype strata in Anatolia. *Human Genetics*, 114(2), 127-148.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120.
- Çınar, A. (2020). Tarihte kaybolmuş bir medeniyet: Etrüskler ve Etrüsk dini. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2007). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. Küre Yayınları.
- Deutsch, K. W., et al. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton University Press.
- Eldoğan, R. (2018). 11 Eylül Sonrası Amerikan Şarkiyatçılığında Müslüman Kardeşler (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul.
- Erdem, Y. (2011). *Osmanlı'dan günümüze göçler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Finnemore, M. (1996). *National interests in international society*. Cornell University Press.
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International norm dynamics and political change. *International Organization*, 52(4), 887-917.

- Flick, U. (2018). Triangulation in data collection. In *The SAGE handbook of qualitative data collection* (pp. 527-544). SAGE.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Pantheon Books.
- Gedikli, Y. (1982). *Avrupa Hun Türkçesi ve Avrupa Hunları*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Goldstone, J. A. (2010). The new population bomb: The four megatrends that will change the world. *Foreign Affairs*, 89(1), 31-43.
- Gökalp, Z. (1918). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* [Turkism, Islamism and Modernism]. İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.
- Gündüz, T. (2024). *Anadolu'da Türkmen aşiretleri*. Bilge Kültür Sanat.
- Güneş, C. (2013). *The Kurdish National Movement in Turkey: From Protest to Resistance*. Routledge.
- Güvenç, B. (2019). *Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Hall, S. (1996). Who needs identity? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1-17). SAGE.
- Hall, S. (1999). *National collective identity*. Columbia University Press.
- Hamed-Troyansky, V. (2024). *Empire of refugees: North Caucasian Muslims and the late Ottoman state*. Stanford University Press.
- Holt, P. M. (1993). *The age of the Crusades: The Near East from the eleventh century to 1517*. Longman.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Irwin, R. (2002). *The Middle East in the Middle Ages: The early Mamluk Sultanate 1250-1382*. Southern Illinois University Press.
- Joseph, J. (2012). *The social in the global: Social theory, governmentality and global politics*. Cambridge University Press.

- Kafadar, C. (1995). *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. University of California Press.
- Kardaş, T. (2019). *Türk dış politikası: Teori ve pratik*. Nobel Yayınları.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman population 1830-1914: Demographic and social characteristics*. University of Wisconsin Press.
- Kaymaz, İ. Ş. (2007). Emperyalizmin “Kürt” Kartı. Gazi Akademik Bakış, (01), 155-195.
- Kaynak, M. (2010). Büyük Ortadoğu Projesi (E. Gürses ile röportajlar). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2011). *Power and interdependence* (4th ed.). Longman.
- Krasner, S. D. (1999). *Sovereignty: Organized hypocrisy*. Princeton University Press.
- Kratochwil, F. V. (1989). *Rules, norms, and decisions: On the conditions of practical and legal reasoning in international relations and domestic affairs*. Cambridge University Press.
- Küçükkaya, İ. (2006). *BOP Türkiye'yi nasıl parçalayacak?*. Gündem Yayınları.
- Kymlicka, W. (2015). *Multicultural odysseys: Navigating the new international politics of diversity*. Oxford University Press.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso.
- Levanoni, A. (1995). *A turning point in Mamluk history: The third reign of al-Nāşir Muḥammad ibn Qalāwūn (1310-1341)*. Brill.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*. Free Press.
- Metropolis, N., & Ulam, S. (1949). The monte carlo method. Journal of the American statistical association, 44(247), 335-341.
- Mirşan, K. (1985). *Anadolu Prototürkleri*. İstanbul: MMB Yayını.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
- Onuf, N. G. (1989). *World of our making: Rules and rule in social theory and international relations*. University of South Carolina Press.
- Oran, B. (Ed.). (2013). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar* (3 cilt). İletişim Yayınları.

- Peters, R. (2006, June). Blood borders: How a better Middle East would look. (Online-only.) Armed Forces Journal. Retrieved from. <https://armedforcesjournal.com/blood-borders>.
- Powell, W. W., & DiMaggio, P. J. (Eds.). (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press.
- Putnam, R. D. (2017). Two-level games: The impact of domestic politics on international relations. In P. J. Katzenstein, R. O. Keohane, & S. D. Krasner (Eds.), *Exploration and contestation in the study of world politics* (pp. 363-416). MIT Press.
- Rice, C. (2000, January/February). Promoting the national interest. *Foreign Affairs*, 79(1), 45-62.
- Richards, M., Macaulay, V., Hickey, E., Vega, E., Sykes, B., Guida, V., ... & Bandelt, H. J. (2000). Tracing European founder lineages in the Near Eastern mtDNA pool. *American Journal of Human Genetics*, 67(5), 1251-1276.
- Risse, T. (2010). *A community of Europeans? Transnational identities and public spheres*. Cornell University Press.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Sayer, A. (2000). *Realism and social science*. SAGE.
- Semino, O., Magri, C., Benuzzi, G., Lin, A. A., Al-Zahery, N., Battaglia, V., ... & Santachiara-Benerecetti, A. S. (2004). Origin, diffusion, and differentiation of Y-chromosome haplogroups E and J: Inferences on the neolithization of Europe and later migratory events in the Mediterranean area. *American Journal of Human Genetics*, 74(5), 1023-1034.
- Shain, Y. (2007). *Kinship and diasporas in international affairs*. University of Michigan Press.
- Singh, S., Singh, A., Rajkumar, R., Kumar, K. S., Samy, S. K., Nizamuddin, S., ... & Thangaraj, K. (2018). Dissecting the influence of Neolithic demic diffusion on Indian Y-chromosome pool through J2-M172 haplogroup. *Scientific Reports*, 6, 19157.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271-313). University of Illinois Press.
- Stake, R. E. (2013). *Multiple case study analysis*. Guilford Press.
- Sümer, F. (2010). *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, boy teşkilatı, destanları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Tarcan, H. (2006). *Ön-Türk Uygarlığı*. İstanbul: Töre Yayınları.

- Taylor, C. (1994). The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (pp. 25-73). Princeton University Press.
- Thompson, E. A. (2012). *Hunlar*. 2. baskı. İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Tilly, C. (2007). *Democracy and diversity*. Cambridge University Press.
- Türkislamoğlu, E. (2020). 1960'lı Yıllar Türk Düşünce Hayatında Kurtuluş Savaşı'nın Anti-Emperyalist Niteliğine İlişkin Tartışmalar. *Atatürk Yolu Dergisi*, (67), 507-532.
- Uzer, U. (2016). *An Intellectual History of Turkish Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wæver, O. (1995). Securitization and desecuritization. In R. D. Lipschutz (Ed.), *On security* (pp. 46-86). Columbia University Press.
- Weiner, M. (1992-1993). Security, stability, and international migration. *International Security*, 17(3), 91-126.
- Weiner, M. (1995). *The global migration crisis: Challenge to states and to human rights*. HarperCollins.
- Wells, S. (2002). *The journey of man: A genetic odyssey*. Princeton University Press.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Yahya, H. (2002). İsrail'in Kürt kartı. Araştırma Yayıncılık.
<https://www.harunyahya.com/tr/Kitap/2599/Israilin-Kurt-Karti>
- Yavuz, M.H. (2009). *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. Cambridge University Press.
- Yılmaz, A. (1994). *Etnik Ayrımcılık*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yinon, O. (1982, February). A strategy for Israel in the 1980s. *Kivunim (Directions)*, 14, 13-30.
Jerusalem: World Zionist Organization, Department of Information.

KATKI ORANLARI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI/ CONTRIBUTION RATES AND CONFLICTS OF INTEREST

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Tek Yazarlı bir çalışmadır.	Author Contributions	It is a single-authored study.
Etik Bildirim	info@akademikyorum.com	Complaints	info@akademikyorum.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

MAL VE HİZMETLER ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER GRUBUNDA PANDEMİDEN SONRA YAPILAN REFORMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali ÇELİKKAYA^{©1}

Araştırma Makalesi	ÖZET
Makale Süreci: Gönderme: 24/07/2025 Düzeltilme: 24/09/2025 Kabul: 01/10/2025 Yayın: 05/10/2025 Bu makale control edildi oranı: 11% JEL Kodları: H20, H30, E62 	Bu çalışmanın amacı mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler grubunda yer alan vergilerde ülkelerin pandemiden sonra gerçekleştirdikleri vergi reformlarını analiz etmektir. Bunun için Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü tarafından 2022 ve 2025 yılları arasında yayınlanan vergi raporlarında yer verilen ülkelerin güncel vergi sistemleri esas alınmıştır. Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler grubunda yer alan iki önemli vergi; Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisidir. Katma Değer Vergisi alanında pandemiden sonra ülkelerin gerçekleştirdikleri reformlar daha çok oran ve matrah ayarlamaları şeklinde olmuştur. Buna karşılık Özel Tüketim Vergisi alanında yapılan reformlar daha dar kapsamlı olup özellikle; tütün ürünleri, alkollü içecekler ve şekerli içecekler gibi sağlığa zararlı malların tüketimini caydırmaya yönelik oran artışları ile sınırlı kalmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Katma Değer Vergisi başlıca; i) hane halklarının vergi yükünü azaltmak için (başta enerji ürünleri ve temel gıda maddeleri olmak üzere), ii) ekonomik dalgalanmalardan en fazla etkilendiği düşünülen sektörleri destekleme için (başta sağlık, turizm, tarım, eğitim ve konut sektörleri olmak üzere), iii) düşük karbonlu bir ekonomiye geçişi desteklemek için (başta yenilenebilir enerji ekipmanları ve elektrikli araçlar olmak üzere), iv) yatırımları, bölgesel kalkınmayı ve yerli üretimi desteklemek için ve v) dijitalleşmenin getirdiği zorlukları gidermek için (başta uygun miktarda KDV tahsilatı sağlamak olmak üzere), yaygın bir politika aracı olarak kullanılmıştır. Özel Tüketim Vergisi ise daha çok sağlıklı yaşam tarzlarını teşvik etmek için bir politika aracı olarak kullanılmıştır. Özel Tüketim Vergisi açısından arzulanan politika amaçlarına ulaşılabilmesi için; i) tütün ürünlerinin ulusal ve uluslararası fiyat farklılıklarının giderilmesi ve ii) Alkollü ve şekerli içeceklerin vergilerinin daha sistematik bir şekilde artırılması gerekmektedir. Ayrıca şekerli içecekleri içeriklerine göre vergilendirmek, tüketici tercihlerinin değişmesi açısından büyük bir teşvik sağlayacaktır. Anahtar Kelimeler: Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Mal ve Hizmet Vergileri, Tütün Vergileri, Şekerli İçecek Vergileri, Sağlık Vergileri.

© Sorumlu Yazar/Corresponding author.

¹ Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, acelikka@ogu.edu.tr, Eskişehir, Türkiye.

Reforms Made After The Pandemic In the Group of Taxes on Goods and Services	
Research Article	ABSTRACT
<i>Article Process:</i> Submitted: 24/07/2025 Revised: 24/09/2025 Accepted: 01/10/2025 Available: 05/10/2025 <i>This article checked by</i> iThenticate score: %11 <i>JEL Codes:</i> H20, H30, E62	The aim of this study is to analyze the tax reforms implemented by countries after the pandemic, particularly in taxes on goods and services. For this purpose, the current tax systems of countries included in tax reports published by the Organization for Economic Co-operation and Development between 2022 and 2025 were used as a basis. Two important taxes in the group of taxes on goods and services are Value Added Tax and Special Excise Tax. The reforms that countries have implemented in the field of Value Added Tax after the pandemic have mostly been in the form of rate and base adjustments. In contrast, the reforms made in the field of Special Excise Tax were more limited in scope and were limited to rate increases aimed at discouraging the consumption of goods that are harmful to health, such as tobacco products, alcoholic beverages and sugary sweetened beverages. According to the results of the study, Value Added Tax primarily: It has been widely used as a policy tool to: i) reduce the tax burden on households (primarily energy products and staple foods); ii) support sectors considered most affected by economic fluctuations (primarily healthcare, tourism, agriculture, education, and housing); iii) support the transition to a low-carbon economy (primarily renewable energy equipment and electric vehicles); iv) support investments, regional development, and domestic production; and v) address the challenges of digitalization (primarily ensuring appropriate VAT collection). The Special Excise Tax has been used primarily as a policy tool to promote healthy lifestyles. To achieve the desired policy objectives of the Special Excise Tax, the following needs to be achieved: i) eliminate national and international price discrepancies for tobacco products, and ii) increase taxes on alcoholic and sugary sweetened beverages more systematically. Additionally, taxing sweetened beverages based on their content would provide a significant incentive to change consumer preferences. Keywords: Value Added Tax, Excise Tax, Goods and Services Taxes, Tobacco Taxes, Sugar Sweetened Beverages Taxes, Health Taxes
 Makale/Article Doi: 10.52703/ay.240	EXTENDED ABSTRACT Value Added Tax and Special Excise Tax, which fall into the category of taxes on goods and services, have been the largest source of tax revenue in low- and middle-income countries for many years. They also continue to be a significant source of revenue for high-income countries (Çelikkaya, 2011a, 106; OECD, 2024, 45). Among these, Value Added Tax accounts for the largest share. In OECD countries, the share of VAT in total tax revenues reached 20.8% in 2022, nearly four times that of Special Excise Tax. The aim of this study is to analyze the reforms implemented in taxes on goods and services after the pandemic. For this purpose, the Value Added Tax and Special Excise Tax systems of countries that declared changes in the OECD reports published between 2022 and 2025 were taken as a basis. Because tax revenues and reforms are closely linked to macroeconomic indicators (OECD, 2025a, 8), we first evaluated global macroeconomic conditions after the pandemic. The next two sections analyze the adjustments made or ongoing to the VAT and Special Consumption Tax (SCT) regimes following the pandemic, respectively. The conclusion section provides a general assessment and conclusions. The primary aim of Value Added Tax reforms has been to increase equity or stimulate specific sectors of the economy. Furthermore, numerous countries have adjusted their Value Added Tax base to increase revenue and adapt to the demands of the digital age. Following the pandemic, many countries temporarily increased Value Added Tax rates for electricity, natural gas, heating products, and basic foodstuffs to mitigate the impact of the phasing out of emergency measures on energy and food prices

License: This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License	(OECD, 2022a, 82). Value Added reductions have also been used as a tool to support specific sectors considered most affected by economic fluctuations (OECD, 2022b, 39). Reduced Value Added Tax rates and exemptions are increasingly used to promote environmental sustainability. These measures generally target energy-efficient appliances, low-emission vehicles, and renewable energy equipment. Electric and low-emission vehicles remain the primary focus of Value Added Tax reductions. Meanwhile, with falling inflation, countries have begun to gradually lift temporary reductions. This suggests a cautious return to Value Added Tax rates after the pandemic. Countries are implementing various adjustments to their Value Added Tax bases, primarily to increase tax revenues and modernize the Value Added Tax system. The challenges of digitalization are among the most impactful changes to the Value Added Tax (Çelikkaya, 2019, 25). More and more reforms are being implemented regarding the taxation of low-value imported goods. Furthermore, some countries have recently implemented other reforms that broaden their Value Added Tax bases. Conversely, some countries have narrowed the Value Added Tax base by exempting specific goods and services. In contrast, tax policies aimed at promoting healthier lifestyles primarily rely on consumption taxes. Many countries are increasing health-related special consumption taxes to raise revenues and support public health by discouraging the consumption of certain products or activities. According to the results; 1. Temporary Value Added Tax reductions have been widely used to reduce the impact of economic fluctuations on energy and food prices. 2. Value Added Tax reductions have also been used to support specific sectors considered most affected by economic fluctuations. 3. Tax policy continues to be used to support the transition to a low-carbon economy. 4. Value Added Tax incentives have also been used to encourage investment, support regional development, and support domestic production. 5. Countries are implementing various adjustments to their Value Added Tax bases, primarily to increase tax revenues and modernize the VAT system. 6. Coordination is crucial for adequate taxation of tobacco products. More systematically increasing taxes on both alcoholic beverages and sugar sweetened beverages would be the most effective way to reduce the consumption of these health-harming products. Furthermore, taxing beverages based on their sugar content would provide an incentive to shift consumer preferences and reformulate industrial products.
Atıf Nasıl Yapılır?	Çelikkaya A. (2025). "Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler Grubunda Pandemiden Sonra Yapılan Reformların Değerlendirilmesi", <i>Türk Dünyası Akademik Bakış Dergisi</i>, 5(10): 107- 123, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.240.
How to Cite?	Çelikkaya A. (2025). "Reforms Made After The Pandemic In the Group of Taxes on Goods and Services", <i>Journal of Turkic World Academic Perspective</i>, 5(10): 107- 123, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.240.

GİRİŞ

Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler kategorisinde yer alan Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) düşük ve orta gelirli ülkelerde en büyük vergi geliri kaynağıdır. Ayrıca yüksek gelirli ülkeler açısından da yine önemli bir gelir kaynağı olmayı sürdürmektedir (Çelikkaya, 2011a, 106; OECD, 2024, 45). OECD tarafından yayınlanan en son rapora göre mal ve hizmet vergileri 2022 yılında; düşük gelirli ülkelerde toplam gelirlerin ortalama %55'inden fazlasını ve orta gelirli ülkelerde de %50'sinden biraz fazlasını oluşturmuştur. Mal ve hizmet vergilerinin yüksek gelirli ülkelerdeki ortalama payı %33,5 ile diğerlerine göre biraz daha düşüktür. Yüksek ve düşük gelirli ülkelerde mal ve hizmet

vergilerinin ortalama payında 2019 yılından bu yana hafif bir düşüş yaşansa da, orta gelirli ülkelerde mal ve hizmet vergileri nispeten istikrarlı seyrini sürdürmektedir. Bu kategorideki vergiler içinde kamu gelirine en büyük katkıyı KDV yapmaktadır. OECD ülkelerinde 2022 yılında toplam vergi gelirlerine KDV %20,8 oranında ve ÖTV %5,6 oranında bir katkı sağlamıştır. Bu neredeyse dört katlık fark KDV'nin vergi gelirlerindeki merkezi rolünü vurgulamaktadır. Bununla birlikte mal ve hizmet vergilerinin payı ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Mal ve hizmet vergileri 2022 yılında, ABD, Norveç ve İsviçre gibi ülkelerde toplam gelirlerin %20'sinden azını oluştururken, mal ve hizmet vergilerinin payı Kolombiya ve Letonya'da %44'ün ve Macaristan ve Şili'de %47'nin üzerine çıkmıştır. Türkiye dâhil birçok ülkede 2000 yılından bu yana mal ve hizmet vergilerinin payında artışlar yaşarken, Kore ve Norveç gibi bazı ülkelerde mal ve hizmet vergilerinin payında önemli düşüşler gözlenmiştir. Bu değişkenlikler KDV'nin benimsenmesi veya oranının belirlenmesi gibi politika tercihlerinin yanında ayrıca kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, tüketim kalıpları ve diğer vergi gelirlerine bağımlılık gibi yapısal faktörleri yansıtmaktadır (OECD, 2025a, 47).

Pandemi sırasında kamu borçlarının artması ve önemli sayılabilecek yeni harcama kategorilerinin ortaya çıkması (sağlık ve iklim değişikliği ile mücadele başta olmak üzere) her gelir seviyesinden ülke gruplarının kamu gelirini artırmak için stratejiler benimsemesine yol açmıştır. Çoğu ülke diğer vergilerin yanında KDV ve ayrıca sağlık ve çevre ile ilgili ÖTV oranlarını artırırken, bazı ülkeler de vergi gelirlerini artırmak için daha hedefli yaklaşımlar benimsemiştir. Pandemiden sonra ise pandemi sırasında görülen geniş kapsamlı vergi indirimi önlemlerinden ve pandeminin ardından gelen enflasyon döneminden uzaklaşmak için KDV'yi artıran reformlar başlamıştır. Bunun için özellikle 2023 yılı bir dönüm noktası olmuş ve bu eğilim 2024 yılında da tüm KDV ve ÖTV dâhil olmak üzere tüm önemli vergi türlerinde oranlarının artırılması ve daha hedefli vergi destekleri sunulması ile sağlamlaştırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler kategorisinde yer alan Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisinde pandemiden sonra gerçekleştirilen reformları maliye politikası açısından değerlendirmektir. Bunun için OECD'nin 2022 ve 2025 yılları arasında yayınladığı raporlarda değişiklik beyanında bulunan ülkelerin KDV ve ÖTV sistemleri esas alınmıştır. Vergi gelirleri ve reformlar; ekonomik büyüme, enflasyon, verimlilik, yatırım, işgücü piyasası ve kamu borcundaki değişimler dâhil olmak üzere makroekonomik koşullarla yakından bağlantılı olduğu için öncelikle pandemi sonrasındaki küresel makroekonomik koşullar 2024 yılı itibarıyla değerlendirilmiştir. Daha sonra ise sırasıyla KDV ve ÖTV rejimlerinde pandemiden sonra gerçekleştirilen veya devam eden ayarlamalar analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise ulaşılan bulgular yer almaktadır.

1. MAKROEKONOMİK DURUM

Küresel Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) 2024 yılında %3,3 oranında (Türkiye’de %3,2) büyümekle birlikte 2010 yılı ortalamasının yaklaşık 0,2 puan altında kalmıştır. Reel gelir artışları ve düşük faiz oranları genel olarak hane harcamalarındaki artışı desteklerken, bu durum bazı ülkelerde devam eden yüksek gıda ve enerji enflasyonunun etkisiyle baskılanan zayıf tüketici güveniyle dengelenmiştir. OECD ve başlıca gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde enflasyon zirveye ulaştığı 2022’nin ikinci yarısından beri düşmeyi sürdürmektedir. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki yıllık enflasyonun gelişmiş ekonomilere kıyasla daha keskin bir şekilde düşmesi beklenirken, bu durum büyük ölçüde Arjantin ve Türkiye’de 2024 yılındaki çok yüksek oranlardan (Türkiye’de manşet enflasyon % 58,5; çekirdek enflasyon %59, 8) önemli düşüşleri yansıtmaktadır. İstihdam artışı bir miktar yavaşlasa da istikrarlı seyrini sürdürmüş ve işsizlik oranları pandemi öncesi döneme kıyasla çoğu ülkede düşük seyretmiştir. İşsizlik oranları OECD genelinde 2024 yılı sonunda %4,9 olarak (pandemi öncesinin 0,5 puan altında) gerçekleşmiştir. Pandemi öncesi işsizlik seviyelerine göre en büyük düşüşler; Kosta Rika, Yunanistan, İtalya, İspanya ve Türkiye’de görülmüştür. Politika faiz oranları büyük ekonomilerin çoğunda (Japonya ve Brezilya hariç) düşmeye başlamıştır. OECD ekonomilerinde borçlanma maliyetleri azalmakla birlikte, politika faiz oranlarındaki geçmiş artışların etkisi hissedilmeye devam etmektedir. OECD genelinde konut yatırımlarının 2024 yılında yaklaşık %4 oranında düşmesinin nedeni nispeten yüksek faiz oranlarına tepki olarak tahmin edilmektedir. Ayrıca, sıkı finansman koşulları ve zayıf talep nedeniyle reel işletme yatırımları genel olarak zayıflamıştır. OECD ülkelerinin neredeyse yarısında 2024 yılında işletme yatırımları daralmıştır. Son olarak kamu borcu çoğu ülke için pandemi öncesine göre yükselmiş ve OECD genelinde 2024 yılında yaklaşık % 8 artarak GSYİH’nın yaklaşık %112’sine ulaşmıştır. Mali açıkların GSYİH’ya oranı OECD ülkelerinin yaklaşık yarısında artmıştır (OECD, 2025a; OECD, 2025b).

Makroekonomik koşullar vergi politikası reformlarının şekillenmesinde kilit bir rol oynamıştır. Artan kamu borcu seviyeleri, geliri artırıcı reformlar için bir motivasyon kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca yüksek enflasyon da yine vergi politikasını etkilemiştir. Bu durum özellikle de ücretlerin yavaş ayarlandığı yargı bölgelerinde hane halkı bütçelerine baskı yapmış ve hükümetleri hem hedefli hem de geniş tabanlı önlemlerle rahatlama sağlamaya yöneltmiştir (OECD, 2025a). Çalışmanın sonraki bölümlerinde alınan bu önlemler KDV ve ÖTV özelinde ayrıntılı olarak analiz edilmektedir.

2. KATMA DEĞER VERGİSİ REFORMLARI

KDV’de yapılan reformların öncelikli amacı eşitliği artırmak veya ekonominin belirli sektörlerini canlandırmak olmuştur. Bunun için ülkeler indirimli veya sıfır KDV oranlarını yaygın bir araç olarak kullanmıştır. Ayrıca geliri artırmak ve dijital çağın gereklerine uyum sağlamak için çok sayıda ülke KDV sistemlerinde ve matrahlarında ayarlamalar yapmıştır.

2.1. Hedefli Vergi İndirimleri

Pandemiden sırasında ve hemen sonrasında getirilen acil durum önlemlerinin aşamalı olarak kaldırılmasının enerji ve gıda fiyatları üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla çoğu ülke; elektrik, doğal gaz ve ısıtma ürünlerinin ve temel gıda maddelerinin KDV oranlarını geçici olarak indirmiştir. Ayrıca Belçika, Arnavutluk ve Anguilla, enerji ürünleri için getirilen geçici indirimleri kalıcı hale getirmiş, Barbados, İrlanda ve Hırvatistan ise indirim politikasını uzatmıştır (OECD, 2022a; OECD, 2024; OECD, 2025a).

KDV indirimleri pandemiden en fazla etkilendiği düşünülen sektörleri desteklemek amacıyla temel politika aracı olarak kullanılmaktadır (OECD, 2022b). Tablo 1’de görüldüğü gibi özellikle sağlık, eğitim ve konut gibi temel ürünlerin vergi yükünü azaltmak veya spor, turizm, kültür ve tarım gibi sektörleri desteklemek için yapılan hedefli indirimler 2023 ve 2024 yıllarında da artarak devam etmiştir.

Tablo 1: KDV Oranlarındaki Değişiklikler

İndirimli KDV Oranları					
		Artışlar		Azalışlar	
		2023	2024 ve sonrası	2023	2024 ve sonrası
Enerji, Yakıtlar	Isıtma,		Çekya, Almanya, İspanya	Arnavutluk, Anguilla, Belçika, Barbados ¹ , Bulgaristan ¹ , Finlandiya ¹ , Almanya ¹ , Hırvatistan ¹ , İrlanda ¹ , İtalya ¹ , Kenya ¹ , Kuzey Makedonya ¹ , Portekiz ¹ , Belçika ¹ , Ukrayna ¹	Barbados ¹ , Hırvatistan ¹ , Portekiz, İrlanda
Yiyecek, ihtiyaçlar, Konut	Temel Sağlık,	Kuzey Makedonya, Romanya, Slovakya, Türkiye	Avustralya, Bulgaristan, İspanya, Finlandiya, Türkiye	Bulgaristan ¹ , Kongo ¹ , Birleşik Krallık, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Kenya, Mairitus, Kuzey Makedonya, Peru ¹ , Polonya ¹ Belçika	Anguilla, Avustralya, Azerbaycan, Belçika, Kanada ¹ , Finlandiya, Birleşik Krallık, Yunanistan, Macaristan, Letonya ¹ , Mairitus, Norveç, Portekiz, Suudi

				Arabistan, Slovakya
Oteller, Restoranlar, Turizm, Yolcu Taşımacılığı	Estonya, Romanya	Bulgaristan, Estonya, Finlandiya, Karadağ, Slovakya,	Angola ¹ , Avustralya, Bulgaristan ¹ , Almanya ¹ , Finlandiya ¹ , Yunanistan, Macaristan, Letonya, Mairitius, Peru ¹ , Slovakya, Uruguay	Bulgaristan ¹ , Kanada ¹ , Yunanistan, Peru ¹ , Slovakya, Uruguay ¹
Kültür, Spor, Basılı ve elektronik yayınlar	Estonya, Norveç, Romanya	Karadağ, Bulgaristan, Finlandiya	Bulgaristan ¹ , Macaristan, İrlanda, Litvanya, Letonya ¹ , Peru ¹ , Mairitius, Kuzey Makedonya, Portekiz, Slovakya	Almanya, Macaristan, İrlanda, Letonya, Peru ¹ , Portekiz, Slovakya
Tarım			Yunanistan, Polonya, Portekiz	Arnavutluk, İrlanda, Karadağ, Mairitius, Polonya, Portekiz, Uruguay
Çevresel sürdürülebilirlik	Norveç, Romanya	İtalya	Avustralya ¹ , Barbados ¹ , Belçika ¹ , Almanya, Birleşik Krallık ¹ , İrlanda, İzlanda, Jamaika, Letonya, Hollanda, Portekiz, Türkiye	Avustralya ¹ , Belçika ¹ , Barbados ¹ , Birleşik Krallık ¹ , İzlanda ¹ , İrlanda, Kore ¹ , Nikaragua ¹ , Portekiz
Pandeminin etkilerini gidermek		Kanada	Yunanistan, Meksika ¹ , Türkiye ¹ , Uruguay ¹ , Angola	Yunanistan, Meksika ¹ , Polonya ¹ , Türkiye ¹
Diğer		Finlandiya, Slovenya, Slovakya	Yunanistan	Mairitius, Meksika, Türkiye
Genel olarak artış/azalış	İsviçre, Çekya, İzlanda, Lüksemburg, İsveç, Hollanda ¹ , Türkiye	Çekya, İsviçre	Türkiye ¹ , Arnavutluk, Belçika, Kongo, İrlanda, Jamaika, Saint Lucia, Polonya ¹ , Portekiz ¹ , Romanya, Slovenya, Uruguay	Arnavutluk, Kanada ¹ , Çekya, Meksika, Portekiz, Türkiye
Standart KDV Oranları				
	Artışlar		Azalışlar	
	2023	2024 ve sonrası	2023	2024 ve sonrası
	Maldiveler, Singapur, Türkiye	İsviçre, Estonya, Finlandiya, Endonezya, İsrail, Lüksemburg, Singapur, Slovakya	Lüksemburg	
Not: İndirimli KDV oranları, yurt içi satışlara uygulanan sıfır oranlar da dâhil olmak üzere standart orandan düşük tüm oranları içermektedir. Tablo, önceki yıllarda uygulanan geçici değişikliklerin uzantısı olarak, 2024 yılında uygulanan yeni oranları veya 2025 yılında uygulanacak değişiklikleri içermektedir. İndirimli KDV oranı artışı, bir indirimli orandan başka bir daha yüksek indirimli orana veya standart orana geçişi ifade etmektedir. “1”, geçici önlemi ifade etmektedir.				

Kaynak: (OECD, 2025a).

Sağlık ve hijyen ürünlerinde sıfır veya indirimli KDV oranları uygulama eğilimi sürmektedir. İngiltere pandemiden hemen sonra getirilen kadın hijyen ürünleri için sıfır KDV oranını 2024 yılında regl dönemi çamaşırlarını kapsayacak şekilde genişletmiştir. Finlandiya, 2024 yılında adet hijyen ürünlerinde KDV oranını düşüren artan sayıda ülke grubuna dahil olmuştur (OECD, 2025a). Kadın hijyen ürünlerinde KDV oranlarının indirilmesi aynı zamanda vergilemede “cinsiyete dayalı eşitsizliği” gidermenin bir aracı olarak da gittikçe artan bir destek bulmaktadır (Stotsky, 1996; Çelikkaya, 2023; Coelho vd., 2022).

İndirimli KDV oranları, turizm sektörünü ve ilgili işletmeleri (konaklama ve yeme-içme gibi) desteklemek amacıyla da yaygın olarak kullanılmaktadır (Çelikkaya, 2011b, 167). Pandemi sırasında Macaristan, turistik seyahatlerde oranı indirmiştir. Mauritius, seyahat acentelerini KDV’den muaf tutmuştur. Slovakya, turizm ve konaklama için yeni bir indirimli oran getirmiştir. Yunanistan, restoran ve kafelerde indirimli oranı 30 Haziran 2024’e kadar uzatmıştır. Peru, küçük ve orta ölçekli restoran ve otellerde indirimli oranı Aralık 2027’ye kadar uzatmıştır. Uruguay, turizmle ilgili bazı faaliyetler için ödemenin kredi kartı veya elektronik para ile yapılması koşuluyla 2023 yılında getirilen geçici indirim 30 Nisan 2025’e kadar uzatmıştır. Bu girişimin bir diğer amacı da elektronik ödeme yöntemlerinin kullanımını teşvik ederken turizm sektörünü canlandırmaktır (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Ülkeler, eğitim ve kültür sektörlerini desteklemek için KDV indirimleri yapmaktadır. İrlanda günlük gazeteler, kitaplar ve sesli kitaplar için sıfır oran uygulamaktadır. Litvanya ve Kuzey Makedonya elektronik yayınların oranını indirmiştir. Mairitus, müzik aletlerinde sıfır oran getirmiştir. Peru kitap ve benzeri yayınlar için sıfır oranı 2025 yılı sonuna kadar uzatmıştır ve bu tür kitapların girdi KDV’si iade edilmektedir. Kanada, 2025 yılı başında 3 ay süre ile kitaplar ve basılı gazetelerde KDV’yi sıfırlamıştır. Almanya, 2025 yılında sanat eserleri ve koleksiyonluk ürünlere uygulanan KDV’yi düşürmüştür. Diğer yandan Karadağ, AB KDV kurallarına uyum planının bir parçası olarak 2025 yılında kitaplar için (ders kitapları hariç) indirimli %7 oranını indirimli %15’e taşımıştır (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Pandemi sonrasında tarım sektörü, KDV indirim önlemlerinin odak noktası olmuştur. Jamaika, 2023 yılında ithalatta çeşitlilik, gıda güvenliği ve kırsal istihdama yönelik çeşitli KDV muafiyetleri getirmiştir. Yunanistan, tarım makineleri için yeni bir indirimli oran getirmiştir. Arnavutluk, 2024 yılında hayvan sayısını artırmak (arıcılık sektörünü geliştirmek dahil), organik üretimi teşvik etmek ve inovasyonu desteklemek amacıyla, safkan üreme hayvanların ve suni tohumlama materyallerinin (zararlı böceklerle mücadelede kullanılan faydalı böcekler ve tuzaklar dahil) ithalatına KDV muafiyeti getirmiştir. İrlanda, KDV kaydı olmayan çiftçilere tarımsal üretimleri üzerinden sabit oranlı iade hakkını AB Direktifleri

doğrultusunda 2025 yılında %5,1'e çıkarmıştır. Karadağ, çiftçiler için bu sabit oranı 2025 yılında %8'e yükseltmiştir. Mauritius, bir dizi tarım ürününe (sebze, meyve, çiçek tohumları, bitkiler, fide tepsileri, saksılar ve tarımsal püskürtücüler dahil) sıfır oran getirmiştir. Polonya, tarım ürünlerine (toprak iyileştiriciler ve gübreleme malzemeleri gibi) indirimli oran uygulamasını sürdürmektedir. Portekiz, insan tüketimine yönelik gübre, toprak iyileştiriciler ve hayvan yemi tedariklerine sıfır oran uygulanmasını 31 Aralık 2025'e kadar üçüncü kez uzatmıştır. Uruguay'da, arıcılar ve sığır, koyun, süt, pirinç, çiçek, meyve ve sebze yetiştiricileri, ödedikleri akaryakıtın KDV'sini iade (1 yıl süreyle, azami sınıra tabi olarak) alabilmektedir (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Ülkeler son olarak, özel veya sosyal konut alanındaki teslimlere indirim yapmaya halen devam etmektedir. Bu, birçok hükümet tarafından hane halkları için hayati önem taşıyan sektördeki artan fiyatları gidermenin hızlı bir yolu olarak görülmektedir. Kanada, konut fiyatlarındaki artışa karşı geliştirilen ulusal stratejinin bir parçası olarak yeni inşa edilen konutlar için (sonradan öğrenci konutları, kolej ve okullara genişletilmiştir) %100 KDV iadesini 2031 yılına kadar uzatma kararı almıştır. Böylece ülke genelinde uygun fiyatlı kiralık konutların artırılması amaçlanmaktadır. Yunanistan'da, 2020 yılında başlatılan KDV'yi askıya alma rejiminin süresi 2025 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. Bu rejim kapsamında yeni inşa edilen konutların teslimi KDV'ye tabi değildir ve girdi KDV'si de düşülebilmektedir. Belçika'da, inşaat geri dönüşümü için 2022 yılında getirilen sınırlı indirim, 2024 yılında kiralık konut inşaatını da kapsayacak şekilde kalıcı hale getirilmiştir. Saint Lucia, belirli yapı malzemeleri için KDV'yi sıfırlamıştır. Suudi Arabistan, inşaat sektörünü teşvik etmek amacıyla Mayıs 2024'te KDV iadelerinin kapsamını genişletmiştir. Romanya, konut tesliminde indirimli oranının eşliğini düşürmüştür (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Bunlara benzeyen diğer bazı sektörel indirimler arasında; tren yolu için sıfır oran (Avusturya), raylı sistem projeleri için sıfır oran (Türkiye), bağış veya hibe projeleri için sıfır oran (Avusturya, Arnavutluk), bebek bezleri ve çocuk oto koltukları için indirimli oran (İtalya) ve itfaiye ekipmanları için indirimli oran (Slovenya) yer almaktadır. Ek olarak Kenya okullarda yemek hizmeti için ve Letonya, spor müsabakalarına katılım ve spor dersleri için KDV istisnası getirmiştir. Norveç, hedefli yaşam maliyeti desteklerinin bir parçası olarak atık su hizmetleri ve su temini üzerindeki KDV oranını 2024 yılında 10 puan indirmiştir. Türkiye eğitim ve sağlık tesisleri ile sosyal güvenlik kurumlarına teslim edilen binalar için KDV indirimini 2028 yılı sonuna kadar uzatmıştır (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Hedefli KDV indirimleri salgınla mücadele ve diğer afetlerin ardından rahatlama sağlamak için de kullanılmıştır. Angola, doğal afetler nedeniyle ithal edilen malların KDV'sini

sıfırlamıştır. Meksika, Otis Kasırgasından etkilenen bölgeler için getirilen geçici indirim Şubat 2024'e kadar uzatmıştır. Uruguay, su kıtlığının devam ettiği sürede maden suyu ve soda arzına sıfır oran uygulamıştır. Polonya, sel felaketinin mağdurlarına yardım amacıyla yapılan mal ve hizmet bağışlarını, yapıldığında geçici olarak KDV'den muaf tutmuştur. Türkiye, depremzedelere bağışlanan konutların inşası için ilgili kuruluşlara yapılan mal ve hizmet tedariklerinde indirimli oranı 2024 yılı sonuna kadar uzatmıştır. Türkiye özelinde yapılan bir araştırma aynı zamanda afetin yaşandığı bölgelerde KDV gelirlerinin %100'ün üzerinde azaldığını (ciddi bir kamu geliri kaybını) göstermektedir (Boz ve Demirbozan, 2024, 318). Öte yandan pandemi salgını hafifletmek için kullanılan ürünlerdeki geçici sıfır oranları ise neredeyse tamamen sonlandırılmıştır. Örneğin Kanada, belirli yüz maskeleri, solunum cihazları ve yüz siperliklerinin tedarikinde geçici KDV muafiyetini Temmuz 2024'te kaldırmıştır (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek ve daha düşük karbonlu bir ekonomiye geçişi desteklemek için KDV indirimlerinden yararlanma eğilimi artmaktadır (Çelikkaya, 2018). Bu eğilimi genellikle enerji tasarruflu cihazları, düşük emisyonlu araçları ve yenilenebilir enerji (YEN) ekipmanlarını hedef almaktadır. İrlanda, konutlarda ve okullarda güneş paneli kurulumunda sıfır oran getirmiş ve ısı pompalarının KDV oranını indirmiştir. Avusturya'da fotovoltaik sistemlerde sıfır KDV oranı uygulaması devam etmektedir. Belçika'da 2022 yılında getirilen geçici indirim planlandığı gibi güneş panelleri için sona erse de ısı pompası kurulumları için iki yıl daha uygulanmıştır. Portekiz, YEN ekipmanları için indirimli oran getirmiştir. Birleşik Krallık, konutlarda enerji tasarruflu cihaz kurulumunda sıfır oranı geniş bir teknoloji yelpazesini kapsayacak şekilde 2027 yılına kadar uzatmıştır. Barbados, konut jeneratörleri için (2024 yılına kadar) ve Jamaika güneş pillerinin ithalatı için, KDV muafiyeti getirmiştir. Ayrıca elektrikli ve düşük emisyonlu araçlar pandemiden sonra temel odak noktası olmuştur. Barbados, elektrikli araç tesliminde KDV muafiyetini Mart 2026'ya kadar uzatmıştır. İzlanda, yeni elektrikli otomobiller için muafiyet getirmiştir. Litvanya, elektrikli otomobiller için girdi indirimine izin vermektedir. Türkiye, yerli elektrikli araç üreten işletmelere sağlanan bazı mühendislik hizmetlerini geçici olarak KDV'den muaf tutmuştur. İzlanda, kullanılmış elektrikli araçların satışındaki KDV muafiyetini 2025 yılı sonuna kadar uzatmıştır. Kore, elektrikli araç alımlarında geçici KDV iadesini 2026 yılı sonuna kadar uzatmıştır. Öte yandan bazı ülkeler zararlı faaliyetleri cezalandırmak amacıyla oran artışları yapmıştır. Örneğin İtalya, geri dönüşüm prensipleriyle uyuşmayan atık giderme faaliyetlerinde standart orana geri dönmüştür (OECD, 2024; OECD, 2025a).

Ayrıca yatırımı teşvik etmek, bölgesel kalkınmayı desteklemek ve yerli üretimi desteklemek için de KDV bir araç olarak kullanılmıştır. Meksika'da, özel sanayi bölgelerindeki

satışlar sıfır orana tabidir ve büyümeyi ve tüketimi teşvik etmek amacıyla sınır bölgelerinde indirimli oran uygulaması devam etmektedir. Azerbaycan, yerel üretimi desteklemek ve petrol dışı sektörünü geliştirmek için yerli üretim otobüslerin satışını ve bunların parçalarının ithalini ve kamu-özel ortaklığı projelerinde kullanılan makine ve teknolojik ekipmanların ithalatını muafiyet kapsamına almıştır. Türkiye, araştırma ve geliştirme veya diğer inovasyon biçimlerini yürüten mükelleflere ve belirli imalat sanayi mükelleflerine yapılan teslimler için KDV indirimini 2024 yılı sonuna kadar uzatmıştır (OECD, 2025a).

Öte yandan enflasyonun düşmesiyle birlikte indirimlerin yerini ek gelir ihtiyacını karşılamaya yönelik reformların aldığı görülmektedir. Böylece KDV oranlarında temkinli bir geri dönüş eğilimi başlamıştır. Kuzey Makedonya, lüks gıda ürünleri için; Romanya, şekerli içecekler, restoranlar, catering, otel, ısı pompaları, spor ve lüks gıda için; Slovakya, restoranlarda alkollü içecekler için; İsveç, belirli onarım hizmetleri için; Türkiye, temizlik ve hijyen ürünleri için, KDV oranlarını yeniden yükseltmiştir. Ayrıca Estonya, İsviçre, Lüksemburg, Maldivler, Singapur ve Türkiye, standart KDV oranlarını 2 ila 4 puan arasında artırmıştır. Bu eğilim devam etmektedir. Bulgaristan, ekmek ve unda standart orana geri dönmüş, belirli turistik ve sportif hizmetleri için indirimi sonlandırmıştır. Almanya, ısıtmada standart orana geri dönmüştür. Polonya ve İspanya temel gıda maddelerinde sıfır oranı indirimli oranla değiştirmiştir. İspanya, enerjide indirimi sonlandırmıştır. Estonya, yayınlarda, Hollanda belirli tarımsal girdilerde indirimi kaldırmıştır. Finlandiya, yayı (gazete ve süreli yayınlar hariç), ilaç, spor, yolcu taşımacılığı ve konaklama gibi hizmetlerde %14 ora uygulamasına geri dönmüştür. Slovakya, restoranlarda alkollü içecekler için standart orana geri dönmüştür. Slovenya, şekerli ve aromalı içeceklerin KDV oranını %22'ye çıkarmıştır. Türkiye, özel tıbbi amaçlı bazı gıdalardaki KDV oranını %10'a, tıbbi cihazlardaki KDV oranını %20'ye çıkarmıştır. İsviçre, sosyal güvenliği finanse etmek amacıyla 1 Ocak 2024 itibarıyla indirimli KDV oranını 1 puan artırmıştır (OECD, 2024; OECD, 2025a).

3.2. Matrahta Yapılan Ayarlamalar

Matrah ayarlamalarının temel amacı vergi gelirlerini artırmaktır. Ülkeler, esas olarak gelir ihtiyacını karşılamak ve KDV sistemini ihtiyaçlar doğrultusunda modernize etmek için çeşitli taban ayarlamaları gerçekleştirmektedir.

Dijitalleşmenin getirdiği zorluklar veya ihtiyaçlar KDV sistemlerinde yapılan en etkili değişiklikler arasında olmayı sürdürmektedir (Çelikkaya, 2019). Dijital dönüşüm, bireyler için çevrimiçi hizmetlere erişim ve iş geliştirme dahil bir çok fayda sağlarken, Devletler de teknolojiyi tüm işlemlerine entegre etmek suretiyle vergilendirme sürecini pratikleştirmekte ve daha fazla gelir elde etmenin dijital kanallarını aramaktadır (Çelikkaya ve Ünal, 2024).

Pandemiden sonra çok sayıda ülke yerleşik olmayan tacirlerin spesifik tüketicilere yaptığı artan sayıda çevrimiçi satışlarda rekabet eşitsizliğini gidermek için reformlar yapmıştır. Bu reformların temel amacı uygun miktarda KDV tahsilatı sağlamaktır. Bunun için OECD temel bir standart geliştirmiştir (OECD, 2017). Kenya, 2023 yılında dijital arzlarda, KDV kaydı yaptırmaya zorunluluğu getirmiştir. Japonya, 2025 yılından itibaren, işlem değeri belli bir sınırı aşan dijital platformları, KDV'nin toplanması ve gönderilmesinden sorumlu tutmuştur. Kuzey Makedonya, 2024 yılından itibaren yerleşik olmayan dijital hizmet sağlayıcılarını KDV'den sorumlu tutmuştur. Bahamalar, dijital platform kullanan kiralık ev sahiplerini KDV'den sorumlu tutmaktadır (OECD, 2024). Türkiye, mukim olmayan dijital hizmet satıcıları için 2018 yılında özel bir mükellefiyet getirmiştir (Çelikkaya, 2019).

Düşük değerli ithal malların çevrimiçi satışlarında KDV'nin etkili bir şekilde tahsil edilmesini sağlamak için yapılan reformlar artmaktadır. Genellikle toplama maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle düşük değerli mal ithalatında çoğu ülke KDV uygulamazken, artan çevrim içi satışların etkisiyle potansiyel KDV kayıplarına karşı önlem alan ülkelerin sayısı artmaya başlamıştır (Çelikkaya, 2019). İlk olarak Avustralya yurt içi satıcılar açısından adil olmayan rekabet risklerinin ortadan kaldırmak için 1 Temmuz 2018 tarihinden itibaren düşük değerli (1000 Avustralya Dolarına kadar) mal ithalinde KDV istisnasını kaldırmıştır. İsviçre, 2019 yılında düşük değerli mal satan (200 Frank) ve toplam cirosu belli bir miktarı aşan (100.000 Frank) yabancılar için KDV kaydı getirmiştir (Çelikkaya, 2019). Şili, bu yönde somut adımlar atan ilk Latin Amerika ülkesi olmuştur. Bu konuda geliştirilmiş bir dizi araç seti bulunmaktadır (OECD/WB/ATAF, 2023).

Bazı ülkeler yakın zamanda KDV tabanlarını genişleten diğer bazı reformlar yapmıştır. Kanada, ödeme kartı hizmetlerini KDV'nin konusuna dahil etmiştir. Kolombiya, belirli ürünleri için 3 gün vergisiz satışı 2023 yılında sonlandırmıştır. Yunanistan, kısa vadeli konut kiralama için getirilen muafiyeti sınırlandırmıştır. Yunanistan'da ayrıca ikinin üzerindeki kiralamalarda KDV %13 olarak uygulanmaktadır. Norveç, elektronik haberleşmede geçerli olan sıfır KDV oranını kaldırmıştır. İrlanda, KDV kaydı yaptırmak zorunda olmayan çiftçiler için verilen sübvansiyonu %4,8'e düşürmüştür. Bahamalar, 91.500 Euro üzeri gayrimenkul transferlerine %10 KDV getirmiştir (OECD, 2024).

Öte yandan tabanı daraltıcı bazı reformlar yapılmıştır. Barbados, film endüstrisini canlandırmak için stüdyo ve film ekipmanı kiralamalarına muafiyet getirmiştir. Almanya, belirli fonlara muafiyet tanımıştır. Meksika, belirli alanlarda kurulan işletmelere tercihli rejim getirmiştir. Türkiye, belirli Ar-Ge ve inovasyon malzemeleri (2024 sonuna kadar) ve belirli inşaat malzemeleri (2025 sonuna kadar) için muafiyet getirmiştir. İngiltere, tıbbi bakım

hizmetleri muafiyetini eczacıları da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bazı ülkeler ise (Çekya, Bulgaristan, Trinidad ve Tobago, İrlanda, Letonya ve İsviçre) idari ve uyum maliyetlerini azaltmak için küçük tedarikçilerin kayıt eşiklerini yükseltmiştir (OECD, 2024).

3. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ REFORMLARI

Buna karşılık, daha sağlıklı yaşam tarzlarını teşvik etmeyi amaçlayan vergi politikaları öncelikle tüketim vergilerine dayanmaktadır. Tüketimi caydırarak gelirleri artırmak ve halk sağlığını desteklemek amacıyla devam eden bir çaba kapsamında, birçok yüksek ve orta-üst gelirli ülke özellikle tütün, alkollü içecekler ve şekerli içecekler gibi sağlıkla ilgili ÖTV'ni artırmaya devam etmektedir (OECD, 2024; OECD, 2025a). Dolayısıyla KDV'nin aksine ÖTV reformları spesifik bazı ürünlerin vergi oranlarında yapılan artışları içermektedir.

Tütün vergilerinin artırılması, kamu sağlığının korunmasında güçlü bir etkiye sahiptir (Çelikkaya, 2020, 6). Dünya Sağlık Örgütü, tütün talebini azaltmak için vergi artışlarının önemine dikkat çekmektedir. Sigara fiyatında en az %75 vergi payı hedefine şu an 30 civarında Avrupa ülkesinde ulaşılmış olmakla birlikte halen bazı ülkelerde (Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerin tamamı) vergi payı %50'nin biraz altındadır. Vergilemedeki bu farklılık ülkelerin kendi içindeki ve birbirine komşu ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bir ülke içindeki farklı bakanlıklar arasında (örneğin, Sağlık Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı) ve komşu ülkeler arasında koordinasyon önemlidir (WHO, 2025). Pandemiden sonra Estonya, Danimarka, İrlanda, İtalya, Avustralya, Kuzey Makedonya tütün ürünlerinin vergi oranını artırmış, Kanada'nın dört eyaleti de ortak ÖTV oranları uygulayacakları bir çerçeveye getirmiştir. Ayrıca Çekya ve Finlandiya, vergi matrahını nikotin poşetlerini de dahil edecek şekilde genişletmiştir (OECD, 2024).

Benzer gerekçeyle alkollü içeceklerin vergi oranlarının artırılması devam etmektedir (Çelikkaya, 2011c). Dünya Sağlık Örgütü'nün en son raporuna göre 148 ülke (Temmuz 2022 itibarıyla) alkollü içeceklerden bir ÖTV almakla birlikte küresel ortalama vergi payı oldukça düşüktür (bira için %13,4 ve alkollü içecekler için %24,8) ve ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır. Ayrıca az sayıda ülke bu geliri çeşitli sağlık programlarına tahsis etmektedir (WHO, 2023a). Pandemiden sonra, Estonya, Finlandiya, Hollanda, Güney Afrika alkollü içeceklerin vergisini artırmıştır (OECD, 2024). Öte yandan İzlanda, Hollanda, İngiltere ve Kanada işletmeleri desteklemek amacıyla stratejik indirimler yapmıştır (OECD, 2025a).

ÖTV'lerin öncelikli amacı gelir olmakla birlikte, giderek artan sayıda ülke sağlıklı beslenme için şekerli içeceklerle yüksek vergi koymaktadır. Bu, şekerli içeceklerin satın alınmasını önlemenin en etkili yoludur (WHO, 2023b; Sezgin ve Işık, 2022; Ünlü ve Deniz, 2022; Rakıcı ve Yılmaz, 2021; Sandalcı ve Tuncer, 2018). Dünya Sağlık Örgütü'nün en son

raporuna göre 108 ülke (Temmuz 2022 itibarıyla) en az bir tür şekerli içeceği vergilendirmekle birlikte verginin yükü ortalama %3,4 civarındadır (toplam vergi payı %18,4) ve ülkeler arasında değişkenlik göstermektedir. Çok az sayıda ülke bu geliri sağlık programlarına tahsis etmektedir. Tüketim kaymasını önlemek için verginin tüm içecek türlerine uygulanması gerekirken, genellikle meyve suları ve şekerle tatlandırılmış hazır içeceklerden (çay, kahve, süt gibi) ÖTV dışında tutulmaktadır ve ülkelerin yaklaşık yarısı şişelenmiş sulardan dahi ÖTV almaktadır (WHO, 2023b, 4, 7, 8, 18, 22). WHO, 2023b, 7). Pandemiden sonra, sadece iki Avrupa ülkesi (Estonya ve Romanya) şekerli içeceklere yeni ÖTV'ler getirmiştir (OECD, 2024, 53-54).

SONUÇ

Pandemi sürecinde ve hemen sonrasında aşırı artan fiyatların hane halkları üzerindeki etkisini azaltmak ve ayrıca vergi yükünü dağılımında eşitlik sağlamak amacıyla kullanılan en etkili maliye politikası araçlarından biri KDV olmuştur. Bunun yanında kamu sağlığını korumak ve aynı zamanda gelir elde etmek amacıyla da ÖTV'den yararlanılmıştır. Bu politika araçlarının hedeflerine ulaşip ulaşmadıklarından bağımsız olarak (bu ayrı bir çalışma konusudur) pandemiden sonra mal ve hizmet vergileri grubunda gerçekleştirilen temel politika önlemlerinin ortak özellikleri veya yapılan tespitler şunlardır:

i) Ekonomik dalgalanmaların enerji ve gıda fiyatları üzerindeki yükünü azaltmak için enflasyon baskısı azalana kadar KDV oranlarında geçici indirimler yapılmıştır.

ii) Ekonomik dalgalanmalardan en fazla etkilendiği düşünülen sektörleri destekleme desteklemek için hedefli indirimler yapılmıştır. Bunlar arasında yer alan kadın hijyen ürünlerinde KDV oranlarının indirilmesi aynı zamanda vergilemede cinsiyete dayalı eşitsizliği giderme politikalarının da bir sonucudur. Pandemi salgını hafifletmek için kullanılan ürünlerdeki geçici sıfır oranlar ise neredeyse tamamen sonlandırılmıştır.

iii) Düşük karbonlu tüketimi ve yatırımı teşvik etmeye yönelik davranışsal tepkiler tüm temel vergi türlerine giderek daha fazla entegre olmaktadır. Politika yapıcılar karbon fiyatlandırmasını hedefli vergi teşvikleriyle birleştirmektedir. Bu kapsamda çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için indirimli veya sıfır KDV oranları giderek daha fazla oranda kullanılmaktadır. Bu önlemler genellikle enerji tasarruflu cihazları, düşük emisyonlu araçları ve yenilenebilir enerji ekipmanlarını hedef almaktadır.

iv) KDV ayrıca yatırımı teşvik etmek, bölgesel kalkınmayı desteklemek ve yerli üretimi desteklemek için de kullanılmaya devam etmektedir.

v) KDV matrahlarında esas olarak vergi gelirlerini artırmak amacıyla ve de KDV sistemini dijital çağın gereklerine göre modernize etmek için çeşitli ayarlamalar yapılmaktadır. Bu reformların çoğu yabancı satıcılar tarafından yerli müşterilere yapılan çevrimiçi satışlarında KDV tahsilatını artırmayı yöneliktir. Ayrıca artan çevrim içi satışlarda potansiyel KDV kayıp ve kaçaklarının önüne geçebilmek için düşük değerli malları KDV kapsamına alan (vergilendiren) reformlar artmaktadır.

vi) Belirli ürün veya faaliyetlerin tüketimini caydırarak gelirleri artırmak ve halk sağlığını desteklemek stratejilerinin bir parçası olarak özellikle tütün, alkollü içecekler ve şekerli gibi sağlıkla ilgili ÖTV'ler artmakta veya yeni vergiler getirilmektedir. Ancak, vergilendirme çabaları uyumsuz seyretmektedir ve bazı yerlerde vergilendirme konusunda daha yavaş ilerleme kaydetmektedir. Tütün ürünleri açısından ülke içi ve ülkeler arası fiyat farklılıklarının koordine edilmesi önemlidir. Hem alkollü içeceklerin hem de şekerli içeceklerin vergilerinin daha sistematik bir şekilde artırılması sağlığa zararlı olan bu ürünlerin tüketimini kısmanın en etkili yolu olacaktır. Ayrıca içecekleri şeker içeriklerine göre vergilendirmek, tüketici tercihlerinin değişmesi ve ayrıca endüstriyel ürünlerin yeniden formüle edilmesini için bir teşvik sağlayacaktır (WHO, 2023a, 30; WHO, 2023b, 24).

KAYNAKLAR

Boz, A. ve Demirbozan, A. (2024). Türkiye'de Meydana Gelen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin Vergi Gelirlerine Etkisi: Kahramanmaraş ve Hatay Üzerine Bir Değerlendirme, International Journal of Public Finance. 9(2), 307-326. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1429090>

Coelho, M., Davis, A., Klemm, A. ve Buitron, C. O. (2022). Gendered Taxes: The Interaction of Tax Policy with Gender, IMF Working Paper, 22(26), 1-54, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/02/04/Gendered-Taxes-The-Interaction-of-Tax-Policy-with-Gender-Equality-512231>

Çelikkaya, A., Ünal, S. (2024). Vergilendirme Sürecinde Dijital Dönüşüm ve Gelir Dağılımı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Çelikkaya, A. (2023). Vergi Sistemlerinde Cinsiyet Eşitsizliklerinin Giderilmesine Yönelik Reform Önerileri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(3):721-750.

Çelikkaya, A. (2020). Tütün Ürünleri Üzerinden Alınan Özel Tüketim Vergisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme, ASEAD, Cilt 7, Sayı 2: 1-14.

Çelikkaya, A. (2019). En Son Katma Değer Vergisi Reformlarının Analizi, Vergi Dünyası Dergisi, 458, 16-28.

Çelikkaya, A. (2018). Dünyada Yenilenebilir Enerji Yatırımlarına Sağlanan Vergi Teşviklerinin Değerlendirilmesi, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20, Sayı 1: 357-384

Çelikkaya, A. (2011a). "OECD Üyesi Ülkelerde Katma Değer Vergisinin Yapısal Gelişimi ve Son Uyumlaştırma Çabalarının Değerlendirilmesi", Sosyo Ekonomi. 7(14):101-126.

Çelikkaya A. (2011b). "Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Konaklama ve Yiyecek-İçecek Hizmeti Sunan Turizm İşletmelerinde Katma Değer Vergisi Uygulamalarının Karşılaştırılması". Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 22 (2): 167-183

Çelikkaya, A.(2011c). "Bazı Ürünlerden (Alkollü İçecekler, Madeni Yağlar ve Tütün Mamulleri) Alınan Özel Tüketim Vergisinin Ülke Bazında Karşılaştırmalı Analizi". Dumlupınar Ü. SBE Dergisi, 29: 49-65.

OECD (2025a), Tax Policy Reforms 2025: OECD and Selected Partner Economies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/de648d27-en>

OECD (2025b), OECD Economic Outlook, Interim Report March 2025: Steering through Uncertainty, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/89af4857-en>.

OECD (2024). Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies. <https://doi.org/10.1787/c3686f5e-en>. (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

OECD (2022a), Tax Policy Reforms 2022: OECD and Selected Partner Economies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/067c593d-en>

OECD (2022b), Consumption Tax Trends 2022: VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6525a942-en>.

OECD (2017), International VAT/GST Guidelines, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264271401-en>.

OECD/WB/ATAF (2023), AT Digital Toolkit for Africa, OECD, <https://www.oecd.org/tax/consumption/vat-digital-toolkit-for-africa.htm>.

Rakıcı C., Yılmaz, T. Z. (2021). Obezite ile mücadelede ilave şekerli içeceklerin vergilendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 11 Sayı: 21 / Haziran 2021, 25-45

Stotsky, J. (2022). Taxation and social protection. ADB The Governance Brief, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/787961/governance-brief-045-taxation-social-protection.pdf>

Sandalcı, U., Tuncer, G. (2018). Obezite vergisi teorisine ilişkin bir inceleme, finans ekonomi ve sosyal araştırmalar dergisi 3 (4): 742-764, doi : 10.29106/fesa.487333

Sezgin, B. S., Işık, S. (2022). Obezite ile Mücadelede Şekerli İçecek Vergilerinin Kullanımı Üzerine Bir Analiz, Troyacademy 7 (3), 455-483, 2022, DOI: <https://doi.org/10.31454/troyacademy.1130976>

Ünlü, T. N., Deniz, D. (2022). Obezite Politikaları; Türkiye ve Almanya Uygulama Karşılaştırılması. Selçuk Sağlık Dergisi, 3(1), 62 – 78.

WHO (2025). Promoting taxation on tobacco products, <https://www.who.int/europe/activities/promoting-taxation-on-tobacco-products> (27.02.2025).

WHO (2023a). Global report on the use of alcohol taxes, Geneva: World Health Organization; Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/374530/9789240084995-eng.pdf> (27.02.2025).

WHO (2023b). Global report on the use of sugar-sweetened beverage taxes, Geneva: World Health Organization; Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/374614/9789240086104-eng.pdf?sequence=1> (27.02.2025).

KATKI ORANLARI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI/ CONTRIBUTION RATES AND CONFLICTS OF INTEREST

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	<i>Çalışmanın Tasarlanması:</i> AÇ (%100) <i>Veri Toplanması:</i> AÇ (%100) <i>Veri Analizi:</i> AÇ (%100) <i>Makalenin Yazımı:</i> AÇ (%100) <i>Makale Gönderimi ve Revizyonu:</i> AÇ (%100) <i>Sorumlu Yazar:</i> Yazar ad-soyad baş harfleri ile belirtilmiştir.	Author Contributions	<i>Research Design:</i> AÇ (%100) <i>Data Collection:</i> AÇ (%100) <i>Data Analysis:</i> AÇ (%100) <i>Writing the Article:</i> AÇ (%100) <i>Article Submission and Revision:</i> AÇ (%100) <i>Corresponding Author:</i> The author's name and surname are indicated with initials.
Etik Bildirim	info@akademikyorum.com	Complaints	info@akademikyorum.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ'NDE CUMHURBAŞKANI KARARLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN VERGİ UYGULAMALARININ ANALİZİ (2018- 2024)

Recep TEMEL^{©1}İrem SÖKMEN²

Araştırma Makalesi	ÖZET
Makale Süreci: Gönderme: 05/01/2025 Düzeltilme: 25/07/2025 Kabul: 30/08/2025 Yayın: 05/10/2025 Bu makale control edildi oranı: %20 JEL Kodları: H20, H30, K34 	Türkiye Cumhuriyeti, 09.07.2018 tarihinde fiilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen yönetim modeline geçmiştir. Bu yönetim modelinde, Parlamenter Demokratik Sisteme kıyasla daha işlevsel bir yürütme erki oluşturmak amacıyla çift başlı yürütme, Cumhurbaşkanının şahsında teke indirilmiş ve yetkileri de genişletilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanının genişleyen yetkilerinin bir kısmı hukuk kaynaklarına ilişkindir. Bunlardan bir tanesi Cumhurbaşkanına tek yanlı irade beyanıyla bireysel ve düzenleyici nitelikte idari işlem yapma yetkisi veren Cumhurbaşkanlığı Kararı şeklinde isimlendirilen emredici mahiyetteki hukuk kaynağıdır. Cumhurbaşkanı, bu yetkiye dayalı olarak genelde kamu hukuku özelde de vergi hukukunu ilgilendiren alanlarda düzenlemeler yapmaktadır. Cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkanlığı Kararlarıyla vergi hukukuna ilişkin yaptığı düzenlemeler ağırlıklı olarak 1982 Anayasasının 73/4 ve 162/2 madde hükümleri ve ilgili vergi yasaları hükümlerinin kendisine vermiş olduğu yetkilerin kullanımıdır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanının 2018-2024 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı Kararı olarak isimlendirilen hukuk normuyla vergi hukukunu ilgilendiren vergi uygulamaları incelenmiştir. Öncelikle Mevzuat Bilgi Sistemi üzerinden 2018-2024 döneminde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararlarının tamamına erişilmiş ve erişilen belgeler Doküman Analizi Yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular sınıflandırılarak değerlendirilmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yürütme erkinin diğer bir ifadeyle Cumhurbaşkanı'nın, vergi uygulamalarını yönlendirmede etkinliğini sağlayan önemli hukuk kaynaklarından birinin Cumhurbaşkanlığı Kararları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Kararı, Cumhurbaşkanı, Vergi Uygulamaları, Vergi Hukuku.

© Sorumlu Yazar/Corresponding author.

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü. recep.temel@ibu.edu.tr, Bolu, Türkiye.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı. iremsokmeen@gmail.com, Bolu, Türkiye.

Analysis of Tax Practices Implemented By President Decisions in The Presidential Government System (2018- 2024)	
Research Article	ABSTRACT
<i>Article Process:</i> Submitted: 05/01/2025 Revised: 25/07/2025 Accepted: 30/08/2025 Available: 05/10/2025 <i>This article checked by</i> iThenticate score: %20 <i>JEL Codes:</i> H20, H30, K34	Republic of Turkey has de facto switched to the Presidential Government System as of 09.07.2018. In this government model, in order to create a more functional executive power compared to the Parliamentary Democratic System, the dual executive has been reduced to a single executive in the person of the President and its powers have been expanded. In the Presidential Government System, some of the expanded powers of the President are related to legal sources. One of these is the imperative legal source called the President Decisions, which grants the President the authority to execute individual and regulatory administrative transactions with a unilateral declaration of will. Based on this authority, the President makes regulations in areas generally concerning public law and specifically tax law. The regulations made by the President on tax law through President Decisions are essentially the exercise of the powers granted to him by Articles 73/4 and 162/2 of the 1982 Constitution and the relevant tax laws. This study examines the tax practices implemented by the President between 2018 and 2024 through the legal norm called the President Decisions. First of all, all President Decisions issued between 2018 and 2024 were accessed through the Legislation Information System and the accessed documents were analyzed using the Document Analysis Method. The findings obtained as a result of the analysis were classified and evaluated, and it was concluded that one of the important legal sources that ensure the effectiveness of the executive power, namely the President, in directing tax practices in the Presidential Government System is the President Decisions. Keywords: Presidential Government System, President Decisions, President, Tax Practices, Tax Law.
 Makale/Article Doi: 10.52703/ay.214.	EXTENDED ABSTRACT Transition to the Presidential Government System in Turkey on July 9, 2018, marked the beginning of a new era in the constitutional and administrative structure of the state, symbolizing a profound transformation in its functioning. With the shift from the dual-executive model of the parliamentary system to a single-centered structure, executive power was consolidated under the President. This change represented not merely a political reform but also a legal and administrative reconfiguration. In this new era, President Decisions have emerged as a distinctive normative instrument granting the President the authority—within constitutional and statutory limits—to perform regulatory or individual acts. Unlike Presidential Decrees, President Decisions do not possess an original regulatory power but instead serve as secondary legal sources that operationalize the powers delegated by the legislature and enable the practical implementation of the constitutional framework. Tax law is one of the most revealing fields for observing the boundaries of executive authority, as taxation essentially falls within the legislative domain under the principle of legality. Accordingly, the impact of President Decisions on tax policies holds special importance in demonstrating how executive powers in fiscal matters are exercised within constitutional boundaries. This study, covering the period from 2018 to 2024, examines the effects of President Decisions on tax law and fiscal policy, aiming to reveal the scope, limits, and function of the executive's fiscal discretion. Using the document analysis method, a total of 4,802 President Decisions published through the Official Legislation Information System were examined, 193 of which are directly or indirectly related to tax practices. These decisions were classified according to the types of taxes—income, expenditure, and wealth—and analyzed in terms of their content, such as rate changes, exemptions, exceptions, and extensions. Compared with the existing literature (Acuner, 2018; İba and Söyler, 2019; Uyanık, 2020; Özdemir, 2021; Erdem, 2023), this study provides an original contribution based on empirical data. While previous research has largely focused on the legal nature, hierarchical status, or

License:	judicial review of President Decisions, this study fills a gap in the literature by empirically analyzing their practical use in the tax field. The findings are consistent with theoretical perspectives advanced by Gözler (2019) and Görücü (2024) concerning the expansion of executive flexibility, yet they also introduce a new dimension by showing that President Decisions operate within the limits of legality without weakening legislative authority. Since the implementation of the Presidential Government System in 2018, the scope, number, and content of President Decisions have increased significantly, producing notable impacts on public administration, fiscal governance, and tax policy. Between 2018 and 2024, the total number of President Decisions showed a year-by-year increase, with a particularly sharp rise observed after 2023. Approximately 59.3% (around 2,852) of these decisions pertain to appointments and dismissals, reflecting the President's decisive role over high-level public administrators and the increasingly centralized nature of the bureaucratic structure. The second-largest category comprises urgent expropriation decisions, which constitute about 23.9% of the total and enable the rapid implementation of public investments. Decisions related to tax practices account for roughly 29% of all President Decisions, most of which involve adjustments to tax rates, exemptions, exceptions, restructuring processes, or procedural aspects of taxpayer obligations. Moreover, the existence of 193 President Decisions concerning the enactment of international tax agreements indicates that such decisions serve as active instruments in Turkey's process of global fiscal integration. The decision implementing the FATCA information exchange agreement with the United States, for instance, exemplifies how President Decisions facilitate international fiscal compliance. From a legal standpoint, these decisions transcend mere individual administrative acts and often possess a regulatory nature. Within the constitutional and statutory framework, the President may introduce direct or indirect modifications in the tax field, thereby situating these decisions within the category of normative acts. Such regulatory actions are subject to judicial review, with the Council of State (Danıştay) serving as the court of first instance in disputes concerning their legality. President Decisions operate as instruments that remain within the limits of delegated legislative authority while providing the executive with a means of rapid intervention. For example, temporary reductions in VAT on essential goods, temporary exemptions from Special Consumption Tax (SCT), or modifications to income tax withholdings demonstrate the executive's capacity to maintain economic balance and flexibly steer fiscal policy without awaiting legislative action. Following the 2023 earthquake disaster, there was a notable increase in such decisions, illustrating that the Presidential Government System strengthens the state's ability to act swiftly during crises. These developments also shed light on theoretical debates concerning the balance of power between the executive and the legislature. President Decisions can be characterized as a form of "administrative legislation," softening the rigidity of statutes and enabling an adaptive administrative structure in economic governance. This corresponds with the concept of "adaptive governance" found in comparative public law literature. While the centralization of executive power raises certain questions regarding accountability, the publication of these decisions in the Official Gazette and their subjection to judicial oversight constitute balancing mechanisms that ensure transparency and reviewability within the system. The judicial review of President Decisions by the Council of State plays a vital role in ensuring that they remain within legal limits and that delegated powers are exercised in accordance with the constitutional framework. Thus, while these decisions effectively expand the executive's policymaking capacity, they continue to operate within constitutional confines and remain subject to administrative oversight. In conclusion, the President Decisions issued between 2018 and 2024 have become a key instrument in both the restructuring of public administration and the flexible implementation of fiscal and tax policies. These decisions enable swift and effective executive intervention while functioning in harmony with constitutional balance and judicial control mechanisms. The growing executive activity in a field as sensitive as taxation—governed by the principle of legality—reveals the transformation of Turkey's fiscal governance and the emergence of a new, executive-centered model of fiscal coordination. This study stands as one of the first comprehensive and empirical analyses of President Decisions related to taxation under the Presidential Government System in Turkey, contributing uniquely to both administrative and fiscal law scholarship. The
----------	--

 This work is licensed under Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License	<i>findings demonstrate that President Decisions have evolved into constitutional instruments that simultaneously ensure flexibility and accountability in contemporary Turkish tax administration. Consequently, the study provides a solid foundation for evaluating the long-term implications of executive-based policymaking within democratic systems and offers an integrated framework for analyzing the impact of normative transformation on fiscal governance in public law.</i>
<i>Atıf Nasıl Yapılır?</i>	Temel R. & Sökmen İ. (2025). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanlığı Kararlarıyla Gerçekleştirilen Vergi Uygulamalarının Analizi (2018-2024)", <i>Türk Dünyası Akademik Bakış Dergisi</i> , 5(10): 124- 151, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.214 .
<i>How to Cite?</i>	Temel R. & Sökmen İ. (2025). "Analysis of Tax Practices Implemented By President Decisions in The Presidential Government System (2018-2024)", <i>Journal of Turkiye World Academic Perspective</i> , 5(10): 124- 151, DOI: http://dx.doi.org/10.52703/ay.214 .

GİRİŞ

20.07.1961 tarihinde yürürlüğe giren 1961 Anayasasında, Türkiye Cumhuriyeti devletinin Parlamenter Hükümet Sistemi ile yönetilmesi öngörülmekteydi (Atar, 2019). 21.01.2017 tarih ve 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1982 Anayasası'nda öngördüğü değişiklikler gereği 16.04.2017 tarihinde önce referandum ve akabinde 24.06.2018 tarihinde seçimler yapılmıştır. Seçim sonuçları itibariyle yeni sistemin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilen R. Tayyip Erdoğan, 9 Temmuz 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yemin ederek göreve başlamış ve böylelikle Parlamenter Hükümet Sistemi yerini fiilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne bırakmıştır. Parlamenter sistemde görece sembolik nitelikte olan Cumhurbaşkanı yetkileri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde genişletilmiş; Başbakanlığın ve Bakanlar Kurulu'nun kaldırılmasıyla da yürütme erki tek başına Cumhurbaşkanının şahsında toplanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanının genişleyen yetki alanlarından bir tanesi de yapabileceği hukuki düzenlemelere ilişkindir. Bu hukuki düzenlemelerden bir tanesi Türk hukuk mevzuatına Cumhurbaşkanı Kararı ismiyle kazandırılan hukuk normudur. Cumhurbaşkanı, 2018-2024 döneminde kendisine verilmiş bu yetkiyi kullanarak hem vergi hukuku alanında hem de diğer alanlarda çok sayıda Cumhurbaşkanı Kararı düzenlemesi yapmıştır. Bu araştırmada yeni dönemde (2018-2024) Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararlarının vergi uygulamalarındaki durumu, gelişimi araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Acuner, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Vergi Hukukunun Asli Kaynaklarına Etkisi" başlıklı çalışmasında Cumhurbaşkanlığı Kararını da ele almıştır. Parlamenter Demokratik Sistem'de yürütmeyi oluşturan Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu yeni sistemde yerini sadece Cumhurbaşkanına bırakmıştır. Bakanlar Kurulu'nun kaldırılmasıyla, düzenlemelerini ifade eden Bakanlar Kurulu Kararları da yürürlükten kalkmış yerlerini Cumhurbaşkanı ve onun çıkartabileceği Cumhurbaşkanlığı Kararları almıştır. Acuner araştırmasında 1982 Anayasası'nın

vergi uygulamalarına ilişkin 73/4 ve 167/2 madde hükümleri icabının Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanlığı Kararı vasıtasıyla yapılabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Acuner Cumhurbaşkanlığı Kararlarının tıpkı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Yönetmeliklerde olduğu gibi anayasal dayanağa kavuşturulması gerektiğini ileri sürmüştür (Acuner, 2018).

İba ve Söyler, “Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi İle Cumhurbaşkanlığı Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları” başlıklı araştırmalarında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararı arasındaki nitelik farkı ve hukuki sonuçları üzerinde durmuşlardır. İba ve Söyler’e göre Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi dayanağını Anayasadan alan, düzenleyici niteliği haiz bulunan, resmi gazetede yayımlanması zorunlu ve de yargısal denetimi Anayasa Mahkemesi’nce gerçekleştirilen aslî nitelikte bir hukuk normudur. Cumhurbaşkanlığı Kararı ise kanunlara dayalı ve kanunlar çerçevesinde çıkartılan ve yargısal denetimi Danıştay’ca gerçekleştirilen bireysel nitelikli işlem boyutu ağır basan talî bir hukuk normudur. Bireysel idari işlemlerin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Kararları ile düzenleyici mahiyette işlemler de yapılabilmektedir, ancak bu düzenlemeler aslî norm hüviyetinde değildir. Özellikle de konumuzu ilgilendiren 1982 Anayasası’nın 73/4 ve 167/2 madde hükümleri çerçevesinde Cumhurbaşkanlığına tanınan vergilendirme konularına ilişkin yetkilerin Cumhurbaşkanlığı Kararlarıyla düzenlenmesi bu türdendir (İba ve Söyler, 2019).

Şahan, “Cumhurbaşkanlığı’nın Vergi ile İlgili Düzenleme Yapma Yetkisi, Yetkinin Sınırları ve Yargısal Denetimi” başlıklı araştırmasında Cumhurbaşkanlığı’nın yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Yönetmelik ve Cumhurbaşkanlığı Kararı hukuk normlarıyla yapabileceği vergisel düzenlemeleri ve bu normların yargısal denetimlerini ele almıştır. Konumuz özelinde Cumhurbaşkanlığı Kararlarının eski sistemdeki Bakanlar Kurulu Kararları yerine ikame edildiğini, daha önce 1982 Anayasası’nın 73/4 ve 167/2 madde hükümlerinde Bakanlar Kurulu Kararları ile yapılması öngörülen değişikliklerin yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı Kararları ile yapıldığını uygulamadan sınırlı örneklerle teyit etmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararlarının yargısal denetimlerinin ise Bakanlar Kurulu Kararlarında olduğu gibi Danıştay tarafından yapılacağını vurgulamıştır (Şahan, 2019).

Uyanık, “Bir Vergi Hukuku Kaynağı Olarak Cumhurbaşkanlığı Kararı” başlıklı araştırmasında Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Parlamenter Demokratik Sistemde bireysel idari işlemler için kullanıldığını, yeni sistemde ise hem bireysel idari işlemler hem de düzenleyici işlemler (Anayasanın 73/4 ve 167/2 maddeleri bağlamında) için kullanılmasının hukuki belirsizliklere neden olduğunu vurgulamıştır (Uyanık, 2020).

Özdemir, “Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetim” başlıklı araştırmasında Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Cumhurbaşkanlığı Kararlarını hukuki nitelikleri ve yargısal

denetimleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin asli nitelikli düzenleyici hukuk normu olmasına rağmen yer yer bireysel idari işlemler için de kullanılabildiğini; Cumhurbaşkanı Kararlarının ise talî nitelikli olup bireysel idari işlemler için kullanılmasına rağmen yer yer türev nitelikte de olsa düzenleyici işlemler için kullanıldığını vurgulamıştır. Bu karmaşanın giderilmesi için iki hususa vurgu yapmıştır. Bunlardan ilki Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin düzenleyici işlemlerde, Cumhurbaşkanı Kararlarının ise bireysel idari işlemlerde kullanılmaları; ikinci husus ilk hususun sonucu olarak, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin yargısal denetimlerinin Anayasa Mahkemesi’nce, Cumhurbaşkanı Kararlarının yargısal denetimlerinin ise Danıştay tarafından yapılması yoluyla hukuki güvenceye kavuşturulmasıdır (Özdemir, 2021).

Erdem, “Vergilerin Kanuniliği İlkesi Bağlamında Cumhurbaşkanının Vergi ile İlgili Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırmasında konumuzla ilgili olarak Cumhurbaşkanı Kararlarının bireysel idari işlemlerin yanı sıra Anayasanın 73/4 ve 167/2 madde hükümleri çerçevesinde düzenleyici işlem niteliğiyle kullanıldığını kimi örnekler de vermek suretiyle açıklamıştır. Bu konularda Cumhurbaşkanı Kararlarıyla yapılan düzenlemeleri, ek mali külfet oluşturduğu ve bu yetkinin de ancak yasama organında olması gerektiği düşüncesiyle eleştirmiştir (Erdem, 2023).

Literatür taraması sonucunda Cumhurbaşkanı Kararları hakkında yapılan araştırmalarda daha çok hukuki nitelik ve özellikle de Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinden farklı yönler ile yargısal denetim boyutuna odaklanıldığı görülmüştür. Vergi uygulamaları bağlamında ise 1982 Anayasası’nın 73/4, 167/2 madde hükümleri ile ilgili vergi yasalarının Cumhurbaşkanına verdiği muafiyet, indirim, istisna ve oran belirleme yetkilerini yeni sistemde Cumhurbaşkanı Kararları aracılığıyla kullanılacağı vurgulanmış, ancak bu durumun uygulamada nasıl somutlaştığının yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bu nedenle 2018-2024 yıllarını kapsayan dönemde Cumhurbaşkanının yetkisine verilen ve Cumhurbaşkanı Kararı olarak isimlendirilen, Türk hukuk mevzuatının yeni kaynağının vergi hukukundaki yeri ve vergi uygulamalarındaki süreci/rolü araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Cumhurbaşkanı tek başına yürütmeyi temsil etmektedir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanının yürütme yetkisini nasıl kullandığı vergi uygulamaları başta olmak üzere tüm kamusal faaliyetler açısından merak konusudur. Bu araştırmanın amacı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Cumhurbaşkanının tasarrufuna bırakılan ve yeni bir hukuk normu olan Cumhurbaşkanı Kararlarıyla vergi uygulamalarında ne tür düzenlemelere gidildiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca bu çalışma vergi uygulamalarına ilişkin Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan Cumhurbaşkanı Kararlarının tespiti,

sınıflandırılması ve bu konuda yapılacak değerlendirmeler bu yeni vergi hukuku kaynağının ileriye dönük olarak daha doğru ve yerinde kullanımına rehberlik oluşturacaktır.

2018-2024 yılları arasında Cumhurbaşkan tarafından devletin vergi uygulamalarına ilişkin olarak düzenlenen Cumhurbaşkan Kararlarının tamamı bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma evreninde yer alan dokümanlar erişilebilir olduklarından örneklem belirleme gereksinimi duyulmamıştır. Bu çerçevede araştırma dönemi boyunca vergi uygulamalarına ilişkin düzenlenmiş olan Cumhurbaşkan Kararları, T.C. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Mevzuat Bilgi Sistemi üzerinden tespit edilmiş ve ilgili oldukları vergi türüne göre sınıflandırılmıştır.

20. yüzyılın başlarından itibaren Doküman Analizi Yönteminin kullanıldığı araştırmaların sayısında ciddi artışlar görülmüştür. Özellikle de sosyoloji biliminin kurucusu kabul edilen Emile Durkheim'in bu yöneme bağlılığı ve bu yöntemde rastgele değil de eleştirel bir bakış açısıyla derlenmiş dokümanların araştırmanın kilit noktasını oluşturduğu vurgusu yöntemi tercih edilir kılmıştır (Seggie ve Bayyurt, 2015). Bu yöntemde farklı nitelikteki dokümanlar, kurumların kayıt ve toplantı tutanakları (Raporlar, anket verileri, çeşitli kamu kayıtları); elektronik ve basılı materyaller (kitap, dergi, gazete, broşür, mektup, basın bültenleri, harita vb. gibi); iletişim araçları kayıtları (Radyo ve televizyon program metinleri) sistematik olarak değerlendirilebilecek belgelerdir (Bowen, 2009). Nitekim araştırmamızda resmi nitelikli bir kamu hukuku kaynağı sayılan Cumhurbaşkan Kararları vergi türlerine göre sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Bu yöntem genellikle diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı mahiyette kullanılmakla birlikte bağımsız bir yöntem olarak da kullanılabilir (Morgan, 2022; Kırıl, 2020) ki araştırmamızda bağımsız bir yöntem olarak kullanılmıştır. Doküman Analizi Yöntemi, araştırma konusuna ilişkin yazılı belgelerin incelenmesi suretiyle veri elde edilmesi (Karataş, 2015) sonrasında da bu verilerin incelenip, yorumlanmasından hareketle anlam çıkarılması, anlayış oluşturulması ve ampirik bilgi geliştirilmesidir (Sak, Sak, Şendil ve Nas, 2021). Diğer bir ifadeyle araştırmacının verileri nesnel biçimde değerlendirerek tutarlılıkları ya da tutarsızlıkları tespit edip, sonuçları genellemesidir (Muşmal ve Gürbüz, 2018). Araştırmamızda öncelikle 2018-2024 döneminde yayımlanan Cumhurbaşkan Kararları tespit edilmiş, sonrasında bu kararlardan vergi hukukuna ilişkin olanlar vergi türlerine göre sınıflandırılmış; içeriklerinin incelenmesi sonrasında elde edilen bulgular tablolara dönüştürülmüş; tablo verileri esas alınarak Cumhurbaşkan Kararlarının işlevleri hakkında tespitler yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

1.1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanlığı Kararı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yürütme görevi tek başına Cumhurbaşkanının şahsında toplanmıştır. Bu husus 1982 Anayasası'nın 'Genel Esaslar'ının Birinci Kısımında, 'Yürütme Yetkisi ve Görevi' başlığıyla düzenlenen 8. Maddesi'nde "*Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanlığı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının yürütmeye ilişkin yetki ve görevleri ise 1982 Anayasası'nın cumhuriyetin temel organlarının gösterildiği Üçüncü Kısımın "Yürütme"yi düzenleyen 2. bölümünün 'Görev ve Yetkiler' başlığını taşıyan 104. Maddesinde sayma yöntemiyle belirlenmiştir³.

Yürütme işlevini somutlaştıran hukuki düzenlemelerden birisi 'Cumhurbaşkanlığı Kararı' olarak isimlendirilen hukuk normudur. Karar niteliğindeki düzenlemeler, Türk Anayasa Hukuku sözlüğünde 'TBMM Genel Kurulu tarafından kabul edilmekle yürürlüğe giren ve Cumhurbaşkanının onayına sunulmayan yasama işlemleridir' (Uslu, 2022) şeklinde tanımlanmışsa da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle birlikte Türk hukuk mevzuatına giren Cumhurbaşkanlığı Kararı bu mahiyette bir norm değildir. Daha öncesinde mevzuatımızda bulunmayan "Cumhurbaşkanlığı Kararı" ifadesini mevzuatımıza taşıyan kanuni düzenleme 7 Haziran 2018 tarihli 700 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'dir (Özata, 2022). Cumhurbaşkanlığı Kararı, Cumhurbaşkanının Anayasaya, Kanuna veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine dayanarak çıkardığı düzenleyici veya bireysel işlem niteliğindeki tek yanlı irade açıklamalarıdır (Kağıtçıoğlu, 2019). Cumhurbaşkanlığı Kararı, Kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Yönetmelik gibi hukuk normlarının sahip oldukları türden bir anayasal dayanaktan yoksundur (Acuner, 2018).

Cumhurbaşkanlığı Kararı, bağlayıcılık açısından temel bir hukuk metni, diğer bir deyişle emredici bir metin, doğduğu organ açısından da yürütmeye ait hukuki bir düzenlemedir. Görücü, Cumhurbaşkanlığı kararlarının, kural olarak Danıştay tarafından denetlendiği; bireysel işlem niteliğindeki atama kararlarına konu olan Cumhurbaşkanlığı Kararlarına karşı da Ankara

³ 1982 Anayasasının 104.maddesinde Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri sayılmıştır. Konumuzla ilgili kısımları şu şekildedir: Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.

Cumhurbaşkanlığı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

Cumhurbaşkanlığı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir. Kararnameler ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

İdare Mahkemesi'nde dava açıldığı bilgisinden hareketle Cumhurbaşkanlığı Kararlarının normlar hiyerarşisinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin altında yer alacağı görüşündedir (Görücü, 2024). Gözler ise Cumhurbaşkanlığı Kararlarının adsız düzenleyici işlem nitelikleri nedeniyle yönetmelik hükmünde sayılacaklarından normlar hiyerarşisinde yönetmeliklerle aynı düzeyde olmaları gerektiği kanaatindedir (Gözler, 2019).

1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Resmi Gazete' de yayımlanma zorunluluğuna dair genel bir hükme yer verilmemiştir⁴. Hukuki metinlerin hangilerinin Resmi Gazete' de yayımlanabileceklerine ilişkin 10 Sayılı "Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" düzenlenmiş ve kararnamenin 4. Maddesinde Resmi Gazete' de yayımlanacak hukuki metinler sayılmak suretiyle sıralanmıştır. 4.Maddenin 1/ç Fıkrası her Cumhurbaşkanlığı Kararının Resmi Gazete' de yayımlanma zorunluluğu olmadığını, ancak Resmi Gazete' de yayımlanması uygun görülen kararların yayımlanabileceğini düzenlemiştir.⁵ Bu kararnamenin gerek 4. Maddesinin 1/ç Fıkrası hükmü gerekse de 4. Maddesinin 2. Fıkrası hükmü⁶ yetkinin Cumhurbaşkanında olduğunu belirlemiştir (İba ve Söyler, 2018). Bu konuda Kâğıtçıoğlu, Resmi Gazete' de yayımlanmayan ve düzenleyici işlem niteliğindeki Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Cumhurbaşkanlığının resmi internet sayfasında yayımlanması ve hukuki belirliliğin sağlanması; bireysel işlem niteliğinde olup Resmi Gazete' de yayımlanmayan Cumhurbaşkanlığı Kararlarının da ilgisine tebliğ yoluyla bildirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Kâğıtçıoğlu, 2019).

Tek yanlı irade açıklamasına dayalı bir idari işlem olan Cumhurbaşkanlığı Kararının yargısal denetimi ile ilgili görevli kurum Danıştay'dır. 2575 Sayılı Danıştay Kanunu'nun 24. maddesinde Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak görevli olduğu konular tahdidi olarak sayılmış, 1/a bendinde⁷ Cumhurbaşkanlığı Kararlarına karşı açılacak davaları karara bağlayacağı madde metninde düzenlenmiştir (Danıştay Kanunu, 1982).

İlk Cumhurbaşkanlığı Kararı, 10.07.2018 tarihinde, 2018/1 sayılı "Cumhurbaşkanı Yardımcılığına ve Bakanlıklara Yapılan Atamalar Hakkında Karar" başlığıyla yayımlanmıştır. Atama kararları içerikli Cumhurbaşkanlığı Kararları Resmi Gazetede önce 'Cumhurbaşkanı Kararları' başlığı altında; 27.10.2018 tarihli Resmi Gazete' den itibaren ise 'Atama Kararı'

⁴ Böyle olmakla birlikte 1982 Anayasasında Olağanüstü Hal İlanı Kararı (119/2), Cumhurbaşkanınca Halkoyuna Sunulacak Anayasa Değişikliklerine İlişkin Kanunlar (175/4), Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan yönetmeliklerden bazılarının Resmî Gazete' de yayımlanacaklarıyla ilgili özel hükümler mevcuttur.

⁵ 10 Sayılı Resmî Gazete Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. maddesinin 1/ç bendi: Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile Cumhurbaşkanlığınca Resmi Gazete' de yayımlanması uygun görülen karar ve genelgeler Resmi Gazete' de yayımlanır (Resmî Gazete, 2018).

⁶ (2) Birinci fıkrada sayılanlar dışında Resmi Gazete' de yayımlanmasına lüzum görülen hususlar Cumhurbaşkanlığınca belirlenir (Resmî Gazete, 2018).

⁷ Danıştay Kanunu, 24. madde 1/a bendi: Danıştay ilk derece mahkemesi olarak Cumhurbaşkanlığı Kararlarına karşı açılacak iptal ve tam yargı davalarını karara bağlar (Danıştay Kanunu, 1982).

başlığıyla yayımlanmıştır. Atama Kararı başlığıyla yayımlanan Cumhurbaşkan Kararlarında, diğerlerinden farklı olarak önceki yıldan gelen numara takip edilmemiş, her yılın başında yeni baştan numara verilmiştir.

2018-2024 yılları arasında farklı konulara ilişkin olmak üzere toplam 4802 adet Cumhurbaşkan Kararı çıkarılmıştır. Bu kararlar tek bir konuya ilişkin olmayıp farklı konularda düzenlemeleri içermektedir. İlgili dönemde çıkarılan Cumhurbaşkan Kararları konu, sayı ve dönem değişiklikleri itibarıyla Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Cumhurbaşkan Kararlarının İlişkin Olduğu Konular ve Sayıları (2018-2024)

İçerik/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Atama Kararları	263	360	436	470	552	429	342
Acele Kamulaştırma Kararları	59	150	165	229	161	193	191
Vergi Düzenlemeleri	17	23	26	43	31	32	20
Bakanlar Kurulu Karar Değişikliği	16	51	53	43	36	21	20
İthalat	23	32	47	31	31	40	28
İhracat	1	2	3	1	5	1	1
İhale Usul ve Esasları	5	9	11	4	20	7	7
Covid-19	-	-	9	3	-	-	-
Deprem	-	1	5	2	-	20	4
Vize Muafiyeti	2	3	1	1	5	1	4
Toplam	386	631	756	827	841	744	617

Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkan Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 1 verileri incelendiğinde 2018-2024 döneminde çıkarılan Cumhurbaşkan Kararlarında konu açısından ilk beş sırada Atama Kararları (2852 adet)⁸, Acele Kamulaştırma Kararları (1148 adet)⁹, Bakanlar Kurulu Karar Değişiklikleri (240 adet), İthalat İşlemleri (232 adet) ve Vergi Düzenlemeleri (192 adet) olduğu görülmüştür. Cumhurbaşkan Kararlarının sayısal dağılımları yıllar itibarıyla incelendiğinde ise her yıl bir önceki yıla oranla artış eğiliminde oldukları (2023,2024 hariç) görülmüştür. 2018 yılında toplam 386 adet Cumhurbaşkan Kararı çıkarılırken, bu sayı 2019’da 631’e, 2020’de 756’ya, 2021’de 827’ye, 2022’de 841’e yükselmiş;2023 yılında bir önceki yıla göre düşüş göstererek sayı 744 olmuş ve bu düşüş 2024’de devam ederek 617 olmuştur.

Cumhurbaşkan Kararlarının konu itibarıyla sayısal dağılımları değerlendirildiğinde de genel olarak artış eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Atama Kararları 552 adetle 2022 yılında, Acele Kamulaştırma Kararları 229 adetle 2021 yılında, Bakanlar Kurulu Karar Değişiklikleri 53

⁸ Atama Kararı, üst derece kamu yöneticilerinin atanması ve görevden alınmasını içerir. Atama Kararı niteliğindeki Cumhurbaşkan Kararları, 27.10.2018’den itibaren ‘Atama Kararları’ başlığı altında yayımlanırken; Atama Kararı içerikli olmayan Cumhurbaşkan Kararları ise ‘Cumhurbaşkan Kararları’ başlığı altında yayımlanmıştır (Kağıtçıoğlu, 2019).

⁹ Acele kamulaştırma usulü, kamu hizmetinin hızlı bir şekilde görülmesini gerektiren olağanüstü hallerde, idare tarafından taşınmazın mülkiyet hakkı devralınmadan, malikin mülkiyet hakkından kaynaklanan yetkilerini kısıtlayan taşınmaz mal edinme yöntemlerinden birisidir. İdareler, kamu hizmetinin görülmesi amacıyla başlattıkları projelerde, gayrimenkul malikleri ile uzun süre uzlaşamamaları üzerine, projenin planlanan sürede bitirilememesi ve sürecin çıkmaza girmesi hallerinde de, başladıkları projenin hızlıca bitirilebilmesi için Cumhurbaşkan Kararı ile bu yönetime başvurabilmektedir (Öztürk, 2019).

adetle 2020 yılında, İthalat İşlemleri 47 adetle 2020 yılında ve Vergi Düzenlemeleri 43 adetle 2021 yılında dönemin en yüksek sayısına ulaşmıştır.

1.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Vergi Uygulamalarıyla İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararları

1982 Anayasası'nın 73. Maddesinin 4. Fıkrası "*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisna, indirimleriyle oranlarına ilişkin kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde Bakanlar Kuruluna ait olan bu yetki 21.01.2017 tarih ve 6771 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16. Maddesindeki "*73. maddenin dördüncü fıkrasında yer alan 'Bakanlar Kuruluna' ibaresi 'Cumhurbaşkanına' şeklinde değiştirilmiştir.*" düzenlemesiyle yeni sistemde Cumhurbaşkanına verilmiştir. Dolayısıyla daha önce Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılan "*muafık, istisna, indirimleriyle oranlarına ilişkin kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi*" Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılacağı düzenlenmiştir. Bu değişiklik kapsamında Parlamenter Demokratik Sistem'de;

- Gelir Vergisi Kanunu'nun 32. ve 94. Maddeleri,
- Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 28. Maddesi,
- Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 12. Maddesi,
- Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 4. Maddesi,
- Damga Vergisi Kanunu'nun 14. Maddesi,
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 5. Maddesi
- Emlak Vergisi Kanunu'nun 18. ve 29. Maddeleri

çerçevesinde Bakanlar Kurulu tarafından Bakanlar Kurulu Kararı ile kullanılan yetkiler yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Kararı ile düzenlenebilir hale gelmiştir.

1982 Anayasası'nın 167. Maddesinin 2. Fıkrası ise "*Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Cumhurbaşkanına yetki verilebilir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Bu maddede de daha önce Bakanlar Kurulu'na verilmiş yetki, kanunda belirtilen sınırlar dâhilinde kalınmak üzere Cumhurbaşkanına devredilmiştir.

1982 Anayasası'nın gerek 73/4, gerekse de 167/2 madde hükümlerinin Cumhurbaşkanına vermiş olduğu ve Cumhurbaşkanlığı Kararları aracılığıyla kullanabileceği

yetkiler sınırlıdır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkan Kararları vasıtasıyla yeni bir vergi ihdas edemeyeceği gibi mükellefler üzerinde ayrı ayrı sonuçlar doğurucu tasarruflarda da bulunamaz. Bu demektir ki Cumhurbaşkan Kararı, yasama organının yürütme organına bir kanunla verdiği yetkinin kullanımıyla gerçekleştirilebilecek idari bir işlem hüviyetindedir (Uyanık, 2020).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanı, 1982 Anayasası'nın yukarıda verilen hükümleri bağlamında vergi uygulamalarına ilişkin kendisine verilen yetkileri Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla kullanmaya başlamıştır. Tablo 2'de Cumhurbaşkanının 2018-2024 döneminde vergi uygulamalarına ilişkin çıkardığı Cumhurbaşkan Kararları hem tür hem de sayı itibarıyla ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2. Vergi Türlerine İlişkin Cumhurbaşkan Kararları ve Sayıları (2018-2024)

İçerik/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam
Gelir Vergisi	1	3	6	16	6	7	6	45
Kurumlar Vergisi	1	2	2	5	2	2	3	17
Motorlu Taşıtlar Vergisi	1	1	-	1	1	-	-	4
Katma Değer Vergisi	3	4	5	8	4	6	1	31
Özel Tüketim Vergisi	5	6	7	7	6	4	4	39
Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun	-	1	-	-	-	2	-	3
Gider Vergileri	-	3	3	1	2	1	-	10
Gümrük Vergisi	-	-	2	3	6	9	6	26
Eğlence Vergisi	-	-	1	2	2	-	-	5
Toplam	11	20	26	43	29	31	20	180

Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkan Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 2 verileri incelendiğinde 2018-2024 döneminde doğrudan vergi türleriyle ilgili Cumhurbaşkan Kararı sayısının toplam 180 adet olduğu görülmüştür. Bu vergi türleri kaynakları itibarıyla değerlendirildiğinde ikisinin gelir üzerinden (Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi), birisinin servet üzerinden (Motorlu Taşıtlar Vergisi), kalan altısının (Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Şans Oyunları Vergisi, Gider Vergileri, Gümrük Vergisi ve Eğlence Vergisi) ise harcamalar üzerinden alınan vergiler grubuna dâhil oldukları görülmüştür. Vergi türlerine ilişkin Cumhurbaşkan Kararı sayısı yıllar itibarıyla de istikrarlı bir artış seyri izlemiştir. 2018 yılında 11 adet olan sayı, 2019'da 20, 2020'de 26, 2021'de 43, 2022'de 29, 2023'de 31 ve 2024 yılında 20 adet olarak gerçekleşmiştir. Vergi türleri itibarıyla bakıldığında ise 45 adetle en çok Gelir Vergisi'ne ilişkin Cumhurbaşkan Kararı çıkarıldığı; Gelir Vergisi'ni sırasıyla Özel Tüketim Vergisi (39 adet), Katma Değer Vergisi (31 adet), Gümrük Vergisi (26 adet) ve Kurumlar Vergisi'nin (17 adet) izlediği tespit edilmiştir.

1.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları

Türk vergi mevzuatında gelir üzerinden alınan vergiler Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi'dir ki bu vergiler aynı zamanda dolaysız vergiler kategorisinde yer alırlar. 2018-2024 döneminde bu vergilerle ilgili çıkarılan toplam Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısı 62 adettir (Gelir Vergisi 45 adet, Kurumlar Vergisi 17 adet-Tablo 2). Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısı itibariyle gelir üzerinden alınan vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergilerden sonra ikinci sıradadır.

1.2.1.1. Gelir Vergisi ile İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararları

2018-2024 döneminde Gelir Vergisi Kanunu hakkında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısının toplam 45 adet olduğu ve bu konuya ilişkin en çok Cumhurbaşkanlığı Kararının 2021 yılında (16 adet) düzenlendiği görülmektedir (Tablo 2). Bu dönemde Gelir Vergisi hakkında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararlarının içeriklerine bakıldığında ise dört farklı duruma ilişkin oldukları tespit edilmiştir. İlk olarak, Gelir Vergisi Kanunu hakkında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararları - ki çoğunluk bu içeriklidir - stopaj oranlarının düzenlenmesi, arttırılması veya azaltılmasına dair yapılan düzenlemelerdir. İkinci sırada kanunda öngörülen ve değiştirilmesi hususunda Cumhurbaşkanının yetkilendirilmiş olduğu sürelerin uzatılmasına ilişkin düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararları bulunmaktadır. Üçüncü sırada Parlamenter Demokratik Sistem döneminde çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararlarının Eki Kararları (10731, 14592, 6430 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları Eki Kararlar) üzerinde yapılan değişiklikleri içeren Cumhurbaşkanlığı Kararları yer almaktadır. Bu kararlarda yine süre uzatımı, vade uzatımı ve stopaj değişikliklerine dair düzenlemeler mevcuttur. Son olarak bir Cumhurbaşkanlığı Kararı (18.12.2018 tarihli 476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı) ile de daha önce vergi kesintisine konu olmayan bir alan olan internet ortamında verilen reklam hizmetleri bedelinin vergi kesintisi kapsamına alınmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

1.2.1.2 Kurumlar Vergisi ile İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararları

2018-2024 döneminde Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısının toplam 17; en çok Cumhurbaşkanlığı Kararının çıkarıldığı yıl ise 5 adetle 2021 yılıdır (Tablo 2). KVK ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararlarının içeriklerine bakıldığında stopaj oranlarının düzenlenmesi, sürelerin uzatılması, istisna konuları ve indirim kabul edilmeyecek giderlerin belirlenmesine ait oldukları gözlenmiştir. İstisna düzenlemelerine ait Cumhurbaşkanlığı Kararları KVK'nın Geçici 14. Maddesine ilişkindir. Bu madde kapsamında Türkiye'de tam mükellefiyete tabi şirketlerin yurt dışı iştirak kazançları, yurt dışında bulunan iş yerleri veya daimi temsilcileri aracılığıyla elde ettikleri kazançlar istisna kapsamına alınmıştır. Yine işletmede kullanılan yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kâr payı, kur farkı ve benzeri adlar altında yapılan gider ve maliyet unsurları toplamının %10'unun kurum kazancının tespitinde indirim

olarak kabul edilmeyeceğine dair Cumhurbaşkanî Kararı (03.02.2021 tarihinde yayımlanan 3490 sayılı Cumhurbaşkanî Kararı), işletmelerin aşırı borçlanarak finansman giderlerini sınırsız şekilde vergiden düşmesini önlemeye yönelik bir karar olduğundan dikkat çekicidir.

1.2.2. Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Cumhurbaşkanî Kararları

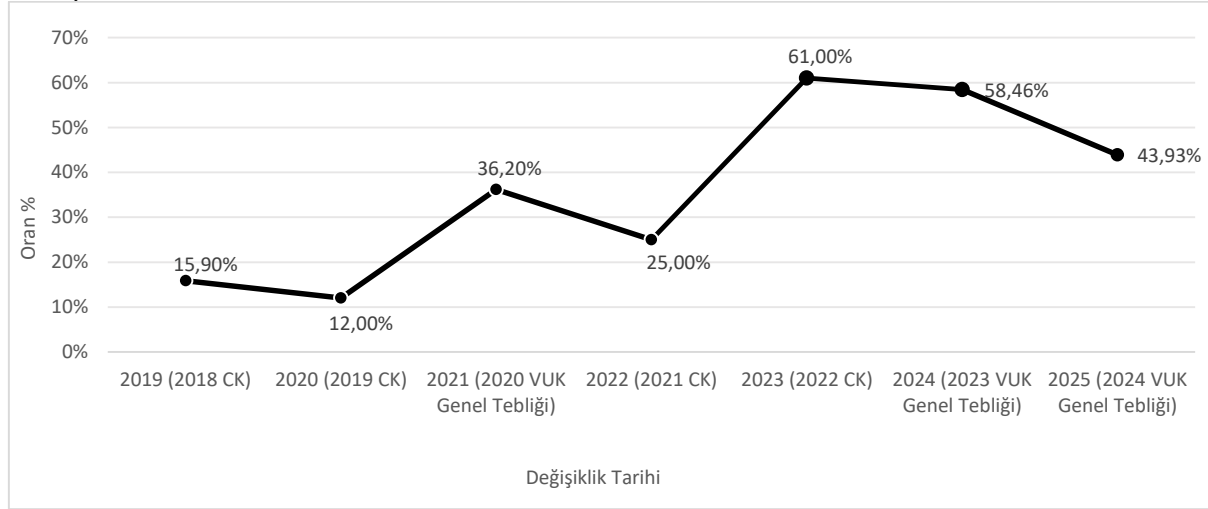
2018-2024 döneminde servet üzerinden alınan vergilerden sadece Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (MTVK) hakkında Cumhurbaşkanî Kararı düzenlemesi yapılmıştır. Bu dönemde MTVK'ya ilişkin olarak toplam 4 adet Cumhurbaşkanî Kararı çıkarılmıştır. Bu kararların tamamının içeriği, takip eden yıldaki Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) tutarlarında uygulanacak yeniden değerlendirme oranlarının belirlenmesine ilişkindir. Cumhurbaşkanî, çıkardığı bu Cumhurbaşkanî Kararları ile MTVK'nın 10. Maddesinin a fıkrasınca¹⁰ kendisine verilmiş olan MTV tutarını belirleme yetkisini kullanmıştır.

Bu dönemde MTVK'ya ilişkin Cumhurbaşkanî Kararları incelendiğinde MTV tutarlarına uygulanmak üzere yeniden değerlendirme oranının 2019 yılında %15,90 (31.12.2018 Tarih ve 537 Sayılı Cumhurbaşkanî Kararı), 2020 yılında %12,00 (23.12.2019 Tarih ve 1839 Sayılı Cumhurbaşkanî Kararı), 2022 yılında %25,00 (09.12.2021 Tarih ve 4892 Sayılı Cumhurbaşkanî Kararı) ve 2023 yılında %61,00 (21.12.2022 Tarih ve 6582 Sayılı Cumhurbaşkanî Kararı) olarak belirlendiği tespit edilmiştir. 2018 yılı MTV yeniden değerlendirme oranı 2017 yılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla, 2021 ve 2024 yılları MTV yeniden değerlendirme oranları ise Cumhurbaşkanî Kararlarıyla değil Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğleriyle belirlenmiştir. 2021 yılında 31672 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 533 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'yle yeniden değerlendirme oranı %36,20 olarak belirlenirken, 2024 yılında 32059 sayılı mükerrer Resmi Gazete' de yayımlanan 554 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile yeniden değerlendirme oranı %58,46 olarak kabul edilmiştir. Bahse konu yıllara ilişkin MTV yeniden değerlendirme oranları ve seyri Grafik 1'de gösterilmiştir.

¹⁰ MTVK 10/a'ya göre Cumhurbaşkanî;

a) Yeniden değerlendirme oranının %50 fazlasını geçmemek, %20'sinden az olmamak üzere yeni oranlar tespit etmeye, taşıt değerlerini ayrı ayrı veya birlikte yeniden belirlemeye yetkilidir (MTVK,1963).

Grafik 1. Motorlu Taşıtlar Vergisi Yeniden Değerleme Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (2018-2024)

Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkanlığı Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

1.2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları

2018-2024 döneminde harcamalar üzerinden alınan vergilere ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısı 114 adetle diğer vergilendirme kaynaklarının önünde yer almıştır. Harcama vergilerinden olan Özel Tüketim Vergisi Kanunu (ÖTVK) hakkında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararı sayısı 39 adetle ilk sırada yer alırken onu sırasıyla Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK-31 adet), Gümrük Vergisi Kanunu (26 adet), Gider Vergileri Kanunu (10 adet), Eğlence Vergisi (5 adet), Şans Oyunları Vergisi Kanunu (3 adet) hakkında düzenlenenler izlemiştir (Tablo 2).

1.2.3.1 Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararları

ÖTVK hakkında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararları incelendiğinde çoğunluğu II ve III sayılı listeler üzerinde yapılan değişikliklere ilişkin oldukları görülmüştür. ÖTVK'ya ekli II sayılı liste, motorlu taşıtları (Binek otomobiller, minibüsler, otobüsler, kamyonetler) kapsayan ve bu taşıtların türüne göre belirlenmiş ÖTV oranlarını içeren bir listedir. Bu listedeki vergi oranları, araçların motor silindir hacmi, türü, fiyat aralığı ve çevreye etkisi gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu listeye ilişkin düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararlarının içerikleri bu listede yer alan taşıtlara ait ÖTV oranlarının artırılıp azaltılması düzenlemesini içermektedir. Bu konuda farklı olarak 2024 yılında 9321 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile ÖTVK'da yer alan istisnaya tabi engellilerin kullandığı kayıt ve tescile tabi binek otomobillerde, istisnanın uygulanabilmesi için yerli katkı oranının %20 olması koşulunun %40'a çıkarılması düzenlemesi dikkat çekmiştir. ÖTVK'ya ekli III sayılı liste ise kolalı gazozlar ve alkollü içeceklerden alınacak ÖTV oranlarını düzenleyen listedir, dolayısıyla bu listeye ilişkin

düzenlenen Cumhurbaşkan Kararları bu listedeki ürünlerin ÖTV oranlarında değişiklik yapılmasına ilişkindir.

ÖTVK'ya ekli I ve IV sayılı listeler hakkında çıkarılan Cumhurbaşkan Kararları sayıca diğerlerine göre daha azdır. I sayılı liste petrol ve doğal gaz ürünleri gibi enerji kaynaklarını ve bazı madeni yağları kapsarken; IV sayılı liste lüks tüketim ürünleri, bazı elektronik cihazlar ve ev aletleri gibi malların ÖTV oranlarını kapsayan bir listedir. Bu listelere ilişkin Cumhurbaşkan Kararları da bu listelerdeki ürünlerin ÖTV oranları üzerinde değişiklik yapan düzenlemeleri konu edinmektedir.

1.2.3.2. Katma Değer Vergisi Kanunu ile İlgili Cumhurbaşkan Kararları

KDVK hakkında çıkartılan 31 adet Cumhurbaşkan Kararının 26 adedi mevcut ürünlerin KDV oranları hakkında Cumhurbaşkanına verilen değişiklik yetkisinin kullanımına veya sürelerin uzatımına ilişkindir. 4 adet Cumhurbaşkan Kararı ise yeni bir madde-oran eklenmesine dairdir. Örneğin 14.08.2018 tarihinde çıkartılan 22 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile büyükbaş ve küçükbaş hayvanların kamu yararına çalışan derneklere ve vakıflara tesliminde KDV oranının %18'den %1'e düşürülürken: 29.08.2020 tarihinde çıkartılan 2913 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile üniversite eğitim öğretim hizmetlerinde KDV oranı %8'den %1'e düşürülmesi düzenlenmiştir. Yine bazı hizmetlere getirilen KDV düzenlemesi çerçevesinde ikinci el araç alımında KDV tutarının %18; Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlandırılan veya ithaline izin verilen özel tıbbi amaçlı gıdaların KDV oranının %10; havayolu taşımacılığı hizmetlerinde KDV oranının %1 olarak uygulanacağına karar verilmiştir. Ayrıca II sayılı listeye 1594 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile *"Aile mahkemeleri, tüketici mahkemeleri ve çocuk mahkemelerinin görev alanına giren davalar ve işler, vesayet davaları ve işleri; bu davalara bağlı kanun yolları; iş uyuşmazlıklarında dava şartı olarak arabuluculuk ile bunlara bağlı ilamlı icra takipleri kapsamında verilen avukatlık hizmetleri"* cümlesi eklenmiş ve 7346 sayılı Cumhurbaşkan Kararı ile II sayılı listenin KDV oranı %8 den %10 a yükseltilmiştir. Aynı şekilde *"6306 sayılı Kanun kapsamında riskli yapıların bulunduğu yerlerde dönüşüm projeleri çerçevesinde taşınmaz maliklerine ait mevcut inşaat alanının bir buçuk katma kadar olan yeni inşaat alanında yapılacak olan konutlara ilişkin inşaat taahhüt işleri"* ibaresi I sayılı listeye eklenmiş ve KDV oranının %1 olarak uygulanacağı düzenlenmiştir.

1.2.3.3. Harcama Üzerinden Alınan Diğer Vergiler ile İlgili Cumhurbaşkan Kararları

Gümrük Vergisi hakkındaki Cumhurbaşkan Kararlarının tamamı (26 adet) 31.12.2020 tarihinde yayımlanan 3351 karar sayılı İthalatta İlave Gümrük Vergisi Uygulanmasına İlişkin Kararda değişiklik yapılmasına dair yapılan düzenlemeleri içermektedir.

Gider Vergileri Kanunu hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararları (10 adet) vergi oranlarının belirlenmesi, azaltılması ve artırılması konularını kapsamaktadır. İlgili Cumhurbaşkanlığı Kararları incelendiğinde çoğunluğunun Gider Vergileri Kanunu'nun 33. Maddesine ilişkin olduğu görülmüştür. Gider Vergileri Kanunu'nun 33. Maddesi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranlarına ve bu oranlar üzerinde Cumhurbaşkanının değişiklik yapabileceğine dair düzenlemeyi içermektedir.

Belediye Gelirleri Kanunu'nun 21. Maddesinde yer alan Eğlence Vergisi hakkında çıkartılan Cumhurbaşkanlığı Kararları (5 adet) genel olarak Geçici 1. Maddede yer alan yerli ve yabancı film gösterimi için belirlenen Eğlence Vergisi oranlarının %0 olarak belirlenmesi kararının süre uzatımı hakkındadır.

Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'a ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararlarının (3 adet) ise oran artırımı, indirimi ve şans oyunlarından elde edilen gelirlerin KDV'lerine dair ret ve iade durumlarını konu edindiği tespit edilmiştir.

1.2.4. Vergi Usul Kanunu ve Diğer Kanunlara İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları

Cumhurbaşkanlığı Kararları ile vergi türlerine ilişkin değişikliklerin yanı sıra Vergi Usul Kanunu'nda ve diğer kanunlarda da değişiklikler yapılmıştır. 2018-2024 döneminde Cumhurbaşkanlığı Kararları ile usul kanunlarında ve diğer kanunlarda yapılan değişiklikler Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Usul Kanunları ve Diğer Kanunlara İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları (2018-2024)

İçerik/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam
Vergi Usul Kanunu	1	-	-	-	-	-	-	1
Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun	1	3	-	-	1	1	1	7
7143 Sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	4	-	-	-	-	-	-	4
Toplam	6	3	-	-	1	1	1	12

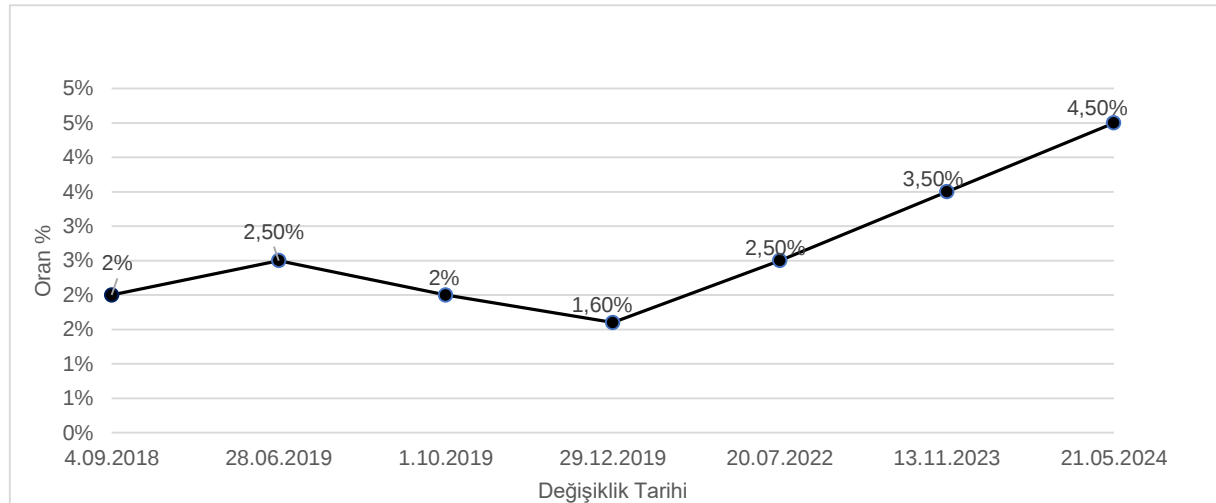
Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkanlığı Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 3 verileri 2018- 2024 döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararlarının 12 adedinin usul kanunları ve diğer kanunlarda değişiklik yapan düzenlemelere ait olduğunu göstermektedir. Bunlardan 1 adedi Vergi Usul Kanunu (VUK), 7 adedi Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (AATUHK) ve 1 adedinin de 7143 Sayılı 'Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun' hakkında düzenlendiğini göstermektedir.

VUK'ya ilişkin olarak çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararlarında (18.12.2018 tarih ve 476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı) Cumhurbaşkanı, VUK'nın 11. Maddesinin 7. Fıkrasında¹¹ kendisine verilen yetkiyi kullanmıştır. Bu yetki kapsamında Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı Kararı ile GVK'nın 94. Maddesi ile 5520 Sayılı KVK'nın 15 ve 30. Maddelerinde yer alan vergi kesinti oranları hakkında düzenlemeler yapmıştır.

AATUHK hakkında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kararları (7 adet) ile cari gecikme zammı oranlarında artış ve azalışlar yapıldığı gözlenmiştir. Cumhurbaşkanı, gecikme zammı oranlarında değişiklik yapma yetkisini AATUHK'nun 51. Maddesinin 4. Fıkrası¹² hükmü çerçevesinde kullanmıştır. Grafik 2'de 2018-2024 döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararları ile gecikme zammı oranlarında yapılan değişikliklerin seyri gösterilmiştir.

Grafik 2. Gecikme Zammı Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (2018-2024)

Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkanlığı Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Parlamente Demokratik Sistem'de gecikme zammı oranlarında değişiklik yapma yetkisi Bakanlar Kurulu'na tanınmıştır. Bu yetki Bakanlar Kurulu tarafından en son 19.10.2010 tarih ve 2010/965 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %1,40 olarak tespit edilmiş ve bu oran 2018 yılına kadar uygulanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte çıkarılan 04.09.2018 tarihli ve 62 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile bu oran aylık %2 olarak

¹¹ Bu maddede vergi kesenlerin sorumluluğu düzenlenmiştir. Maddenin ilgili fıkrası hükmü şu şekildedir: Cumhurbaşkanı, ödeme yapılan kişilerin mükellef olup olmamasına, ödeme yapan veya ödemeye aracılık edenlerin vergi kanunlarına göre vergi kesintisi yapmak zorunluluğu bulunup bulunmamasına, ödemenin konusunun mal veya hizmet alım satımı olup olmamasına, elektronik ortamda gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesine, ödeme yapılanın bu tutarı vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapıp yapmamasına bakılmaksızın, vergiye tabi işlemlere taraf veya aracı olanlara vergi kesintisi yaptırmaya, iş grupları, iş neveleri, sektörler ve emtia grupları itibarıyla, vergiye tabi işlemle ilgili, vergi kanunlarında belirtilen alt ve üst limitler arasında olmak şartıyla, farklı kesinti oranları tespit etmeye yetkilidir (VUK, 1961).

¹² İlgili fıkrası hükmü şu şekildedir: Cumhurbaşkanı, gecikme zammı oranlarını aylar itibarıyla topluca veya her ay için ayrı ayrı, yüzde onuna kadar indirmeye, gecikme zammı oranı ile gecikme zammı asgari tutarını iki katına kadar artırmaya, ayrıca gecikme zammı oranını aylar itibarıyla farklı olarak belirlemeye ve gecikme zammını bileşik faiz usulüyle aylık, üç aylık, altı aylık veya yıllık olarak hesaplatmaya yetkilidir (AATUHK, 1953).

belirlenmiştir. Bu oran sonradan çıkartılan Cumhurbaşkanlığı Kararları ile 28.06.2019'da %2,5'a çıkartılmış; 01.10.2019'da %2,0'ye indirilmiş; 29.12.2019 tarihinde de %1,6'ya düşürülmüştür. 2022 yılının Temmuz ayına kadar %1,6 olarak uygulanan aylık gecikme zammı oranı bu tarihte %2,5'a 13.11.2023 tarihinde %3,5'a ve 21.05.2024 tarihinde de %4,5 seviyesine çıkarılmıştır.

7143 sayılı 'Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun' 2018 yılında çıkartılan ve torba kanun niteliğinde bir kanundur. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte çıkartılan Cumhurbaşkanlığı Kararları ile bu kanunda verilen yetkiler kullanılmıştır. Cumhurbaşkanı, bu kanunun 9. Maddesinin 17. Fıkrasında¹³ kendisine verilen değişiklik yapma yetkisinin kullanmış ve çıkardığı Cumhurbaşkanlığı Kararları aracılığıyla süre uzatımlarına ilişkin düzenlemeler yapmıştır.

1.2.5. Vergi Uyumuna İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları

Cumhurbaşkanlığı Kararları ile vergi kanunlarına yönelik yapılan değişikliklerin yanı sıra vergi uyumu ile ilgili de düzenlemeler yapılmıştır. Tablo 4'de vergi uyumuna ilişkin çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararları gösterilmektedir.

Tablo 4. Vergi Uyumuna İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları (2018-2024)

İçerik/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam
Türkiye Cumhuriyeti ile ABD Arasında Genişletilmiş Bilgi Değişimi Yoluyla Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılması Anlaşması	-	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	-	-	-	-	1	-	-	1

Kaynak: 2018-2024 Dönemi Cumhurbaşkanlığı Kararları incelenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 4 verileri 2018-2024 döneminde ülkeler arasında vergi uyumunu sağlamak üzere 1 adet Cumhurbaşkanlığı Kararı çıkarıldığını göstermektedir. Bu Cumhurbaşkanlığı Kararı ile (6032 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı) Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan 'Genişletilmiş Bilgi Değişimi Yoluyla Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılması Antlaşması'nın¹⁴ yürürlük tarihi 14.06.2021 olarak tespit edilmiştir.

¹³ 7143 Sayılı Kanunun 9. Maddesinin 17. Fıkrasına göre Bakanlar Kurulu, bu Kanunda öngörülen başvuru ve ilk taksit ödeme sürelerini bir aya kadar, yabancı ülkelerde de faaliyette bulunan vergi mükelleflerinden, Ekonomi Bakanlığı tarafından olağanüstü politik riskin gerçekleştiği tespit edilen ülkede faaliyette bulunan ve bu ülkedeki faaliyetleri nedeniyle durumları 213 sayılı Kanunun 13. maddesine göre mücbir sebep hâli kabul edilenlerin, bu Kanun kapsamında alacakları yapılandırılan alacaklı idarelere mücbir sebep hâllerinin devam ettiği süre içinde ödemeleri gereken taksitlerin ödeme süreleri ile 213 sayılı Kanunun 15. maddesine göre mücbir sebep hâli ilan edilen yerlerdeki dairelere (alacaklı idarelere) mücbir sebep hâlinin vukuu tarihinden itibaren ödenmesi gereken taksitlerin ödeme süreleri, mücbir sebep hâlinin bitim tarihini takip eden aydan başlamak üzere topluca veya ayrı ayrı bir yıla kadar uzatmaya yetkilidir.

¹⁴ Bu antlaşma, ABD'nin 2010 yılında çıkardığı Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (Foreign Account Tax Compliance Act - FATCA) kapsamında yapılmıştır. FATCA'nın amacı, ABD vatandaşlarının ve ABD vergi mükellefi statüsündeki kişilerin yabancı finansal kurumlar ve finansal varlıklar yoluyla vergi kaçırmasını önlemektir.

Cumhurbaşkanı, yürürlük tarihini belirleme yetkisini 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3. maddesinden almıştır.

2. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte yürütme organı yeni bir yapıya ve işleyişe kavuşmuştur. Parlamenter demokrasideki çift başlı olan yürütme Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Cumhurbaşkanının şahsında teke indirilmiş ve güçlü bir yürütme oluşturmak için Cumhurbaşkanı ilave yetkilerle donatılmıştır. Bu yetkilerden bir tanesi yürütmenin işlevselliğinin artırılması amacıyla Cumhurbaşkanına, bireysel ve düzenleyici mahiyette idari işlem yapma yetkisi veren Cumhurbaşkanlığı Kararı çıkarma yetkisidir.

Bu araştırmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Türk hukuk mevzuatına giren ve Cumhurbaşkanlığı Kararı olarak isimlendirilen hukuk normunun vergi uygulamaları özelinde nasıl kullanıldığı tespit edilmiştir. İlk olarak dikkat çeken husus araştırmaya konu dönemde (2018-2024) toplam 4802 adet Cumhurbaşkanlığı Kararının çıkarılması ve 2018 yılından itibaren sayının giderek artan bir seyir (2023,2024 yılları hariç) izlemesidir. Cumhurbaşkanlığı Kararları, sayı ve konu itibarıyla incelendiğinde atama içerikli Cumhurbaşkanlığı Kararının toplam Cumhurbaşkanlığı Kararının %59,3’ünü (2852 adet) oluşturduğu görülmektedir. Üst derece kamu yöneticilerinin atanması ve görevden alınmasını kapsayan ‘Atama Kararı’ nitelikli Cumhurbaşkanlığı Kararlarının, toplam Cumhurbaşkanlığı Kararı içerisindeki çokluğu Cumhurbaşkanının kamu bürokrasisini yeniden yapılandırma ve bu yapılandırmaya uygun olduğunu düşündüğü bürokratları görevlendirme, aksi olanları ise görevden alma tercihi olarak değerlendirilebilir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sürecinde Atama Kararı niteliğindeki Cumhurbaşkanlığı Kararlarının ardından en fazla çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararı, Acele Kamulaştırma Kararı niteliğinde olanlardır ki araştırma dönemi boyunca çıkarılan toplam Cumhurbaşkanlığı Kararının %23,9’u (1148 adet) Acele Kamulaştırma Kararı niteliğindedir. Acele Kamulaştırma Kararı niteliğindeki Cumhurbaşkanlığı Kararlarının çıkarılmasının arkasındaki ana neden ülkenin kalkınmasına yönelik (*Enerji ihtiyacının karşılanması için yapılacak projeler, kentsel dönüşüm aracılığıyla eskiyen kent dokusunun yenilenmesi için yapılacak projeler, ulaşımın hızlandırılması için yapılacak otoyol-hızlı tren projeleri, tarımsal sulama amaçlı sulama projeleri vb.*) projelerin zorunlu kıldığı kamulaştırma faaliyetleridir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının bu kararlarla, ülke ekonomisinin büyümesine yönelik girişimleri hızlandırmak istemesi anlaşılabilir bir durumdur. Yalnız mülkiyet hakkının el değiştirmesiyle

sonuçlanan Acele Kamulaştırma Kararı nitelikli Cumhurbaşkan Kararları ile hak mahrumiyetine neden olunmaması konusunda özenli olunması gerektiği açıktır.

Acele Kamulaştırma Kararı içerikli Cumhurbaşkan Kararlarını ‘Bakanlar Kurulu Kararları ve Eki Kararlarda yapılan değişiklikler izlemiştir. 2018-2024 döneminde çıkarılan toplam Cumhurbaşkan Kararının %4,9’u (240 adet) bu değişikliklerle ilgilidir. Parlamenter demokraside yürütmenin ana organı hüviyetini taşıyan Bakanlar Kurulu’na verilmiş olan düzenleme yetkileri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde Cumhurbaşkanına devredilmiş, Cumhurbaşkan da çıkarmış olduğu Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve Eki Kararlarda değişikliklere gitmiştir. Bu değişiklikler genellikle ibare eklenmesi, süre uzatılması, madde içeriklerinin değiştirilmesi, geçici madde eklenmesi şeklindeki düzenlemelerdir. Cumhurbaşkan Kararlarıyla, Bakanlar Kurulu Kararı ve Eki Kararlarda yapılan bu değişiklikler Parlamenter Sistemin yerine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin; Bakanlar Kurulunun yerine Cumhurbaşkanının ikame edilmesinin olağan bir sonucu olduğu düşünülebilir.

Cumhurbaşkan Kararları ile gerçekleştirilen Atama Kararları ve Acele Kamulaştırma Kararları hukuki nitelikleri itibariyle ele alındıklarında bireysel idari işlem olarak nitelenmektedirler. Yargısal denetimleri bağlamında ortaya çıkacak uyuşmazlıkların çözümünde yargı yeri olarak da ilk derece yargı yeri sıfatıyla Danıştay görev yapacaktır.

Bakanlar Kurulu Kararları ve Eki Kararlardaki değişiklikleri, ithalat ve ihracat işlemlerini konu edinen Cumhurbaşkan Kararları takip etmiştir. İthalat ve ihracat işlemleri ile ilgili toplam 246 adet (Toplam Cumhurbaşkan Kararlarının %5,1’i) Cumhurbaşkan Kararı çıkarılmış, bunların 232 adedi ithalat, 14 adedi ise ihracat işlemleriyle ilgilidir. İthalat işlemlerine ilişkin Cumhurbaşkan Kararı sayısının fazlalığı ithalatın kontrol altına alınması ve bu işlemlerin düzenlenmesi iradesinin yansıması olarak okunabilir.

2019 yılı itibariyle başlayıp hızla yayılan COVID-19 salgınına karşı önlemler sadedinde 2020 yılında çıkarılmış olan Cumhurbaşkan Kararı sayısı 9 adettir. Salgının Türkiye özelinde kontrol altına alınmasıyla birlikte 2021 yılında bu sayı 3’e düşmüştür. Ayrıca 06.02.2023 tarihinde Kahramanmaraş ili merkezinde yaşanan ve çevre 11 ilde de etki oluşturan depremlerin zayıyatının giderilmesine ilişkin Cumhurbaşkan Kararları da (2023 yılında 20 adet) dikkat çekicidir. Zira salgın ve deprem gibi olağanüstü durumlar sonrasında yürütmenin Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla doğal afetlerin kriz yönetiminde etkin olma iradesini göstermektedir.

2018-2024 döneminde vergi uygulamalarıyla ilgili Cumhurbaşkan Kararı sayısı 193 adettir (Toplam Cumhurbaşkan Kararının %4,0’ü). Bu Cumhurbaşkan Kararlarının dağılımları

incelendiğinde 180 adedinin doğrudan vergi kanunlarıyla (Tablo 2), 12 adedinin usul ve yapılandırma kanunlarıyla (Tablo 3) ve 1 adedinin de vergi uyumuyla (Tablo 4) ilgili olduğu görülmüştür. Vergi kanunlarıyla ilgili olan 180 adet Cumhurbaşkan Kararının 114 adedi (Vergilere ilişkin toplam Cumhurbaşkan Kararlarının %63,3'ü) harcamalar üzerinden alınan vergilere (ÖTV 39 adet, KDV 31 adet, Şans Oyunları Vergisi 3 adet, Gider Vergileri 10 adet, Gümrük Vergisi 26 adet, Eğlence Vergisi 5 adet); 62 adedi (Vergilere ilişkin toplam Cumhurbaşkan Kararlarının %34,4'ü) gelir üzerinden alınan vergilere (GV 45 adet, KV 17 adet); 4 adedi ise servet üzerinden alınan vergilere (Vergilere ilişkin toplam Cumhurbaşkan Kararlarının %2,2'si - MTV 4 adet) ilişkindir.

Harcamalar üzerinden alınan vergiler özelinde en çok Cumhurbaşkan Kararının çıkarıldığı vergi türü ÖTV'dir. Bu konuya ilişkin Cumhurbaşkan Kararlarının içerikleri incelendiğinde, ÖTVK'da düzenlenen I, II, III ve IV sayılı listelerde sayılmış ÖTV'ye konu malların ÖTV oranlarının değiştirilmesi, yeniden belirlenmesi ve indirimlerine ilişkin oldukları gözlenmiştir. Parlamenter sistemde ÖTVK'nın 12. Maddesi hükümleri çerçevesinde Bakanlar Kurulu'na verilmiş olan yetkinin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle birlikte Cumhurbaşkanına devredildiği¹⁵ ve Cumhurbaşkan tarafından Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. İkinci sırada yer alan KDVK'ya ilişkin Cumhurbaşkan Kararlarının içeriklerine bakıldığında da Cumhurbaşkanının yine kendine tanınan yetki çerçevesinde¹⁶ KDV'ye konu mal ve hizmetlerin oranlarında değişiklikler yaptığı görülmüştür. Bu değişiklikler dönem itibarıyla genellikle KDV oranlarının düşürülmesi yönünde, istisna olarak da oran yükseltilmesi doğrultusunda olmuştur. Cumhurbaşkan, Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla bazı mal ve hizmetlerde kullandığı indirim tercihlerine ilişkin süre uzatımlarının yanı sıra bazı işlemlerin KDV iade ve indirimleriyle ilgili düzenlemeler yapılması yönünde de tasarruflarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanının yine harcama vergileri sınıfında yer alan Şans Oyunları Vergisi, Gider Vergileri (Özellikle de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi¹⁷), Gümrük Vergisi ve Eğlence Vergisine dair çıkardığı Cumhurbaşkan Kararlarında, zikredilen vergilerin oranları, KDV'lerine dair ret ve iade halleri, ilave vergi uygulaması gibi düzenlemelerle kendisine verilen yetkileri kullandığı gözlenmiştir.

Gelir üzerinden alınan vergilere (GV, KV) ilişkin Cumhurbaşkan Kararları vergi uygulamalarına ilişkin toplam Cumhurbaşkan Kararının %34,4'ünü (62 adet) oluşturmaktadır.

¹⁵ Bu konuya ilişkin düzenleme 06.06.2002 tarih ve 4760 sayılı ÖTVK'nın 12. Maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yine ÖTV'ye tabi malların ve oranlarının gösterildiği I, II, III ve IV sayılı listeler bu kanunun sonunda düzenlenmiştir (ÖTVK,2002).

¹⁶ Bu konudaki düzenleme KDVK'nın 28 ve 36. Maddelerinde düzenlenmiştir. Parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu'na verilmiş bu yetkiler Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte yapılan hukuki düzenleme çerçevesinde Cumhurbaşkanına verilmiştir (KDVK,1984).

¹⁷ Bu konudaki düzenleme Gider Vergileri Kanunu'nun 33. Maddesiyle yapılmıştır. Bu madde hükmü kapsamında Cumhurbaşkanına Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranlarında değişiklik yapma yetkisi verilmiştir (Gider Vergileri Kanunu, 1965).

GV¹⁸ ve KV¹⁹ Kanunlarına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararlarında Cumhurbaşkanlığına verilen değişiklik yapma yetkisi birbirine benzerlik göstermektedir. Bu minvalde Cumhurbaşkanlığı, her iki kanunla kendisine verilen yetkileri kullanmış ve Cumhurbaşkanlığı Kararları ile GV ve KV stopaj oranlarında değişiklikler yapılması (artış-azalış şeklinde), stopaj oranlarının uygulama sürelerinin uzatılması, bazı hizmetlerden elde edilen gelirlerin stopaja tabi tutulması, yapılan kimi giderlerin indirim konusu olmaması, bazı hizmetlerin tutarlarının belirlenmesi, kimi gelirlerin istisna kapsamına alınması hususlarını içeren düzenlemeler yapmıştır.

Servet üzerinden alınan vergilere ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları ise MTVK'nın²⁰ Cumhurbaşkanlığına verdiği yetkinin kullanımına dair düzenlemeleri (4 adet) içermektedir. Bu Cumhurbaşkanlığı Kararlarında takip eden yılda uygulanacak MTV miktarlarının hesaplanmasında kullanılacak yeniden değerlendirme oranlarının belirlendiği görülmüştür. Yalnız bu konuda bir istikrar olmadığı gözlenmiştir. 2018 yılında MTV yeniden değerlendirme oranı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. 2019, 2020, 2022 ve 2023 yıllarında MTV yeniden değerlendirme oranları Cumhurbaşkanlığı Kararları ile belirlenirken; 2021 ve 2024 yıllarında MTV yeniden değerlendirme oranlarının belirlenmesinde VUK tebliğleri kullanılmıştır (Grafik 1).

Araştırmaya konu dönemde Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Kararları aracılığıyla doğrudan vergi kanunlarına dair düzenlemeler yaptığı gibi sayıca sınırlı da olsa usul kanunları (VUK 1 adet, AATUHK 7 adet) ile vergi ve diğer bazı alacaklarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin de (4 adet) düzenlemeler yapmıştır (Tablo 3). VUK'ya ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı, vergi kesenlerin sorumluluklarının düzenlenmesine; AATUHK'ya ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları vadesinde ödenmeyen kamu alacaklarına uygulanacak gecikme zammı oranlarının yeniden düzenlenmesine (artış-azalış yönünde) (Grafik 2); 7143 Sayılı Kanuna ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararları ise süre uzatımlarına dair yetki kullanımları içeriklidir.

Son olarak araştırma döneminde çıkarılan 1 adet Cumhurbaşkanlığı Kararı uluslararası vergi uyumu içeriklidir (Tablo 4). 2022 tarihli bu Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Türkiye ile ABD arasında imzalanmış 'Genişletilmiş Bilgi Değişimi Yoluyla Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılması Anlaşması'nın yürürlük tarihi Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenmiştir.

Atama Kararları ile Acele Kamulaştırma Kararları haricinde vergi kanunlarına ilişkin (ilgili kanunların Cumhurbaşkanlığına verdiği yetki doğrultusunda) Cumhurbaşkanlığı Kararlarının hukuki nitelikleri ele alındığında bireysel idari işlem mahiyetinde değil de düzenleyici işlem

¹⁸ GVK'nın 23, 94, Geçici 67 ve Geçici 93. Maddeleri kapsamında Cumhurbaşkanlığına verilen yetkiler Cumhurbaşkanlığı Kararları çıkarılmak suretiyle kullanılmıştır (GVK,1961)

¹⁹ KVK'nın 15 ve 30. Maddeleri kapsamında Cumhurbaşkanlığına verilen yetkiler Cumhurbaşkanlığı Kararları çıkarılmak suretiyle kullanılmıştır (KVK,2006).

²⁰ Bakınız 9 numaralı dipnot.

niteliğinde oldukları görülmüştür. Olağan şartlarda düzenleyici işlemlerin ancak Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılabileceği düşünülebilirse de Cumhurbaşkan Kararlarıyla getirilen düzenlemelerin türev mahiyetinde olmaları münasebetiyle Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla da yapılabileceği literatürde kabul görmüştür. Bu nedenle uyuşmazlıkların çözümü konusunda yetkili mercii Anayasa Mahkemesi değil, Danıştay Kanunu'nun 24/1/b'deki hükmü icabı ilk derece yargı yeri sıfatıyla Danıştay olacaktır.

SONUÇ

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yürürlüğe girdiği 2018 yılından itibaren 2024 yılına kadar (2024 yılı dâhil) çıkarılan Cumhurbaşkan Kararlarının vergi uygulamaları üzerindeki etkilerine yönelik bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Her ne kadar araştırmada vergi uygulamalarına dair Cumhurbaşkan Kararlarına odaklanılmışsa da dönem boyunca çıkarılan Cumhurbaşkan Kararlarının çoğunluğunun üst düzey kamu bürokrasisindeki atama/görevden alma ve acele nitelikli kamulaştırma işlemleri içerikli oldukları görülmüştür.

Vergi uygulamalarını konu edinen Cumhurbaşkan Kararı sayısı, dönem boyunca çıkarılan toplam Cumhurbaşkan Kararı sayısının %4,0'ünü (193 adet) oluşturmaktadır. Cumhurbaşkan Kararlarının ağırlıklı olarak atama ve kamulaştırma işlemlerinde yoğunlaşması yeni sistemde Cumhurbaşkanının kamu bürokrasisini ve ekonomisini sevk ve idaredeki etkinliğinin artırılmasına dönük adımlar olarak görülebilir.

Vergi uygulamalarına ilişkin Cumhurbaşkan Kararı sayısında yıldan yıla artışlar olmuştur (2023,2024 yılları hariç). Bu artışlar Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle birlikte hem 1982 Anayasası'nın 73/4 ve 167/2 madde hükümlerinin ve hem de ilgili vergi yasaları hükümlerinin Cumhurbaşkanınca kullanılacağını öngördüğü yetkilerin Cumhurbaşkan tarafından kullanımının doğal sonucudur.

Cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkan Kararı düzenlemesi yapabileceğine ilişkin Kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Yönetmelik normlarının aksine açık anayasal bir dayanak yoktur. Böyle olmakla birlikte, gerek 1982 Anayasası'nın 8, 104, 73/4 ve 167/2 madde hükümleri gerekse de ilgili vergi yasaları hükümleri Cumhurbaşkanını yetkilendirmiş, Cumhurbaşkan da bu yetkilerini Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla kullanmıştır. Yine de Cumhurbaşkan Kararlarına ilişkin olarak diğer hukuki metinlerde olduğu üzere açık anayasal bir dayanak oluşturulması hukuki bakımdan yerinde bir tasarruf olacaktır.

Cumhurbaşkanının tek yanlı irade açıklamasına dayalı bir idari işlem olan Cumhurbaşkan Kararları hakkındaki uyuşmazlıkların çözüm mercii ilk derece yargı yeri

sıfatıyla Danıştay'dır. Resmi Gazete' de yayımlanma zorunluluğu bakımından ise her Cumhurbaşkan Kararının Resmi Gazete' de yayımlanma zorunluluğu yoktur. Bu durumda hangi Cumhurbaşkan Kararlarının Resmi Gazete' de yayımlanacağını takdiri Cumhurbaşkanına bırakılmış olmaktadır. Her ne kadar Resmi Gazete' de yayımlanmayan Cumhurbaşkan Kararlarına Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi üzerinden erişmek mümkünse de hem yürütmenin şeffaflığını zedelediği hem de Cumhurbaşkan Kararlarının önem derecesini tartışılır hale getirdiği açıktır.

Vergi uygulamalarına konu Cumhurbaşkan Kararları, harcama, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin kanunlarında Cumhurbaşkanına bıraktıkları yetkilerin Cumhurbaşkan tarafından kullanımlarıyla ilgilidir. Cumhurbaşkanının bu çerçevedeki yetki kullanımları, ilgili kanunların oran/miktarlarının yeniden düzenlenmesi (arttırılması-azaltılması), stopaj oranlarının yeniden belirlenmesi (arttırılması-azaltılması), indirim ve istisna düzenlemeleri yapılması, sürelerin uzatılması şeklinde somutlaşmıştır. Bu boyutları ele alındığında ilgili Cumhurbaşkan Kararları, bireysel idari işlem olmaktan çok düzenleyici işlem mahiyetindedir. Yalnız Cumhurbaşkan Kararları ile yapılan bu düzenlemeler türev niteliğinde düzenleyici işlemler kabul edildiklerinden uyumsuzluk halinde yargılama mercii bireysel idari işlemlerde olduğu gibi yine Danıştay olmaktadır.

Elde edilen bulgular sonucunda Parlamenter Demokratik Sistem sürecinde ilgili hukuk metnlerinin (1982 Anayasası ve ilgili vergi yasaları) Bakanlar Kurulu'na bırakmış olduğu ve Bakanlar Kurulu'nun da Bakanlar Kurulu Kararları aracılığıyla kullandığı yetkilerin, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Bakanlar Kurulu'nun yerine Cumhurbaşkanının ikamesi nedeniyle Cumhurbaşkan tarafından Cumhurbaşkan Kararları aracılığıyla kullanıldığı anlaşılmıştır. Vergi uygulamalarına yönelik çıkarılan Cumhurbaşkan Kararları için de durum farklı değildir. Buradaki temel fark daha önce bir kurulun tasarrufuna bırakılmış yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde tek başına Cumhurbaşkanının şahsına verilmesi nedeniyle, Cumhurbaşkan tarafından kullanılmasıdır. Bu uygulama hiç şüphesiz ekonomik gelişmelerin ışığında Cumhurbaşkanının cari vergi düzeni üzerindeki etkinliğini arttırmıştır ki bu durum da yeni yönetim sisteminin arzuladığı gelişmelerden birisidir.

KAYNAKÇA

Acuner, S. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Vergi Hukukunun Asli Kaynaklarına Etkisi, *Vergi Sorunları Dergisi*, 41(363): 85- 103.

Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 6183 (27.7.1953).

- Atar, Y. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 13. Baskı, Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9(2): 27-40.
- Danıştay Kanunu, Resmi Gazete, 2575 (20.01.1982).
- Erdem, A. (2023). Vergilerin Kanuniliği İlkesi Bağlamında Cumhurbaşkanının Vergi ile İlgili Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi Üzerine Bir İnceleme, *Karatekin Hukuk Dergisi*, 1(2): 93-128.
- Gelir Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 193 (06.01.1961).
- Gider Vergileri Kanunu, Resmi Gazete, 6802 (23.07.1965).
- Görücü, V. (2024). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Normlar Hiyerarşisindeki Statüsü Üzerine, *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2): 1698-1737.
- Gözler, K. (2019). *İdare Hukuku*, Cilt I, 13. Baskı, Bursa: Ekin Yayıncılık.
- İba, Ş., Söyler, Y. (2019). Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkan Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 36(1): 195–223.
- Kağıtçıoğlu, M. (2019). Türk Hukukunda Cumhurbaşkan Kararları. Uygun O, Esen E. (Eds.) *Cumhurbaşkanının İşlemleri Hukuki Niteliği, Normlar Hiyerarşisindeki Yeri ve Denetimi* (ss. 113-148). İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 62-80.
- Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 3065 (02.11.1984).
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15): 170-189.
- Kurumlar Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 5520 (21.06.2006).
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis. The Qualitative Report, 27(1): 64-77.
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 197 (18.02.1963).

- Muşmal, H., Gürbüz, İ. (2018). Doküman incelemesi. Aslan Ş. (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nicel, Nitel ve Karma Tasarımlar İçin Bir Rehber* (ss 217-243). 1. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Özata, M. H. (2022). *Türk Hukukunda Cumhurbaşkan Kararları*. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi].
- Özdemir, Y. (2021). Cumhurbaşkan Kararlarının Yargısal Denetimi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(4): 3211-3256.
- Özel Tüketim Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, 4760 (12.06.2002).
- Öztürk, H. E. (2019). *Türk Hukukunda Acele Kamulaştırma Usulü ve Yargısal Denetimi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi].
- Resmi Gazete Hakkında Cumhurbaşkan Kararnamesi, Resmi Gazete (15.07.2018).
- Sak, R., Sak, İ.T.Ş., Şendil, Ç.Ö., Nas E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1): 227-250.
- Seggie, F. N., Bayyurt, Y.(2015). *Nitel Araştırma, Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*, 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahan, Ö. (2019) Cumhurbaşkan'ının Vergi ile İlgili Düzenleme Yapma Yetkisi, Yetkinin Sınırları ve Yargısal Denetimi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2): 693-71.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü *Mevzuat Bilgi Sistemi*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.11.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 2709 (09.11.1982).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, 6771 (11.02.2017).
- Uslu, F. (2022). *Anayasa Hukuku Uygulamaları*, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uyanık, M. (2020). Bir Vergi Hukuku Kaynağı Olarak Cumhurbaşkan Kararı. 2. *Uluslararası İzmir İktisat Kongresi*, 2-8.
- Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, Resmi Gazete (27.11.2021).
- Vergi Usul Kanunu, Resmi Gazete, 213 (12.01.1961).
- Yüksek Seçim Kurulu, (27 Nisan 2017). 16 Nisan 2017 Pazar Tarihli Anayasa Değişikliği Halkoylaması Kesin Sonuçlarının Tespitine ve İlânına İlişkin 663 Sayılı Karar.

Yüksek Seçim Kurulu, (4 Temmuz 2018). 24 Haziran 2018 Tarihinde Yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçlarına İlişkin 952 Sayılı Karar.

KATKI ORANLARI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI/ CONTRIBUTION RATES AND CONFLICTS OF INTEREST

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	<i>Çalışmanın Tasarlanması:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Veri Toplanması:</i> RT (%35), İS (%65) <i>Veri Analizi:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Makalenin Yazımı:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Makale Gönderimi ve Revizyonu:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Sorumlu Yazar:</i> RT	Author Contributions	<i>Research Design:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Data Collection:</i> RT (%35), İS (%65) <i>Data Analysis:</i> EKK (%65), İS (%35) <i>Writing the Article:</i> RT (%65), İS (%35) <i>Article Submission and Revision:</i> : RT (%65), İS (%35)
Etik Bildirim	info@akademikyorum.com	Complaints	info@akademikyorum.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

